

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**MALİYE ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE
ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eyüp AKBULUT

MAYIS 2015

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**MALİYE ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE
ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eyüp AKBULUT

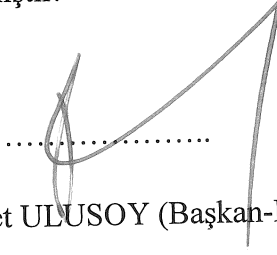
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

MAYIS 2015

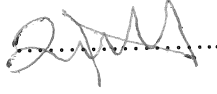
TRABZON

ONAY

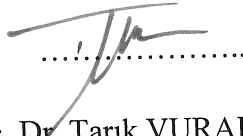
Eyüp AKBULUT tarafından hazırlanan “Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi” adlı bu çalışma 16.06.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Maliye Anabilim Dalı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY (Başkan-Danışman)

Doç. Dr. Zehra ABDİOĞLU (Üye)

Doç. Dr. Tarık VURAL (Üye)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım./06/2015

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Eyüp AKBULUT

22.06.2015

ÖNSÖZ

Günümüzde devletlerin önemle üzerinde durduğu konulardan biri toplumsal huzursuzluğa ve ekonomik çöküntülere neden olabilen yoksulluk sorunudur. Yoksulluk sorunu, gelirin adil bir şekilde dağılımı ile giderilebilmektedir. Bir ekonomide belli bir dönemde oluşturulan ulusal gelirin üretim faktörlerine dağılımı, maliye politikasının iki önemli aracı olan vergiler ve harcamalar yoluyla yeniden dağıtılmaktadır. Uygulanan vergi politikalarıyla gelir dağılımındaki eşitsizlik durumu yavaşlatılabilmekte, ancak düzeltilenmemektedir. Maliye politikasının diğer aracı olan harcamalar ise gelirin daha adil dağılımını sağlayabilmektedir. Kamu harcamaları içinde gelir dağılımı üzerinde en etkin kalem olarak beşeri sermaye harcamaları kabul görmektedir. Eğitime yönelik yapılan kamu harcamaları ile yoksul hanehalklı çocukların ileride daha iyi çalışma koşullarına sahip olabilmeleri ve daha yüksek gelir elde edebilmeleri sağlanabilmekte ve gelirin nesil boyu aktarımı engellenebilmektedir. Bunun sonucu gelir dağılımı daha adil bir hale getirilmektedir. Sağlık harcamalarının kamu tarafından sağlanması, yoksul hanehalkının sağlık hizmetlerinden daha düşük maliyetle faydalanmasına ve refah düzeyinin artmasına olanak tanımaktadır. Sonuç olarak eğitim ve sağlık harcamalarının kamu tarafından sunulması gelir dağılımı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir.

Öncelikle bu çalışmaya danışmanlık yapmayı kabul eden bu alanda çalışma yapmama destek olan sayın Prof. Dr. Ahmet ULUSOY' a en derin saygılarımla teşekkür ederim. Ayrıca çalışmam boyunca önerdiği yeni fikirleri ile çalışmam boyunca yol gösterici olan Doç. Dr. Birol KARAKURT'a, devamlı yanımda olan ve her türlü desteğini esirgemeyen eşim Fatma DEMİRAY AKBULUT'a ve her zaman yanımda olan değerli aileme eşsiz ilgisi ve anlayışı için gönülden teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET.....	IX
ABSTRACT	X
TABLolar LİSTESİ	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ	XII
GRAFİKLER LİSTESİ	XIII
KISALTMALAR LİSTESİ	XV
GİRİŞ.....	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GELİR DAĞILIMI KAVRAMI VE BAŞLICA TÜRLERİ.....	2-21
1.1. Gelir ve Gelir Dağılımı Kavramı.....	2
1.2. Gelir Dağılımı Çeşitleri	5
1.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	5
1.2.2. Kişisel Gelir Dağılımı	6
1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı.....	6
1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı	7
1.3. Birincil ve İkincil Gelir Dağılımı	8
1.3.1. Birincil Gelir Dağılımını Belirleyen Faktörler	9
1.3.1.1. Emeğin Dağılımı	9
1.3.1.2. Servetin Dağılımı	10
1.3.1.3. Faktör Fiyatları.....	10
1.3.2. Gelirin Yeniden Dağılımı	11
1.3.2.1. Gelirin Dikey Olarak Yeniden Dağılımı	11
1.3.2.2. Gelirin Yatay Olarak Yeniden Dağılımı	11

1.3.3. İkincil Gelir Dağılımını Belirleyen Faktörler	12
1.3.3.1. Vergi ve Transfer Yansıması	12
1.3.3.2. Devlet Borçlanması ve Faiz Ödemesi	13
1.3.3.3. Kamu Harcamaları Politikası	13
1.3.3.4. Sübvansiyonlar	14
1.3.4. Gelir Dağılımını Belirleyen Diğer Faktörler	15
1.3.4.1. Enflasyon	15
1.3.4.2. Ücret Farklılıkları	16
1.3.4.3. Nüfus Yapısı	16
1.3.4.4. İşsizlik	16
1.3.4.5. Kayıt Dışı Ekonomi	17
1.3.4.6. Konut Harcamaları	18
1.4. Gelir Dağılımını Belirlemede Kullanılan Ölçüler	18
1.4.1. Lorenz Eğrisi	19
1.4.2. Gini Katsayısı	20
1.4.3. Yüzde Paylar Analizi	20

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAMU HARCAMALARI VE BEŞERİ SERMAYE HARCAMALARINA İLİŞKİN AÇIKLAMALAR	22-36
2.1. Kamu Harcaması Kavramı	22
2.1.1. Dar Anlamda Kamu Harcamaları	22
2.1.2. Geniş Anlamda Kamu Harcamaları	23
2.2. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması	23
2.2.1. Devlet Faaliyetlerine Dağılımı Bakımından Kamu Harcamaları	23
2.2.1.1. Kurumsal Sınıflandırmaya Göre Kamu Harcamaları	24
2.2.1.2. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Kamu Harcamaları	24
2.2.2. Gelirin Yeniden Bölüşümü Bakımından Kamu Harcamaları	24
2.2.2.1. Reel Harcamalar	25
2.2.2.1.1. Cari Harcamalar	25
2.2.2.1.2. Yatırım Harcamalar	27
2.2.2.2. Transfer Harcamaları	27

2.3. Beşeri Sermaye Harcamaları	28
2.3.1. Eğitim Harcamaları.....	29
2.3.2. Sağlık Harcamaları	30
2.4. Kamu Harcamalarının Etkileri	32
2.4.1. Kamu Harcamalarının Üretim ve İstihdam Üzerindeki Etkisi	32
2.4.2. Kamu Harcamalarının Fiyatlar Genel Seviyesi Üzerindeki Etkisi	33
2.4.3. Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi	33
2.4.4. Kamu Harcamalarının Makro Ekonomik Etkileri	34
2.4.4.1. Çarpan Etkisi.....	35
2.4.4.2. Hızlandıran Etkisi	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE VE OECD ÜLKELERİNDE GELİR DAĞILIMI	37-77
3.1. Türkiye’ de Gelir Dağılımı Çeşitleri	37
3.1.1. Kişisel Gelir Dağılımı.....	37
3.1.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	43
3.1.3. Bölgesel Gelir Dağılımı.....	45
3.1.4. Sektörel Gelir Dağılımı.....	47
3.1.5. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısının Yıllara Göre Karşılaştırılması	49
3.2. Türkiye ve OECD Ülkelerinin Gelir Dağılımı Açısından Karşılaştırılması	51
3.2.1. Kişi Başı Gelire Göre Karşılaştırma	51
3.2.2. Gini Katsayısı Açısından Karşılaştırma.....	54
3.3. Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi.....	56
3.3.1. Türkiye’de Eğitim Seviyesine Göre İstihdam Oranı	57
3.3.2. Türkiye’de Eğitim Seviyesine Göre Ortalama Gelir	60
3.3.3. Türkiye’ de Cinsiyete Göre Ortalama Gelir	61
3.3.4. Türkiye’de Eğitim Harcamaları	62
3.3.5. OECD Ülkelerinde Eğitim Harcamaları.....	64
3.4. Sağlık Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi	69
3.4.1. Türkiye ‘de Hanehalkının Yüklendiği Sağlık Harcamaları	69
3.4.2. Türkiye’ de Kişi Başına Düşen Sağlık Harcaması	71
3.4.3. Türkiye’de Sağlık Harcamaları.....	73
3.4.4. OECD Ülkelerinde Sağlık Harcamaları.....	75

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE’DE EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ İNCELEYEN AMPİRİK ANALİZ.....	78-88
4.1. Veri Seti ve Ekonometrik Yöntem	78
4.1.1. Veri Seti	79
4.2. Regresyon Katsayılarında Anlamlılık Sınaması.....	85
4.3. Modelin Yorumlanması.....	85
SONUÇ ve ÖNERİLER	89-91
YARARLANILAN KAYNAKLAR	92-99
ÖZ GEÇMİŞ	100

ÖZET

Bu çalışmada tüm dünyanın temel sorunlarından biri olan gelir eşitsizliğinin daha adil bir duruma getirilmesinde eğitim ve sağlık harcamalarının etkisi incelenmektedir. Çalışmada örnek ülke olarak Türkiye ele alınmıştır. Buna göre, eğitim durumu arttıkça elde edilen gelirin arttığı ve yoksul kesimde yer alan bireylerin ya da hanehalkının eğitim seviyesi ile doğru orantılı olarak bir üst gelir dilimine çıkılabileceği savunulmaktadır. Yapılan ampirik analizde yükseköğretime yapılan harcamaların gelir dağılımını bozucu etkisi olduğu bulunmuştur. Bunun başlıca nedeni olarak yükseköğretim kurumlarından faydalanan kesimin eğitime daha fazla bütçe ayırabilen yüksek gelirli kesimin olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bunun yanında kamu tarafından sağlanan sağlık hizmetleri neticesinde yoksul kesimin sağlıkla ilgili yaptığı cepten harcamalarının azaldığı grafiksel olarak gösterilmektedir. Cepten yapılan sağlık harcamalarındaki azalış sonucu hanehalkının refah düzeyinin artabileceği belirtilmektedir. Ampirik analiz sonucunda kamu tarafından yapılan sağlık harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğini azaltıcı etkisi bulunmuştur. Çalışmada ayrıca Türkiye ile OECD ülkeleri Gini katsayısı, eğitim ve sağlık harcamaları açısından karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gelir Dağılımı, Gini Katsayısı, Beşeri Sermaye Harcamaları

ABSTRACT

In this study, the impact of education and health costs to bring the income inequality which is one of the main problems of the whole world to a more equitable way has been analyzed. Turkey is considered as a model country in this study. Accordingly, the higher education level is, the more obtained income is and the individuals or households who take part in poor community can rise up a higher bracket in direct proportion to education level. In empirical analysis during this study, it has been explored that the costs carried out in higher education has a destructive effect on income distribution. The main reason of this result is that the segment benefited from higher education institutions is in the high-income category who can allocate more budget to these institutions. Besides, in this study, out-of pocket costs about health which have been done by poor community as a result of medical services have been submitted graphically. It has been indicated that wealth level of households can increase as a result of decreasing the out-of pocket costs in health sector. In consequence of empirical analysis, it has been found that health costs which have been made by public have a reducing effect on income inequality. Furthermore, GINI coefficient of Turkey and OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) countries have been compared in terms of education and health costs.

Key words: Distribution of Income, GINI, Human Capital Expenditures

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Yıllara Göre %20'lik Dilimlerin Milli Gelirden Aldıkları Paylar, Türkiye.	38
2	Yıllara Göre Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımı, Türkiye	45
3	Yıllara Göre Bölgesel Gini Katsayıları, Türkiye	46
4	Yıllara Göre Milli Gelirin Sektörel Dağılımı, (%), Türkiye,	48
5	Yıllara Göre İstihdamın Sektörel Dağılımı, (%), Türkiye	48
6	OECD Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Gelir (SAGP, \$), 2012–2013	53
7	OECD Ülkelerinde Gini Katsayısı, 2013	55
8	Yıllara Göre Kamu Eğitim Harcamalarının GSYH İçindeki Payı, (%), OECD.....	64
9	Yıllara Göre İlk-Orta ve Yüksek Öğretime Yönelik Toplam Eğitim Harcamalarının GSYH İçindeki Payı, (%), OECD.....	66
10	Eğitim Düzeyine Göre İstihdam Oranları (%), OECD, 2013	68
11	Yıllara Göre Toplam Sağlık Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı, (%), OECD.....	77
12	Değişkenlere İlişkin Tamamlayıcı İstatistikler	80
13	Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi	84

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil Nr.</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Şekil Nr.</u>
1	Lorenz Eğrisi.....	19
2	Lorenz Eğrisi.....	19
3	Türkiye’ de Lorenz Eğrileri (1994–2013).....	49

GRAFİKLER LİSTESİ

<u>Grafik Nr.</u>	<u>Grafik Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Yıllara Göre Son %20' lik Dilimin İlk %20' lik Dilime Oranı, (P80/P20), Türkiye	41
2	Yıllara Göre Son %20' lik Dilimin Milli Gelirden Aldığı Pay, (%), Türkiye	42
3	Yıllara Göre İlk %20' lik Dilimin Milli Gelirden Aldığı Pay, (%), Türkiye	42
4	Yıllara Göre Gini Katsayısı, Türkiye	50
5	Türkiye' de Eğitim Seviyesine Göre İstihdam Oranları (2011-2015)	58
6	Türkiye' de Eğitim Durumuna Göre Kadın ve Erkek İstihdam Oranları, 2015	59
7	Türkiye' de Gelir Elde Eden Fertlerin Eğitim Durumuna Göre Ortalama Yıllık Gelirleri, (TL), 2010	60
8	Türkiye' de Gelir Elde Eden Fertlerin Eğitim Durumu ve Cinsiyetine Göre Ortalama Yıllık Gelirleri, (TL), 2010	62
9	Yıllara Göre Kamu Eğitim Harcamalarının GSYH İçindeki Payı, (%), Türkiye	63
10	Toplam Kamu Sağlık Harcamaları ve Cepten Yapılan Sağlık Harcamalarının Yıllara Göre Dağılımı, Türkiye.....	70
11	Yıllara Göre Kişi Başı Kamu Sağlık Harcamaları, SGP ABD \$, Türkiye... ..	72
12	AB Ülkelerinde Kişi Başı Kamu Sağlık Harcamaları, SGP ABD \$, 2012.. ..	72
13	Yıllara Göre Toplam Sağlık Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı, (%), Türkiye.....	74
14	OECD Ülkelerinde Toplam Sağlık Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı, (%), 2012.....	75
15	Yıllara Göre Gini Katsayısı Zaman Serisi, Türkiye (1994-2013).....	80

GRAFİKLER LİSTESİ

<u>Grafik Nr.</u>	<u>Grafik Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
16	Yıllara Göre Kamu Sağlık Harcamalarının GSYH İçindeki Payı Zaman Serisi, (%), Türkiye (1994-2013).....	81
17	Yıllara Göre Kamu Sağlık Harcamalarının GSYH İçindeki Payı Zaman Serisi, (%), Türkiye (1994-2013).....	82
18	Yıllara Göre İç Borç Faiz Giderlerinin GSYH İçindeki Payı Zaman Serisi, (%), Türkiye (1994-2013).....	83
19	Yıllara Göre Enflasyon Oranının Zaman Serisi, (%), Türkiye (1994-2013).....	84

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
AÜ	: Ankara Üniversitesi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği örgütü
PPP	: Satın Alma Gücü Paritesi
SAGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
SEK	: En Küçük Kareler Yöntemi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

GİRİŞ

Devletlerin ana amaçlarından biri sosyal gelişmeyi sağlamaktır. Bu amaca ulaşmanın yolu ise gelir dağılımı eşitsizliklerinin giderilmesi ya da eşitsizlik düzeyinin azaltılması ile mümkündür. Gelir dağılımındaki adaletsizliği gidermek amacı ile kullanılan iki mali araç: vergiler ve kamu harcamalarıdır. Lüks mallar üzerindeki satış vergilerinden elde edilen gelir eğitim, ulaşım, sosyal güvenlik ve sübvansiyonlar gibi alanlara harcanarak yoksul kesimin satın alma gücü artırılabilir. Bu amaçla, düşük gelir gruplarının üzerindeki vergi yüklerini kaldıracak vergi reformları ve doğrudan yoksul kesime yönelik yardımlar gibi birçok ülkede uygulanan geniş devlet harcama programları ile gelirin yeniden dağılım hedefine ulaşılmaya çalışılmaktadır.

Günümüzde, eğitim ve sağlık durumu fakirlikten kaçmanın en etkili aracı olarak görülmektedir. Vergi politikası ve özellikle kamu harcamaları yoksullukla mücadelede güçlü bir araç olarak görülmektedir. Bunun için hükümetlerin uyguladıkları vergi ve harcama politikalarının hedeflenen etkilere sahip olup olmadıkları önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Van de Walle (1998) devlet harcama programı olarak bir yiyecek yardımının emek arzı üzerindeki etkilerini tanımladığı bir çalışmada, gıda yardımı sonucunda hem erkeklerin hem de kadınların çalışma saatlerini azalttığını gözlemlemiştir. Eğer devletin uygulamış olduğu harcama programının etkisini gelir artışına göre değerlendirirsek durum kötüleşmekte; fakat etkiyi fayda ölçüsüne göre değerlendirirsek ilave boş bir zamanın değerli olduğu yerde sonuç muhtemelen iyi olacaktır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde gelir ve gelir dağılımı kavramları, gelir dağılımı türleri gelir eşitsizliğine neden olan faktörler ve Türkiye’de gelir eşitsizliğini ölçmek için kullanılan yöntemlere yer verilmiştir.

İkinci bölümde, çalışmanın konusu olan eğitim ve sağlık harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisinin incelenmesi sebebiyle kamu harcamalarının genel olarak

tanımlanmasına ve kamu harcamaları içinde yer alan diğer harcama türlerinin de gelir eşitsizliğine etkisi teorik olarak ifade edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümde Türkiye’de yıllar itibariyle gelirin nasıl dağıldığı gelir dağılım türlerine göre ayrı ayrı incelenmiştir. Daha sonra, Türkiye’de eğitim ve sağlık harcamalarına ayrılan payın nasıl bir grafik izlediğine bakılmış ve bu harcamalar kalemine ayrılan paydaki artış ile gelir eşitsizliğindeki düzelmelerin paralel olup olmadığı incelenmeye çalışılmıştır.

Son bölümde kamu tarafından sağlanan eğitim ve sağlık hizmetlerine yönelik harcamaların gelir dağılımı üzerindeki etkisi ekonometrik açıdan sayısal olarak tahmin edilmeye çalışılmıştır. Yöntem olarak En Küçük Kareler Yöntemi kullanılmıştır. Gini katsayısı bağımlı değişken olarak seçilirken, bağımsız değişken olarak eğitim ve sağlık harcamalarının yanında gelir dağılımı üzerinde etkisi olduğu düşünülen iç faiz ödemeleri ve enflasyon oranı ele alınmıştır. Veri olarak 1994–2013 yılları arası kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GELİR DAĞILIMI KAVRAMI VE BAŞLICA TÜRLERİ

1.1. Gelir ve Gelir Dağılımı Kavramı

Gelir, bir ülkenin sınırları içerisinde bir yılda gerçekleştirilen nihai mal üretimi karşılığında üretim faktörlerine yapılan ödemeler toplamına denir (Ünsal, 2011: 57).

Gelir dağılımı ise, bir ülkede belirli bir süre içinde oluşturulan ulusal gelirin, bireyler, gruplar ya da üretim faktörleri arasında bölünmesi olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkede gelir dağılımı denildiğinde anlaşılması gereken, ekonomide belirli bir sürede oluşturulan gelirin, ekonomideki karar birimleri tarafından ne ölçüde dağıtıldığıdır. Ülkelerarasındaki gelir dağılımları farklılık gösterse bile eşit ve adaletli bir dağılım çizelgesi bulmak imkânsızdır denebilir (Eğilmez, Kumcu, 2004: 126).

Gelir dağılımının, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde devlet müdahalesinin olmadığı kendi kendine işleyen piyasa ekonomisinin sonucunda adil olmayacağı günümüzde tartışmasız olarak kabul edilmektedir. Piyasa koşullarının kendi haline bırakıldığı, başka bir deyişle üretim, tüketim ve bölüşüm dengelerinin fiyat mekanizmasına ve piyasa koşullarına göre belirlendiği ülke ekonomilerinde mülkiyet dağılımı yani üretim faktörlerine sahiplik derecesi ve üretim faktörlerine olan talep farklı olduğu sürece gelir dağılımının adil olması beklenmemektedir. Devlet, maliye politikası araçları yoluyla, kamu harcamalarının faydalarının ve vergi yükünün dağılımını etkileyerek, gelirin yeniden dağılımını gerçekleştirebilir (Aksoy, 2011: 450–51).

Gelir dağılımının nasıl olması gerektiği konusu, yalnızca iktisadi bir kavram olmayıp, ülkelerin siyasi, sosyal ve ahlaki değer yargılarına da bağlı olan bir kavramdır. Günümüzde gelişmiş olan ülkelerde yaygın bir şekilde kabul gören görüş eşit bir gelir dağılımı yerine adil bir gelir dağılımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Adil gelir dağılımı ile

ifade edilmek istenen sadece servet ve gelirin dengeli ve uygun bir şekilde dağılımını kastedilmemekte bunun yanında uygun refah düzeyinin sağlanması da ifade edilmektedir. Çünkü uygun refah düzeyi sadece parasal gelire bağlı olmayıp en az bir tüketim düzeyine ulaşmayı gerektirir. Ayrıca bir ekonomide adil gelir dağılımı gerçekleşmedikçe, toplumdaki kişilerin gerek özel gerekse kamusal ihtiyaçlara olan talep yapılarını yansıtamaması sonucu kaynaklar etkin bir şekilde kullanılamayacaktır (Aksoy, 2011: 450-51). Gelirin büyük bir kısmının toplumun küçük bir bölümünde toplanması talebin lüks tüketim mallarına gitmesine ve kaynakların bu alana yönelmesine sebep olmaktadır. Bunun sonucu, piyasa ekonomisi toplumun çoğunluğunun refahını artırıcı temel mal ve hizmetlerin üretilmeyip ihtiyaçların karşılanamamasına neden olmaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerdeki hükümetler gelir dağılımını iyileştirmek için kamu ekonomisinin vergi, harcama ve borçlanma araçlarını etkin bir şekilde kullanmaya çalışmaktadır (Şener, 2006: 16).

Sosyal adalet ve eşitlik kıstasları açısından ülkelerin ekonomik durumları hakkında fikir sahibi olmanın yanında, insanların yaşam seviyelerini belirleyebilmek ve çeşitli sosyal sistemlerin sağlıklı bir şekilde değerlendirmesini yapabilmek için gelir dağılımı göstergelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve yoksulluk dünyanın karşılaştığı en önemli ekonomik, politik ve sosyal sorunlardan biri olarak görülmeye başlanmıştır (TÜİK, 2012: 360). Gelir eşitsizliğinin önemli boyutlarda görüldüğü ülkelerde, genellikle sosyal ve siyasi gerginlik ve sürtüşmeler olabileceği gibi, ülkenin ekonomik büyümesini de ters yönde etkilenebilmektedir (Filiztekin ve Çelik, 2010: 117).

Gelir dağılımı, bir ülkede belirli dönemler içinde yine o ülkede yaşayan bireyler tarafından üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen milli gelirin fertler, hanehalkları veya üretim faktörleri arasında bölünmesidir. Toplam gelirin belirli bir dönemde toplumu oluşturan bireyler, aileler ve gruplar arasındaki dağılımı bireysel (kişisel) gelir dağılımının, üretim faktörleri arasındaki dağılımı ise fonksiyonel (faktörel) gelir dağılımının konusudur. Ulusal gelirin fertler ve faktör sahipleri arasında paylaşım şekli ekonomik ve sosyal açıdan önemlidir. Gelirin ne kadarının tasarrufa ne kadarının tüketime gideceğine geliri elde edenler karar verdiğinden dolayı gelir dağılımının tasarruf, yatırım ve büyüme ile yakından

ilgilidir. Bu nedenle gelir dağılımındaki eşitsizlik durumu ve bunu etkileyen politikalar ekonomik büyümeyi de etkilemektedir (Şahin, 2011: 631).

1.2. Gelir Dağılımı Çeşitleri

Çalışmanın bu bölümünde gelir dağılımı çeşitlerinden olan kişisel, fonksiyonel, sektörel, bölgesel, birincil ve ikincil gelir dağılımı tanımlanacaktır. İktisat biliminde gelir dağılımı, birincil gelir dağılımı olarak ele alınmaktadır. Birincil gelir dağılımı fonksiyonel gelir dağılımı, ikincil gelir dağılımı ise bireysel gelir dağılımı olarak ifade edilmektedir.

1.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Belli bir dönemde oluşturulan gelirin çeşitli toplumsal sınıflar arasında nasıl bölüştüğü hakkında bilgi edinilmek istendiğinde bu amaca en uygun gelir bölüşüm kavramı, fonksiyonel gelir bölüşümü kavramıdır. Gelirin oluşumunda yer alan toprak, emek, sermaye, girişimci gibi üretim faktörlerinin rant, ücret, faiz ve kar olarak oluşturulan milli gelirden aldıkları payların belirlenmesi fonksiyonel dağılımı vermektedir (Öztürk, 2009: 18). Fonksiyonel gelir dağılımı, milli gelirin üretilmesinde rolü olan üretim faktörlerine ulusal gelirden aldıkları paya göre gelirlerin dağıtılmasıdır. Bu dağılım çeşidinde, emek arz edenlere ücret, sermaye sahiplerine faiz, toprak sahiplerine rant ve girişimcilere kar geliri dağıtılır.

Bu gelir dağılımı bize ülkelerin sanayileşme düzeyini ve uygulanan iktisat politikalarının niteliğini gösterir. Sanayileşmiş ülkelerde ücretler yüksek olduğu için ücretlilerin milli gelirden almış olduğu payda yüksek olmaktadır (Kirmanoğlu, 2011: 202). Bu ülkelerde ekonomik kalkınma döneminin başlangıcında milli gelirden en büyük payı tarım kesimi alırken, ülke ekonomisi geliştikçe ücretlilerin payının arttığı görülmüştür (Yumuşak ve Bilen, 2000: 79). Bunun yanında, sanayileşme sürecinin ilk aşamalarında toprak dağılımındaki eşitsizlik sanayileşme ile birlikte sermaye dağılımına da yansımakta ve özellikle hızlı kentleşmenin görüldüğü ülkelerde, kentlere biriken ucuz emek sonucu faktörel gelir dağılımında eşitsizliğin artmasında neden olmaktadır (Kirmanoğlu, 2011: 204). Gelişmekte olan ülkelerde ise tarım kesiminin milli gelirdeki payı önemini korurken, ücretlilerin geliri nispi olarak daha düşüktür (Güçlü ve Bilen, 1995: 161). Gelir

dağılımında eşitsizliği giderici uygulamalar açısından toplumun büyük bir kesiminin emeği ile geçinen ücretli işçi sınıfından oluştuğu düşünülürse, bu kesimin milli gelirden ne kadar pay aldığıının bilinmesi faydalı olacaktır. Fonksiyonel gelir dağılımı bize bu imkânı sağlamaktadır.

1.2.2. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, milli gelirin fertler, haneler ve gruplar arasında nasıl dağıldığını inceleyen gelir dağılımı türlerinden biridir. Kişi başına düşen milli hasıla, toplam ulusal gelirin ülke nüfusuna bölünmesi ile elde edilmektedir. Bu ölçümde sosyal sınıf farklılıkları gözatılmenden bireyler eşit olarak düşünülür. Bu dağılım çeşidine kişisel dağılım denilmesinin nedeni, gelir elde eden birey ya da ailelerin elde ettikleri bu geliri ne iş yaparak değil de, sadece bir birey veya aile olarak ne kadar gelir elde ettiğine bakılmasından kaynaklanmaktadır. Kişisel gelir içinde ücret, kira ve kar birleşik olarak görülür (Tuncer, 1970: 5).

Kişisel gelir dağılımı; gelirin, bireyler, aileler ya da tüketici birimler arasındaki dağılımını ya da bireyler arası gelir eşitsizliklerini inceleyen gelir bölüşümü kavramıdır (Boratav, 1965: 19). Kişisel gelir bölüşümünde; gelirin, bireyler ya da tüketici birimler tarafından nasıl elde edildiğine değil, yalnızca fertlerin belli bir dönem boyunca ne kadar gelir elde ettiklerine bakmaktadır. Yani, kişisel gelir dağılımında, bireyin geliri ne adla (ücret, kar, rant, faiz) elde ettiğine değil, ne kadar gelir elde ettiği, başka bir deyişle sosyal bakımdan hangi gelir grubunda yer alacağı incelenmektedir (Öztürk, 2009: 14).

1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Bu dağılım çeşidi, ekonomiyi oluşturan çeşitli ekonomik sektörlerin milli hasıladan ne kadar pay aldığını görebilmemizi sağlar. Yani tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin ulusal gelirden aldığı payları ve bu sektörlerin sosyal hasılaya ne kadar katkı sağladığıyla ilgili ekonomik veriler devlete gösterge teşkil etmektedir. Böylece, devletin hangi sektörleri teşvik edileceğini ve hangi sektörlerin gelir dağılımını ne şekilde etkilediğini sektörel gelir dağılımı sonuçlarına bakarak karar verebilmemize yardımcı olmaktadır (Özbilen, 1998: 376). Bunun yanında, dünyada yaşanan küreselleşme sürecinde etkin

kararlar alabilmek için hükümetlerin hangi sektörlere ağırlık verip hangi sektörlerden teşviklerini çekmeleri gerektiği konusunda yol gösterici bir rolü vardır.

Ekonomik gelişmenin başlangıcında tarım sektörünün milli gelir içindeki payı yüksek iken, ekonomik gelişmeye paralel olarak tarım sektörünün milli gelir içindeki payı azalmaya başlamakta, buna karşın sanayi ve hizmet sektörünün payı artmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ekonomileri sanayi ağırlıklı olduğundan tarım sektörünün milli gelir içindeki payı az, sanayi kesiminin payı büyüktür. Gelişmekte olan ülkelerde ise ekonomi tarıma dayalı olduğundan tarım kesiminin payı büyük, sanayi sektörünün payı ise küçüktür (Öztürk, 2012: 429).

Devletlerin ekonomik gelişim süreçlerine baktığımızda, bir ekonomide önce tarım sektörünün ağırlığı görülür, sonra sanayi sektörü gelişmekte ve sanayi sektöründen sonra da hizmet sektörünün geliştiği görülmektedir. Son zamanlarda gerek tarım gerekse sanayi sektöründe yaşanan hızlı gelişmeler, tarım sektöründen hizmet sektörüne sıçramaların yaşandığını göstermektedir (Özbilen, 1998: 377).

1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Milli gelirin ülkedeki farklı bölgelerde yaşayan kişilere göre dağılımıdır. Bu gelir dağılımı, ülkenin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasındaki farklılıkları gösterir ve bölgesel gelişim araştırmacıları ve ülkedeki politika yapıcıları için önemli bir kaynaktır. Ulusal gelirin bir ülke içindeki değişik bölgelere göre dağılımı farklı olabilmektedir. Böylece, bölgesel dağılım, bir ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan insanların ulusal gelirden ne oranda pay aldıklarını gösterir. Bu dağılım, bölgeler arasındaki farkların ortaya konulmasında kullanılmaktadır. Doğal olarak ülkenin sahip olduğu büyüklük, bölgeler arasından iklim ve arazi özelliklerinin farklılığı, sanayi ve hizmetler sektörünün gelişme düzeyi ile sosyolojik yapı da bu gelir dağılımında etkili olmaktadır (Uysal, 2007: 251-252).

Ekonomide toplumun çeşitli iş kollarında farklı ücretlerle çalışan ve geçimlerini sağlamakla yükümlü olan aileler ve fertlerden oluşan tüm gelir grupları bulunmaktadır. Bu gelir grupları çeşitli hastalık, sakatlık, yaşlılık ya da işsizlik dolayısıyla yeterli bir emek geliri elde edemeyen (aslında verimli kullanıldıklarında az da olsa gelir elde edecek olan)

kişiler ile yüksek gelirli ve az gelirli kişilerden oluşmaktadır (Özbilen, 1998: 392). Bu açıdan hükümetler, piyasa ekonomisinin ortaya çıkardığı gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik bir rol üstlenerek üretim faktörleri sahiplerinin elde ettikleri gelirleri vergi ve transfer harcamaları gibi çeşitli araçlarla yeniden dağıtması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu durumda ortaya birincil ve ikincil gelir dağılımı kavramları çıkmaktadır.

1.3. Birincil ve İkincil Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı konusunda bir başka ayırım ise birincil ve ikincil gelir dağılımlarıdır. Birincil gelir dağılımı aynı zamanda literatürde fonksiyonel gelir dağılımı olarak da adlandırılmaktadır (Boratav, 1991: 26). Buna göre birincil gelir dağılımı, devletin vergi ve harcama politikalarının etkinin izole edildiği bir durumda üretim faktörlerin milli gelirden aldıkları paya göre dağılımını ifade eder.

İkincil gelir dağılımı ise gelirin meydana gelişi ve kullanılışı arasında; gelirin, çeşitli gruplar ve tabakalar arasında yeniden paylaşımı ile ilgili hususları kapsamaktadır ve buna gelirin yeniden dağılımı da denilmektedir. Yeniden dağılım, piyasa süreçleriyle veya devletin aracılığıyla; göreceli fiyatlarda ve/veya mali ve parasal sistemde meydana gelen değişimlerle gerçekleşir (Boratav, 1991: 26).

Devletin ekonomiye hiçbir müdahalesi olmadığı durumda piyasanın oluşturduğu gelir dağılımı birincil gelir dağılımıdır. Bu aşamada, üretim sürecine katılan üretim faktörleri, üretim sonucunda kendi faktör paylarını almaktadırlar. Neoklasik iktisat teoriklerine göre üretim faktörlerinin üretim sonucunda elde etmiş oldukları bu pay, tam rekabet koşullarının varlığında faktörlerin marjinal verimliliklerine eşit olmalıdır. Böylece, piyasada belirli bir gelir dağılımı ortaya çıkar, ancak bu mutlaka adil bir gelir dağılımı değildir. Devlet, bu birincil aşamada gelir dağılımına bazı araçlarla müdahale edebilir. Bunlar, daha çok, yasal düzenlemeler şeklindeki müdahalelerdir. Ancak, devletin gelir dağılımı fonksiyonu, asıl olarak ikincil düzeyde, yani piyasa gelir dağılımı oluştuktan sonraki aşamada ortaya çıkar. Devlet vergi ve sübvansiyonlar gibi araçlarla geliri yeniden dağıtmaya çalışır. Bu duruma ‘ikincil gelir dağılımı’ adı verilir (Kirmanoğlu, 2011: 206).

Devlet tarafından üretilen kamusal mal ve hizmetlerden elde edilen faydanın her bir fert için eşit olmasına karşın vergi mükelleflerinin farklı vergilendirilmesi durumunda alınan fayda aynı, bu mal için ödenen vergi ise farklı olacaktır. Aynı şekilde hükümetlerin yarı kamusal mal ve hizmetler ile ekonomiye müdahalesi sonucu gelir dağılımını olumlu şekilde etkilemektedir. Eğitim, sağlık, sosyal konut gibi marjinal sosyal faydası marjinal özel faydasından büyük olan hizmetlerde devletler bu malların eksik üretimini ve dışsal faydanın yok olmasını engellemek için hizmetlerin fiyatını düşük tutması ya da bu malların özel üreticisine sübvansiyon vermesi, bu hizmetlerden faydalananlara bir aynı hizmet şeklinde gelir transferi niteliğinde olacaktır (Batırel, 1990: 78–79).

1.3.1. Birincil Gelir dağılımını Belirleyen Faktörler

Gelir dağılımının oluşabilmesi için öncelikle bireylerin gelir elde etmesi gerekir. Gelir elde etmenin şartı ise, üretim faktörlerine sahip olmak ve bunları fiilen üretimde kullanmaktır. Üretim faktörlerinden emeğin dışında kalanlara sermaye diyecek olursak birincil gelir dağılımını belirleyen ana unsurların emeğin dağılımı, servetin dağılımı ve faktör fiyatları olarak belirlenebilir (Ulusoy, 2007: 312–313).

1.3.1.1. Emeğin Dağılımı

Toplumunu oluşturan bireylerin sahip oldukları emeğin vasfı bakımından farklılıklar görülmesi bireyler arasında ücret farklılıklarını doğurmaktadır. Hükümetler, emeğin vasfının eşit dağılımı için eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerden toplumun tüm kesiminin eşit bir şekilde yararlanabilmesini sağlaması gerekir. Ayrıca, ücretler arası farklılığı belirleyen tek unsur emeğin vasfı değildir. İşi ya da işin gerektirdiği vasıfları elde etmenin zorluğunun yanında bazı sektörlerde istihdam edilen emeğin talebine olan artış gibi etkenler de ücretler arası farklılığa neden olabilmektedir. Bunun yanında eğitim ve sağlık hizmetlerinin düşük gelirli kesime daha ucuz ve kolay ulaşılabilir şekilde sunulmalıdır. Ayrıca ücretli ve maaşlıların yararlandığı sosyal hizmet ve konut edindirme imkânlarının artırılması ile gelir eşitliği sağlanabilecektir (Ulusoy, 2007: 312).

Neo-Klasik görüşe göre, piyasa ekonomilerinden gelir dağılımı üretim faktörlerinin sunduğu hizmetlerin satışı sırasında belirlendiği kabul edilmektedir. Bu sebeple, faktörlerin

donanımı önemlidir. Gelir dağılımı bu faktör donanımlara sahip faktör fiyatlarınca belirlenmektedir. Örneğin emek geliri, emek sahibinin kabiliyetine ve para kazanma arzusuna göre dağılırken, sermaye geliri miras, evlilik biçimleri ve bireylerin hayat boyu birikimlerinden edinilen servet dağılımına bağlıdır. Eğitimin ücret haddini belirlemesi sebebiyle her iki dağılımda da etkisi vardır (Durmuş, 2008: 49).

1.3.1.2. Servetin Dağılımı

Kişisel gelir bölüşümünde görülen dengesizliklerin nedenlerinden biri, servet dağılımının dengesiz olmasıdır. Bu sebeple, gelir bölüşümünün daha adil bir duruma getirilebilmesi için arazi, bina gibi belirli bir servet üzerinden alınan ve dolaysız bir yapıya sahip olan servet vergileri önem kazanmaktadır. Servetin değerinde meydana gelen bir artış, gelir dağılımını servet sahibi lehine bozacağından, alınan vergilerin bu bozulmayı belli düzeyde gidermesi beklenir. Aksi durumda, servet dağılımındaki adaletsizliğe bağlı olarak kişisel gelir bölüşümündeki dengesizlik daha kötü bir duruma gelecektir (DPT, 2001: 63).

Bilindiği üzere, servetin yeniden oluşumu, tasarruflar tarafından belirlenir. Gelir bölüşümünün çok bozuk olması durumunda, tasarruflar, geliri yüksek küçük bir grup tarafından yapılabilir. Böylece, söz konusu grubun serveti daha da artacak ve bunun sonucunda kişisel gelir bölüşümü daha da bozulacaktır. Yeniden dağıtıcı etkisi olan artan oranlı bir gelir vergisi servet birikimindeki gelişmeyi frenleyebilmekle birlikte, durdurmak ya da tümüyle tersine çevirmek olanağına sahip değildir. Fakat, bu durumda, küçük gelir sahiplerine, vergi kolaylıkları tanınmak suretiyle tasarruf etmeye teşvik edilerek, servet oluşumu için olanak tanınabilir (DPT, 2001: 63).

1.3.1.3. Faktör Fiyatları

Birincil gelir dağılımını belirleyen diğer bir etken ücret, faiz, rant ve kâr gibi üretim faktörlerinin fiyatlarıdır. Gelir elde etmek için öncelikle verimli bir üretim faktörüne sahip olmak ve bu faktörü üretimde kullanmak gerekir. Bu suretle elde edilebilecek gelir, arz edilen faktör ile bu faktörün değerinin fonksiyonudur. Servet ve işgücünün dağılımı bir veri olarak sabit kabul edilirse, faktör (emek, sermaye, arazi, müteşebbis) fiyatlarındaki

değişmeler, bireyler arasındaki gelir dağılımını, fiyatı değişen faktörün lehine veya aleyhine değiştirecektir (Kurtipek, 2011: 31). Faktör hizmetlerine marjinal verimliliğe göre fiyat verilmesi durumunda faktörler hem en üretken alanlara kayacak hem de üreticiler asgari maliyetle üretim yapacak şekilde faktörleri birleştirmiş olacaklardır. Böylece marjinal verimliliğe göre gelir dağılımı ekonominin kaynak dağılımında etkinliğe ulaşmasını sağlar (Batırel, 1990: 77).

1.3.2. Gelirin Yeniden Dağılımı

Gelirin yeniden dağılımı, üretim faktörleri sonucu elde edilen gelirin devlet tarafından maliye politikası araçları ile geliri yeniden dağıtmaya çalışmasıdır. Kamu maliyesi artan oranlı tarifeler ile yüksek gelirli kesimin vergi yükünü artırırken, yoksul kesime yönelik harcamalarını artırarak gelir yeniden dağıtmaya çalışmaktadır. Yeniden dağılım alanında ayırım gelirin dikey ve yatay şekilde yeniden dağılımı şeklinde ifade edilebilir.

1.3.2.1. Gelirin Dikey Olarak Yeniden Dağılımı

Gelirin değişik gelir grupları arasında yeniden bölüşümüdür. Böylece devlet yüksek gelir gruplarından aldığı gelirleri, düşük gelirli kimselere transfer etmektedir. Yapılan uygulamalı araştırmalardan, dikey anlamda mali bir yeniden dağılımın toplumu oluşturan bireyler (hanehalkları) arasındaki gelir eşitsizliklerini düzeltme gücü bakımından etkin olduğu görülmektedir. Gelirin dikey dağılımının etkisinin yaygın ve kesin sonuçlara ulaşması için özellikle artan oranlı gelir ve servet vergilerinden oluşan bir vergi mekanizmasına ihtiyaç duyulur (Ulutan, 1970: 35).

1.3.2.2. Gelirin Yatay Olarak Yeniden Dağılımı

Aynı gelir grubunda yer alan bireyler (hanehalkları) arasında gelirin farklı şekilde yeniden dağılımın ifade eder. Bu mekanizma genellikle aynı gelir düzeyindeki bireylere doğrudan doğruya yapılan parasal yardımlardan (Aile yardımı, çocuk zammı vb.) veya bireyin gelir durumunu değiştiren vergi indirimlerinden (Gelir vergisi, yatırım indirimi gibi) meydana gelmektedir (Tuncer, 1970: 33).

1.3.3. İkincil Gelir Dağılımını Belirleyen Faktörler

Devletlerin, gelir dağılımını düzeltmeye yönelik uyguladığı politikalarda daha çok artan oranlı bir yapıya sahip olan vergi politikaları ve harcama politikalarının (yoksul kesime yönelik nakdi ya da aynı transferler şeklinde yapılan transfer ödemeleri, eğitim ve sağlık harcamaları gibi) olumlu etkisi görülmektedir. Buna karşın, enflasyon, borçlanma ve faiz ödemelerinin gelirin yeniden bölüşümünü olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

1.3.3.1. Vergi ve Transfer Yansıması

Devletler toplamış oldukları vergileri transfer harcamalarında kullanarak satın alma gücünü kişiler ya da bir sosyal sınıftan diğerine aktarabilmektedir. Başka bir ifadeyle, transfer harcamalarının kaynağını oluşturan vergileri ödeyenlerden transfer harcamalarından faydalananlara doğru bir yeniden dağılım meydana gelir. Böylece bu harcamalarda, devlet yönünden mal ve hizmet elde etme karşılığında bir harcama değil, satın alma gücünün tamamen karşılıksız olarak el değiştirmesi söz konusudur (Devrim, 2002: 108).

Vergi-transfer yansımasının gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelemek için bireylerin gelirlerini belirli bir yüzde ile azaltan vergi ve yapılan harcamalardan yararlananların gelirini belli bir yüzde ile artıran transferler öncesi ve sonrasındaki gelir dağılımlarını karşılaştırmak gerekir. Bu yansımanın gelir dağılımını olumlu yönde etkilemesi durumunda artan oranlı, olumsuz şekilde etkilemesi durumunda gerileyici diye ifade edilir. Gelir arttıkça ödenen verginin yüzdesi artıyorsa verginin yansıması artan oranlı (progressive), gelir arttıkça ödenen verginin yüzdesi azalıyorsa vergi yansıması azalan oranlıdır (regressive) diyebiliriz. Transferin yansımasının artan oranlı olması için geliri artan kişilere yapılan ödemelerin azalması gerekir (Batirel, 1990: 81).

Transfer harcamaları içinde sosyal hizmetler, eğitim, sağlık, dul ve yetim aylıkları gibi gelir dağılımındaki bozukluğu düzeltebilecek giderlerin yanında gelir dağılımını daha çok kötüleştirecek devlet borçlanmalarının yükü olan faiz ödemeleri de yer almaktadır. Faiz ödemelerinden daha çok tasarruflarını değerlendirmek isteyen yüksek gelirli kesimin

menfaat sağlaması ve faiz giderlerinin finansmanında yer alan vergilerin toplumun tüm kesimi üzerinden alınması gelir dağılımında adaletin gerçekleşmesini engel olabilmektedir.

1.3.3.2. Devlet Borçlanması ve Faiz Ödemesi

Devletler, çeşitli nedenlerden dolayı iç ve dış piyasalardan borçlanma yoluna gitmektedir. Borçlanma karşılığında borç verenlere karşı bir faiz maliyetine katlanmaktadır. Gelir dağılımı açısından faiz ödemelerinin hangi kesime gittiği önemlidir. Tasarruf sahiplerinin yüksek gelir grubunda yer aldığı kabul edildiğinde devletlerin iç piyasadan borçlanmasının gelir dağılımını daha eşitsiz bir duruma getireceği söylenebilir.

Bunun yanında, kronikleşmiş bütçe açıkları gibi nedenlerle artan kamu kesimi borçlanma gereği, kamu kesiminin iç piyasalardan yüksek faizle borçlanmasına sebep olmaktadır. Bu durum iç piyasada faiz oranlarının yükselmesine, kredi faizlerindeki artışlar yatırım maliyetlerinin artmasına ve nihai olarak özel sektörün yatırım yapmaktan vazgeçmesine sebep olmaktadır. Özel kesimin yatırım yapmaktan vazgeçmesi istihdam oranında bir azalışa neden olmakta, bunun sonucu olarak bir kısım hanehalkı elde edeceği gelirden mahrum kalmaktadır.

1.3.3.3. Kamu Harcamaları Politikası

Devlet politikalarının en önemli hedeflerinden biri gelir dağılımındaki eşitsizliği gidermek ve böylece yoksullukla mücadele etmektir. Hükümetler bu mücadeleyi bütçe aracılığı yoluyla başka bir deyişle maliye politikasının araçları olan vergi ve harcamalar ile gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu mücadelede düşük gelirli hanehalklarına yönelik vergi indirimleri gibi vergi politikaları yoluna gidilmesinin gelir dağılımında sınırlayıcı etki yaptığı, eski bir özdeyişle “vergi yoksul insanları zengin yapmaz” ifadesi bilinmektedir. Bu sebeple yoksullukla mücadelede gelirdeki etkin bir yeniden dağılımın genellikle bütçenin harcama tarafından gelmesi beklenmektedir.

Hükümetler artan oranlı vergiler yoluyla elde ettiği geliri, düşük gelirli kesime yönelik (çoğu bedava sunulan kamu hizmetlerinde) harcamalarda kullanması sonucu düşük gelirli kesim ödedikleri vergilerden dolayı kaybettikleri faydanın çok üzerinde kamu

hizmetlerinin sağladığı faydalardan yararlanabileceklerdir. Ancak burada kişilerin hangi tür özel harcamalarının kamu harcamaları ile ikame edildiği önem kazanmaktadır. Bireylerin ödediği dolaylı vergiler ile parasal transferler dışında devletten sağladığı faydayı ölçmek olanaksız görülmektedir. Ancak, kamu harcamalarından sağladığı kazanç ile ödediği vergiler arasında bir eşitlik varsa yeniden dağılımın sonucu birey için sıfır; harcamalardan sağladığı kazanç ödediği vergilerden çok ise gelirin yeniden dağılımı için (+), tersi durumda ise (-) başka bir ifade ile gelirin yeniden bölüşümü adaletsizdir şeklinde ifade edilebilir (Edizdoğan, 1995: 124). Bunun yanında, devletlerin harcama programlarının etkilerinin görülebilmesi için (diğer faktörler sabit kabul edildiğinde) uygulanan harcama politikaları sonucu gelir dağılımı eşitsizliğine bakılır. Eğer gelir dağılımı, harcama programı uygulamasından önceki duruma göre daha az eşitsizse uygulanan politika etkindir denebilir.

1.3.3.4. Sübvansiyonlar

Hükümetler, sübvansiyonlar aracılığıyla vergi ödeyenlerden elde edilen geliri sübvansiyonlardan doğrudan yararlananlara doğru bir gelir transferi sağlayarak gelir dağılımında adaleti gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Türkiye’de sübvansiyon uygulamaları, tüketicilerin reel gelirlerini artırmak için fiyatları aşağıya çekmek, çiftçiler gibi üretici kesimin gelirini artırmak, bazı endüstrileri korumak ve geliştirmek, AR-GE gibi özel ekonomik faaliyetleri teşvik etmek, bölgelerarası ekonomik dengesizlikleri önlemek, işsizliği önlemek, gelir ve servet dağılımını adil hale getirmek gibi amaçlara yönelik olarak uygulanmaktadır (Kesbiç, 2011: 179).

Devletlerin sübvansiyonlar aracılığı ile belirli malların fiyatlarının düşük olmasını sağlayabilmektedir. Burada incelenmesi gereken durum sübvansiyonlu ürünleri hangi gelir grubunun satın aldığıdır. Eğer toplumun tüm kesimi sübvansiyonlarla desteklenen malları satın alabiliyorsa gelir dağılımına etkisi zayıf olacaktır. Yoksul kesime özel satın alma karneleri verilerek sadece düşük gelir grubunun indirimli ürünlerden yararlanması sağlanabilir. Böylece sübvansiyonların gelir dağıtıcı etkisi daha çok olabilecektir. Sübvansiyonlar düşük gelirli kesimlere avantajına olduğu gibi, zarar eden ya da yeterli gelir elde etme imkânı olmayan düşük karlı üreticilere de yönelik olabilir. Üreticilere parasal ödeme

ya da belirli masraflarının devlet tarafından karşılanması şeklinde olacağı gibi özel vergi kolaylıkları ile de yapılabilir (Özbilen, 1998: 395–396).

1.3.4. Gelir Dağılımını Belirleyen Diğer Faktörler

Devletler gelir eşitsizliğini azaltmak amacıyla birincil gelir dağılımına müdahale etmekte ve geliri yoksul kesim lehine yeniden dağıtmaktadır. Bunu çeşitli maliye politikası araçları ile sağlamaktadır. Bu araçlar içinde gelir dağılımı üzerinde önemli derecede etkisi olan kamu harcamaları ve vergilerin yanında enflasyon, ekonominin kayıt altına alınması, ücret farklılıkları, nüfus yapısı, işsizlik gibi faktörlerin de etkisi bulunmaktadır.

1.3.4.1. Enflasyon

Gelir ve servet dağılımında bozukluk yaratan temel unsurlardan biri, istikrarsız bir ekonominin göstergesi olan enflasyondur. Fiyatlar genel düzeyindeki artış kadar gelirini artıramayan ücretli kesim ile genellikle enflasyona uyum gösteren sermaye sahipleri arasında emek aleyhine dengesizliğe sebep olan bir durum ortaya çıkar. Bunun yanında getirileri enflasyona endeksli olmayan menkul kıymet sahipleri ve enflasyonun alacağı değeri düşük öngören sermaye sahiplerinin istedikleri nominal faizin enflasyonun altında kaldığı durumlarda üst gelir diliminde yer alanların da gelirinde azalış görülmektedir (Özatay, 2013: 246).

Enflasyon, gelir dağılımı üzerinde doğrusal olmayan bir etkiye sahiptir. Enflasyon oranı yükseldikçe gelir dağılımındaki eşitsizlik önemli ölçüde artarken, enflasyon oranının aşağı çekilmesi gelir dağılımında doğrudan doğruya bir iyileşmeye yol açmamaktadır. Öte yandan enflasyon, gelir dağılımı üzerinde tersine artan oranlı bir vergi ile benzer etkilere sahiptir. Enflasyon karşısında yüksek gelirli kesimler genellikle kendilerini iyi koruyacak imkânlarla sahiplerken, sabit gelirli kişiler üzerinde olumsuz bir etki meydana getirir (Altınışık ve Peker, 2008: 106). Bunun sonucu olarak, halkın belirli bir kısmı zenginlik ve refah içerisinde yaşarken, diğer bir kısmı ise tüketmiş olduğu temel ihtiyaç maddelerinde bile kısıntıya gitmeye başlamakta ve hayat standardı devamlı geriye doğru gitmektedir (Bozkurt, 2010:169).

1.3.4.2. Ücret Farklılıkları

Bir kurum veya kuruluşa bağımlı olarak çalışan kişilerin genellikle tek gelir kaynağı ücret (ya da maaş) geliridir. Buna bağlı olarak, ücretliler arasında ücret farklarının çok fazla olması önemli derecede gelir dağılımında eşitsizliğe sebep olabilmektedir. İşin cinsine, sürekliliğine, tehlike durumuna ve ağır bir iş olup olmadığına göre ücretler arasında farklılıklar meydana gelebilmektedir. Bunun yanında, kişinin aldığı eğitim, iş deneyimi ve işten ayrılma sıklığı gibi durumlar ücret düzeyinin belirlenmesinde etkili olabilmektedir (Parasız, 2006: 234).

1.3.4.3. Nüfus Yapısı

Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin nedenlerinden biri nüfus artış hızının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Çocuk ve gençlik çağındaki nüfusun yüksek olması, özellikle istihdam konusunda gelecekte en büyük potansiyel sorun olarak görülmektedir. Nüfus artış hızının normal seviyede tutulması hem genç nüfusa gelecekte istihdam olanakları sağlamak hem de çalışan nüfusa daha fazla gelir artışı sağlamak açısından önem taşımaktadır (DPT, 2001). İşsizlik gelir dağılımında eşitsizliğe neden olan en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Çünkü bu durum, genellikle en alt gelir grubunda yer alan hanehalklarının tamamen gelirden yoksun aldıkları anlamına gelmektedir (Kirmanoğlu, 2011: 205). Bunun yanında, gelişmekte olan ülkelerde genellikle en az %40'lık gelir diliminde yer alan ailelerin nüfus artış hızının, en üst gelir diliminde bulunan ailelerden fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, alt gelir grubunda yer alan yoksul kesimin kişi başına gelirini azaltıcı ve gelir dağılımında eşitsizliği artırıcı bir durum ortaya çıkmaktadır (Kirmanoğlu, 2011: 205, Ahluwalia, 1976: 325–326).

1.3.4.4. İşsizlik

“İşsizlik, bir ülkede çalışabilecek durumda olan ve çalışmak isteyen kişilerin bir bölümünün işinin olmamasına işsizlik, bu durumda olan kişilere de işsiz denir”. Tanımdan anlaşılacağı üzere işsizlik, bireylerin çalışmak yerine boş vakit geçirmeyi tercih etmemekte, aksine çalışabilecek durumda olanların çalışmak istedikleri halde işsiz olmalarından kaynaklanan bir durumdur (Ünsal, 2011: 20). Dolayısıyla, çalışmak isteyen

bireylerin ücretli kesim olduğu düşünülduğünde, başka bir deyişle alt gelir grubunda yer alan ve servet sahibi olmadığı varsayılan kişilerden oluşması, gelir dağılımında eşitsizliğe neden olabilmektedir. Devletlerin gelir dağılımında eşitsizliği azaltmaya yönelik olarak uygulanabileceği politikalarından biri; iş arayan kesime iş imkânı sağlaması ya da diğer bir yol olarak, belirli bir gelir seviyesinin altında kalan hanehalklarına yardım amaçlı ödeme yapılmasını ifade eden negatif gelir vergisi uygulamasıdır. Bunun yanında, işsizlik durumunda fonksiyonel gelir dağılımında emek gelirinin payının azalması bu gelir dağılımı türünde eşitsizliğe neden olabilecektir. Bu denemle, uygulanacak olan devlet politikalarının istihdamı artırıcı yönde olması gelir eşitliği konusunda olumlu sonuçlar doğurabilecektir.

1.3.4.5. Kayıt Dışı Ekonomi

Kayıt dışı ekonomi, genellikle ekonomik verimliliğin düşmesine neden olmakta ve vergilendirilmeyen bir alan olması sebebiyle de kamu gelirlerine bir katkı sağlamamaktadır. Bunun yanında, benzer mal ve hizmet üretiminde bulunan kuruluşlar arasında kayıt içi - kayıt dışı kesimde faaliyet göstermelerine bağlı olarak etkin bir rekabet ortamının oluşmasına engellenmekte ve rekabetçi bir piyasa yapısının oluşması olumsuz şekilde etkilenmektedir. Bu durumun sonucu, gelir dağılımını bozmaktadır (Altınışık ve Peker, 2008: 105).

Başka bir deyişle, Kayıt dışı ekonomi; milli gelir hesaplamalarında dikkate alınmayan, resmi kayıtlara girmeyen, yetkili kamu organlarınca normal kurallar çerçevesinde denetlenemeyen, vergi sistemi dışında kalan bazı kurum, kuruluş ve kişilerin gelirlerini artırmak istemeleri sonucunda ortaya çıkan ve gerekli kamu kuruluşlarına bildirilmeyen veya eksik bildirilen faaliyetler sonucu elde edilen gelirlerdir. Diğer bir deyişle ekonominin ülke mevzuatı ve vergi sistemi dışında kalan işlem ve etkinliklerdir. Saklı ekonomiye neden olan faktörler başlıca dört grupta toplanmaktadır: vergiler-yasal düzenlemeler ve kurallar-Yasaklamalar-Bürokratik işlemler (DPT, 2001).

1.3.4.6. Konut Harcamaları

1982 anayasası, 57 maddede konut hakkı, “Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler” olarak ifade edilmiştir (Gözler, 2010). Anayasada yer alan bu ifadeye göre devletin, bireylerin temel ihtiyaçlardan biri olan barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik desteklerde bulunması gerekir. Böylece, toplumun belli bir refah düzeyine ulaşması sağlanabilecektir. Bunun yanında, devlet desteği olmadan muhtemelen ev sahibi olamayacak olan yoksul kesimin bütçesinde önemli bir yer kapsayan kira giderinin cepte kalması ile gelir dağılımında bir iyileşme söz konusu olabilecektir.

İnsanoğlunun en temel ihtiyaçlarından bir olan barınma ihtiyacı, son zamanlarda konut maliyetlerinin çok fazla artması nedeniyle bazı insanlar için önemli bir sorun haline gelmiştir. Günümüzde, dünyanın her yerinde evsiz insan sayısı giderek çoğalmakta ve bu durum büyük bir sosyal sorun haline gelmektedir. Devletlerin, vatandaşlarına insan onurunu zedelemeyecek durumda olan bir konutta oturma imkânını sağlamaları gereklidir (Bulut, 2009: 215).

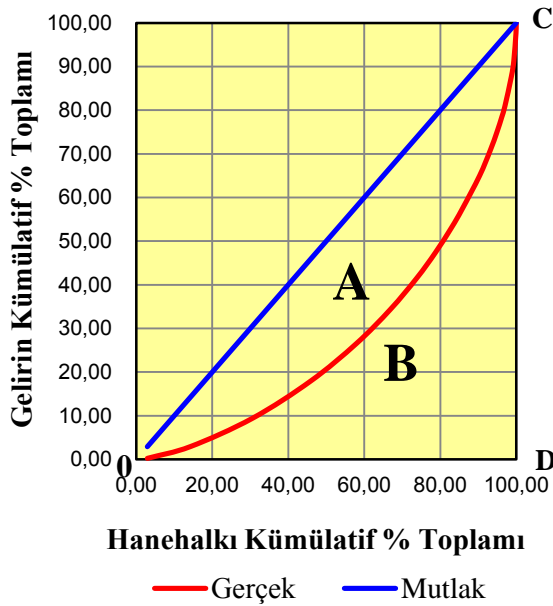
1.4. Gelir Dağılımını Belirlemede Kullanılan Ölçüler

Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde sosyal adaleti sağlama amacına yönelik hükümetlerin uygulamış olduğu kamu maliyesi politikaların sonuçlarının görülmesine ve ülkelerarası karşılaştırmalara imkân sağlayan ölçüm çeşitlerine ihtiyaç vardır. Bu amaçla Gelir dağılımındaki eşitsizlik durumunu görebilmek için bazı ölçümler geliştirilmiştir. Bunlardan biri de Amerikalı iktisatçı Lorenz tarafından uygulanan “lorenz eğrisi yöntemi” en bilinen yöntemdir. Bunu yanında Lorenz eğrisini rakamsal olarak tanımlayan Gini Katsayısı ve kişisel gelir dağılımında sınıflar arasındaki eşitlik veya eşitsizlik durumunun görülebilmesini imkân veren Yüzde Paylar Analizi aşağıda tanımlanmaktadır.

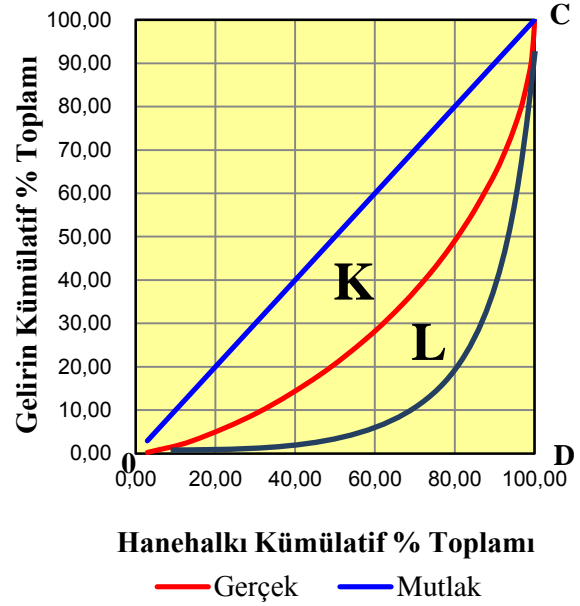
1.4.1. Lorenz Eğrisi

Gelir dağılımı eşitsizliğini belirlemede ve gelir dağılımındaki değişikliklerin ölçülmesinde en yaygın kullanılan yaklaşımlardan biri Lorenz eğrisidir. Bu eğri yatay eksenindeki bireylerin kümülatif yüzdeleri ile dikey eksenindeki gelirin kümülatif yüzdeleri arasındaki ilişkiyi verir. Şekil 1’de gösterilen Lorenz eğrisi, dikey eksenindeki gelirin kümülatif paylarının yatay eksenindeki bireylerin yüzdeleri ile karşılaştıkları ‘0 ile 100’ arasında sayısal değer olan ‘x’ noktalarından oluşur. Şekil 1, aynı zamanda bize karenin güney batısından kuzeydoğu köşesine katılan ve 45 derecelik açığa sahip olan bir çizgi vermektedir. Bu çizgi gelir dağılımında mutlak eşitlik durumunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle, bu çizgi üzerinde yer alan noktalarda ulusal gelir her bir fert ya da hanehalklarına eşit bir şekilde dağıtılmış, yani birey ya da hanehalklarının nüfus içindeki yüzde paylarının milli gelirden aldıkları yüzde paylara eşittir demektir. Mutlak eşitlik durumunu gösteren bu çizginin altında kalan ve aşağıya doğru daha eğik olan Lorenz eğrileri daha eşitsiz bir durumu göstermektedir. Lorenz eğrisi OCD noktalarına değecek şekilde almış olduğu şekil gelir dağılımında en eşitsiz durumu gösterir. Bu durum, ulusal gelirin tamamının tek bir kişide toplandığını ifade eder. Şekil 2’de iki Lorenz eğrisi gösterilmektedir. Daha eğik olan ‘L’ eğrisinde gösterilen gelir dağılımı, daha az eğik olan ‘K’ eğrisinde gösterilene göre daha eşitsiz dağılmış demektir.

Şekil 1: Lorenz Eğrisi

Şekil 2: Lorenz Eğrisi

Böylece Lorenz eğrilerini karşılaştırarak ülkelerin yıllara göre benzer toplam gelirler için daha çok ve daha az eşitsiz durumlarını okuyabiliriz. Bu eğri aynı zamanda, farklı ülkelerin Lorenz eğrilerini birbirleri ile karşılaştırarak aralarındaki eşitsizlik durumlarını görebilmemizi sağlayabilir. Fakat Lorenz eğrileri birbirleriyle kesiştikleri zaman bu eğrilerin karşılaştırılması genellikle mümkün olmamaktadır. Ülkeler arası karşılaştırmalarda Lorenz eğrisinden elde edilen Gini katsayıları eşitsizlik durumunu rakamsal olarak kolayca görebilmemizi sağlamaktadır.

1.4.2. Gini Katsayısı

Gini katsayısı, İtalyan istatistikçi ve ekonomist Corrado Gini tarafından geliştirilmiş ve Lorenz eğrisinden elde edilmektedir. Lorenz eğrisi tarafından iletilen bilgilerinden elde edilen Gini katsayısı, tek bir sayı ile eşitsizliklerin karşılaştırmasında bizlere kolaylık sağlamaktadır. Bu katsayı 45 derecelik açığa sahip olan düz çizgi ve Lorenz eğrisi arasındaki alan (şekil1-A) ile bu düz çizginin altındaki alanın (şekil1-A ile B nin toplam alanı) oranına eşittir. Gini katsayısının değeri '0' ile '1' aralığında değişmektedir. Lorenz eğrisi 45 derecelik düz çizgi ile aynı hizaya (mutlak eşitlik durumu) geldiğinde '0' değerini alırken, tam eşitsiz durum olan ve gelirin tek bir bireyde toplandığı durumda '1' değerini almaktadır.

Bu durumda gelir dağılımını iyileştirmeye yönelik yapılan kamu harcama programlarının etkinliğini analiz etmek gerekirse, harcama öncesi ve sonrası ortaya çıkan gini katsayılarının karşılaştırılması yeterli olacaktır. Gini katsayısı '0' a ya da Lorenz eğrisi 45 derecelik açığa sahip mutlak eşitlik doğrusuna yaklaşıyorsa uygulanan harcama programı için yoksul yanlısı diyebiliriz.

1.4.3. Yüzde Paylar Analizi

Yüzde payları analizi, bireysel gelir dağılımını ölçmede en yaygın kullanılan ve eşitsizlik ölçüleri içinde en açık olan yöntemdir. Yüzde paylar analizinde, haneler % 1'lik 100, % 5'lik 20, % 10'luk 10, yüzde 20'lik 5 gruba ayrılarak her grubun toplam gelirden aldığı paylar karşılaştırılmaktadır (Öztürk, 2012: 432). Bu yöntemde hanehalkları ulusal gelirden aldıkları paya göre en fakirden en zengine doğru genellikle % 20'lik dilimler

şeklinde 5 grupta kümülatif olarak sıralanır ve böylece nüfusun her bir % 20'lik payının gelirin ne kadarını elde ettiği bulunur (Altınışık ve Peker, 2008: 104). Her yüzde gruba düşen kullanılabilir gelir toplam kullanılabilir gelire oranlanarak hanelerin gelirine ilişkin yüzde paylarına ulaşılmaktadır. Bu analizinde gelirin eşit bölüşülmesi için her grubun gelirden aldığı pay ile toplam nüfusun aldığı pay eşit olmalıdır. Yüzde paylar analizi uluslararası gelir bölüşümü karşılaştırmalarına imkan tanımaktadır. Bu analizde, gelir sahipleri gelir düzeylerine göre beş eşit %20'lik gruba bölerek her bir grubun toplam gelir içindeki payını karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir (Öztürk ve Göktolga, 2010: 8).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAMU HARCAMALARI VE BEŞERİ SERMAYE HARCAMALARINA İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

2.1. Kamu Harcaması Kavramı

Kamu harcamaları, devletin varlığını sürdürebilmesi ve insanların bir arada yaşaması neticesinde ortaya çıkan ihtiyaçları karşılayabilmek için yaptığı giderlerdir (Pehlivan, 2013: 65).

İnsanların toplu halde yaşama isteklerinden kaynaklanan ihtiyaçların zaman içerisinde niteliği ve kapsamı değişmiş, insanların beklentileri doğrultusunda hizmet talepleri artmıştır. Talep edilen hizmetlerin çeşitliliği arttıkça yapılan kamu harcamalarının miktarı da yıllar itibariyle yükselmeye başlamıştır (Karaarslan, 2008: 31).

2.1.1. Dar Anlamda Kamu Harcamaları

Devlet bütçesi ile merkezi idare tarafından gerçekleştirilen harcamalardır. Başka bir deyişle, bütçe ve bütçe ile ilgili diğer harcama kalemlerinde yer almayan giderler dar anlamda kamu harcaması olarak kabul edilmemektedir. Bu harcama tanımı, daha çok devletin ve diğer kamu kuruluşlarının ne kadar gelire ihtiyacı olduğunun tespitinde önem kazanmaktadır. Başka bir deyişle, devletin ve diğer kamu kuruluşlarının ihtiyaç duydukları gelir miktarının tespitine olanak sağlamaktadır (Aksoy, 2011: 92–93).

Harcamaların kamu harcaması sayılabilmesi için harcamayı yapanın hukuki kişiliğine bakmak gerekir. Eğer harcamayı bir kamu tüzel kişisi olarak devlet ya da mahalli idareler yapıyorsa, yapılan bu giderler kamu harcaması olarak adlandırılırken, bunun dışındakiler kamu harcaması olarak kabul edilmez. Buna göre kamu harcaması, merkezi

idare ve mahalli idarelerin kamu hizmeti sağlamak için bütçelerinden para halinde yaptıkları harcamalardır (Ay, 2014: 103).

2.1.2. Geniş Anlamda Kamu Harcamaları

Geniş anlamda kamu harcamaları, sadece devlet bütçesi ile yapılan harcamalar değil, bunlara ilave olarak mahalli idareler, sosyal güvenlik kurumları gibi devlet bütçe sistemi dışında yer alan diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yaptığı harcamalar ile vergilerde istisna ve muafiyet uygulamaları nedeniyle devletin almaktan vazgeçtiği vergi gelirlerinin toplamını kapsamaktadır (Pehlivan, 2013: 65). Bu anlamda kamu harcamaları, belediyelerin işlettiği otobüs, tramvay, havagazı ve su işletmeleri ya da Türkiye Elektrik Kurumu gibi topluma yararlı hizmetlerde bulunan kurumların harcamaları ve özel kişilerin yaptıkları bağış ve yardımları da içermektedir (Aksoy, 1998: 91).

2.2. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Devletler toplum ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla kamu kaynaklarını en verimli şekilde kullanarak gidermeye çalışmaktadır. Bu açıdan farklı kamu hizmetlerine ilişkin harcamaların belirli ölçülere göre sınıflandırılmasıdır. Bu sınıflandırma toplumun ödediği vergilerin kendisine hangi harcamada kullanılarak karşılık bulmasına ve ne miktarda harcadığını görmesine, siyasilerin verecekleri kararlarda tutarlı olabilmelerine, çeşitli hizmetlerin maliyetlerinin incelenebilmesine ve mali istatistiklerin ulaşılabilir olmasına imkân sağlamaktadır (Karaarslan, 2008: 31).

2.2.1. Devlet Faaliyetlerine Dağılımı Bakımından Kamu Harcamaları

Bu sınıflandırma, devlet kuruluşlarına yapılan kamu harcaması miktarını ve türünü vermektedir. Başka bir deyişle, kamu kuruluşlarınca yapılan harcama miktarının yanında hangi tür harcamalara ağırlık verildiğinin görülebilmesini sağlar.

2.2.1.1. Kurumsal Sınıflandırmaya Göre Kamu Harcamaları

Kurumsal sınıflandırmada, kamu sektörü tarafından yapılan harcamaların toplamını ifade etmektedir. Bu harcama türünde harcamayı yapan her bir kamu kurumunu dikkate alınır. Geleneksel bütçe sisteminin benimsediği bu yöntem de her bir kamu kuruluşlarının cari dönemde ne kadar harcama yaptığının görülebilmesine yardımcı olmaktadır. Bu sistemde kurumların harcamaları alt alta dizilerek dikey toplama yoluyla toplam kamu harcama miktarına ulaşılmaktadır. Bu harcama türünde hangi kamu kurumunun ne kadar harcama yaptığı görülürken, harcamaların hangi alanlara yapıldığı görülememektedir. Bu açıdan fonksiyonel sınıflandırmaya ihtiyaç vardır (Tuncer ve Yüksel, 2011: 215–216).

2.2.1.2. Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Kamu Harcamaları

Devletlerin klasik ve sosyo-ekonomik nitelikteki hizmetleri dikkate alarak her bir hizmet grubu için yapılan giderlerin görülebilmesini sağlamaktadır. Fonksiyonel sınıflandırma politikacıların kamu harcamalarıyla ulaşmak istedikleri amaçlara ulaşım ulaşılmadıklarını görmelerine yardımcı olmaktadır. Bu sınıflandırma toplam kamu harcamalarının eğitim, sağlık, savunma, yönetim, bayındırlık ve sosyal hizmetler gibi giderler arasında nasıl dağıldığını görmemizi sağlamaktadır. Aynı hizmetin farklı kamu kurumlarında verilmesi sebebiyle hizmetin gerçek miktarına ulaşmada sorun yaşanmaktadır. Bu açıdan fonksiyonel sınıflandırma ile her bir kamu kuruluşunda verilen aynı hizmetleri toplayarak hizmet türünün gerçek maliyetine ulaşılmaktadır (Akdoğan, 2011: 84–85).

2.2.2. Gelirin Yeniden Bölüşümü Bakımından Kamu Harcamaları

Kamu harcamaları etkilerine göre sınıflandırıldığında genellikle ekonomik sınıflandırma başlığı altında reel (gerçek) ve transfer harcamaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Reel harcamalar ise cari ve yatırım harcamaları olarak ikiye ayrılmaktadır.

Kamu harcamalarının önemli etkilerinden biri de eşitsiz dağılan geliri düzenleyici etkisidir. Reel ve transfer harcamaları olarak sınıflandırılan kamu harcamalarının gelir

dağılımına etkileri farklı olabilmektedir. Bu açıdan her bir harcama sınıfı ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

2.2.2.1. Reel Harcamalar

Reel harcamalar mal ve hizmet alımına dönük olan ve üretimi doğrudan etkileyen harcamalardır. Devletin, kamu hizmetlerini yerine getirebilmek amacıyla hem yatırım hem de cari harcamalar yapması ekonomide mal ve hizmetlere olan talep artışı sağlamaktadır. Piyasada oluşan talep artışı ise üretim ile birlikte milli gelir seviyesinin yükselmesine neden olmaktadır.

Reel harcamalar devletlerin üretim faktörü satın alması ile oluşmaktadır. Reel harcamaların ekonomi tam istihdam durumunda iken yapılması üretim faktörü fiyatların artışına neden olmaktadır. Bu durumda kamu ve özel ekonominin mal ve hizmet bileşiminde bir değişikliğe neden olabilir. Ekonomi eksik istihdam durumunda ise, devlet kamu harcamalarını artırarak kamusal ve yarı kamusal mal ve hizmetlerin üretimini artırabilir. Bunun yanında, bazı kamu harcamalarının devlet tarafından yapılması atıl durumdaki üretim faktörlerine iş olanağı sağlamaktadır. Eğitim, sağlık ya da yeşil alan gibi sosyal alt yapıların devlet tarafından yapılması atıl durumda olan üretim faktörlerinin gelir elde etmesine, ortaya çıkan bu gelirin harcanması ise özel ekonomi tarafından üretilen mal ve hizmetlere olan talebi artırmaktadır (Aksoy, 2011: 95–96).

2.2.2.1.1. Cari Harcamalar

Nitelik itibari ile her yıl tekrarlanan ve faydaları yapıldığı dönemde yok olan giderlerdir. Genellikle bir bütçe döneminde GSMH' ya katkıda bulunan ve aynı dönemde tüketilen cari harcamalar, ekonominin üretim kapasitesini arttırmak için gerekli mal ve hizmetlerin satın alınmasına yönelik yapılmaktadır. Personel istihdamından elde edilen faydanın sürdürülebilmesi için bu konuda yapılan giderinde sürdürülmesi gereklidir. Aynı şekilde aydınlatma ve su giderleri, kırtasiye, kira, bakım ve onarım giderleri gibi harcamalar cari harcama niteliğindedir. Cari harcamalar, kamu personeline yapılan maaş ödemeleri, yolluklar, bakım ve onarım giderleri, her türlü mal, hizmet ve malzeme alımları gibi giderlerdir. Ülkeler arasında bu harcamaların oranı değişse de toplam kamu

harcamaları içinde önemli bir yere sahiptir (Akdoğan, 2011: 90). Cari harcamaların içinde en çok paya sahip olan personel harcamalarıdır. (Kirmanoğlu, 2011: 37–38).

Cari harcamaların doğrudan üretimi arttırıcı etkisi olmadığı gibi bu harcamalar yapılmadığı takdirde yatırım harcamaları çerçevesindeki hizmetler gerçekleşmemektedir. Bu harcamalar kamu hizmetlerinin görülebilmesi amacıyla ihtiyaç duyulan üretim faktörlerini doğrudan satın alan harcamalardır. Cari harcamalar ile piyasadan mal ve hizmetlerin satın alınması dolaylı olarak üretim kapasitesini üzerinde etkili olmaktadır. Kamusal mal ve hizmet üretmek için satın alınan mal ve hizmetler, ekonominin talep yapısını değiştirmekte ve milli gelir seviyesini etkilemektedir. Cari harcamaların artması ekonomide genişletici, azalması ise daraltıcı etkide oluşturabilmektedir. (Öztürk, 2013: 23).

Ekonomik konjonktürün normal seyir izlediği dönemlerde kamu hizmetlerinin görülmesi için yapılan cari harcamalar, kriz dönemlerinde durgunluktan kurtulmayı sağlamanın yanında belirli sosyal grupların gelir seviyesinin artmasını sağlayarak kişisel ve fonksiyonel gelir dağılımı üzerinde etkili olabilmektedir. Bunun yanında, cari harcamalar yoluyla verilen mal ve hizmetlerden karşılıksız veya maliyetinin altında bir bedelle faydalananların geliri, hizmetlerin kendilerine karşılıksız gelen bölümü kadar artabilecektir (Uysal, 2007: 274).

Cari harcamadan elde edilen faydanın bölünebilirlik durumu, bölünemezlik durumuna göre gelir dağılımını iyileştirici yönde daha etkin olabilmektedir. Örneğin, adalet ve savunma gibi harcamalardan elde edilen fayda ölçülemez ve bölünemez varsayılır. Bu açıdan topluma bir bütün olarak sunulan cari giderlerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi tarafsız kabul edilmektedir. Ancak, mal ve hizmet alımına yönelik cari giderler nitelikleri yönünden yeniden dağıtıcı etkiye sahiptirler. Genellikle bölünebilir olduğu kabul edilen eğitim ve sağlık hizmetlerinin düşük gelirli kesime yönelik yapılması gelir dağılımı üzerinde iyileştirici bir etkiye sahip olmaktadır (Tuncer, 1970: 59–60).

2.2.2.1.2. Yatırım Harcamaları

Devletlerin, yatırım yapılabilmesi için gerekli olan sermaye birikimini gerçekleştirmek ya da ülke ekonomisinin üretim kapasitesini artırmak için bir veya birkaç defa kullanmakla tükenmeyen mallara yapılan ve faydası yıllara yayılan harcamalardır. Bu harcamalar ekonominin mevcut kapasitesini genişletmesi sebebiyle üretimi artıran harcamalardır. Bu harcamalara örnek olarak, barajlar, otoyollar ve köprülerin yapımı ile makine ve teçhizat alımı gösterilebilir (Tuncer ve Yüksel, 2011: 219).

Cari harcamaların bazı durumlarda yatırım harcamaları gibi üretim kapasitesi üzerinde etkisi olabilmektedir. Memur aylıkları ve ücretler ile kamu bina bakım onarım giderleri üretime yardımcı olabilmektedir. Aynı şekilde cari nitelikli olan genel yönetim içinde yer alan emniyet hizmetlerine yönelik bazı harcamalar üretken olabilmektedir. Ayrıca, cari harcamalar yapılmadığı takdirde yatırım harcamalarına yönelik hizmetlerin gerçekleştirilememektedir. Cari harcamalarda yatırım harcamaları gibi dolay olarak ta olsa etkili oldukları söylenebilir (Karaarslan, 2008: 35–36).

Yatırım harcamaları ekonomide mevcut üretim kapasitesini doğrudan artırıcı bir etkiye sahiptir. Üretim kapasitesindeki artış beraberinde istihdam seviyesinde bir yükselişe imkân sağlar. Dolayısıyla, istihdamın artması sonucunda işsiz kesimin gelir elde etmesi ile gelir dağılımı daha adil bir hale gelebilmektedir (Ersezer ve Ulutürk 2004: 159).

Cari harcamalar kategorisine giren; ancak mal niteliğinde üretime yönelik olmadıklarından, kısa dönemde üretimi artırıcı etkisi olmayabilen, faydası ve etkisi gelecek yıllara yayılan eğitim ve sağlık hizmetlerine yönelik yapılan harcamalar “kalkınma carisi” olarak adlandırılmaktadır (Pehlivan, 2013: 79).

2.2.2.2. Transfer Harcamaları

Transfer harcamaları, devletin kişi ve kurumlara yapmış olduğu ödemeler karşılığında mal ve hizmet beklemediği harcamalarıdır. Bu harcamalar devletin karşılıksız olarak yaptığı, kar amacı bulunmayan harcamalardır. Transfer harcamaları kişilere, bazen firmalara, nadir olarak da diğer ülkelere yapılır. Hükümetler kişilere nakit olarak transfer

ödemelerinde bulunduğu gibi bunun yerine (fakir ailelerin çocuklarına parasız süt dağıtılması, körlere ya da savaş malullerine kamu taşıt araçlarında parasız seyahat sağlanması, yoksul kesime belli sağlık hizmetlerinin parasız sağlanması, ısınma ihtiyacı için kömür yardımı yapılması vb.) belli bir mal ya da hizmetin kullanımına bağlı aynı transfer ödemeleri yapabilmektedir. Bu ödemeler bir tür negatif dolaysız vergiye benzetilmekte, firmalara yapılan karşılıksız ödemeler ise “sübvansiyon” olarak ifade edilmektedir (Uluatam, 1991: 167–175).

Transfer harcamalarının gelir dağılımına üzerindeki etkisi yapılan harcama türlerine göre değişebilmektedir. Örneğin, transfer harcamalarının içinde tarımsal ürünlerin sübvansiyon edilmesi, öğrencilere burs verilmesi, emekli maaşları, işsizlik tazminatları, vergi iadeleri, yaşlılık maaşları, KİT’ler tarafından üretilen ara malı niteliği taşıyan mal ve hizmetlerin imalatçılara ucuz fiyattan sunulması gibi harcamalar yer aldığı gibi gelir bölümünde dengesizliğe neden olan iç ve dış borç faiz ödemeleri de yer almaktadır (Öztürk, 2009: 284).

Transfer harcamalarının genişliği gelişmiş ve az gelişmiş olan ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde transfer ödemelerinde görülen sürekli artışlar ile birlikte gelir dağılımı yoksul kesim lehine değişmekte ve böylece refah seviyesi artmakta, az gelişmiş olan ülkeler de ise önceliğin gelir dağılımına değil ekonomik kalkınmaya verilmesi sebebiyle yatırım harcamalarının bütçedeki yere daha ağır basmaktadır. Bu nedenle, gelişmiş ülkelerde geniş bir halk kitlesine eğitim, sağlık, sosyal hizmetler ve işsizlik yardımları gibi bireylerin gelirlerini artıracak ödemeler yaparak refah seviyesi artırılabilirken, az gelişmiş ülkelerde refah devleti olmak pek kolay olamamaktadır (Tuncer, 1970: 60).

2.3. Beşeri Sermaye Harcamaları

Bir bireyin ya da toplumun sahip olduğu bilgi, beceri, yetenekler, sağlık durumu, toplumsal ilişkilerdeki yeri ve eğitim düzeyi gibi kavramların tümüne beşeri sermaye denir (Kar ve Ağır, 2003:185). Bilgi, beceri ve kişisel yeteneklerin toplamından oluşan beşeri sermaye, eğitim ve sağlık gibi iki önemli bileşeni içermektedir. Bireylerin hayatları süresince eğitim yoluyla elde ettikleri niteliklerin yanında ortaya çıkan sağlık bilinci daha dinamik ve

üretken bir nüfusu ortaya çıkarabilmektedir. Beşeri sermaye yatırımları neticesinde ekonomilerde kıt olan kaynakların daha rasyonel bir şekilde kullanımına olanak sağlamaktadır.

Ekonomilerde üretim sürecini gerçekleştirebilmek için geleneksel üretim faktörleri yanında beşeri sermayeye de sahip olmak gerekir. Bu nedenle, yeterli beşeri sermayeye sahip olamayan ülkeler, fiziki sermayeye sahip olsalar bile bilgi, beceri ve teknolojik yenilik isteyen malları üretememektedirler (Özyakışır, 2011: 54). Bu durum daha çok gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. Bu ülkelerde ekonomik ve sosyal kalkınmanın en büyük engelinin fiziki sermaye yetersizliğinden çok insan gücünün niteliksizliği ve yetersizliği olduğunu söylenmektedir (Altay ve Pazarlıoğlu, 2007: 99). Gelişmiş ülkelerde ise beşeri sermayeye yapılan yatırımların sonucunda elde edilen nitelikli iş gücü yoluyla ileri teknoloji gerektiren ürünler üretebilmektedir. Bu nedenle ekonomilerde fiziki sermaye yatırımlarına olduğu kadar beşeri sermaye yatırımına da ihtiyaç duyulmaktadır

Ayrıca, beşeri sermayenin daha verimli kullanılabilmesinde en önemli faktörlerden biri ücrettir. Hak edilen ücreti alamayan bireyler, sahip olduğu beşeri sermayeyi gizleyerek üretim sürecinde verimsiz bir durum ortaya çıkar. Bunun yanında, bireylerin beşeri sermayesinden daha fazla yararlanmak için o kişinin motivasyonu önemlidir (Taban ve Kar, 2008: 343). Örneğin çalışma koşullarının daha uygun hale getirilmesi durumda fertlerin verimliliği artabilir. Bunun yanında okullarda ve iş yerlerinde görülen eğitim ile birlikte işgücünün niteliği geliştirilmekte ve beşeri sermayenin verimliliğindeki artış ile birlikte teknolojik ilerlemeler gerçekleşmektedir (Kibritçioğlu, 1998: 207).

2.3.1. Eğitim Harcamaları

Devletler, toplumların ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının giderilebilmesi için ihtiyaç duyulan nitelikli işgücünü eğitim hizmetleri ile karşılamaktadır. Bunun yanında, eğitim yoluyla kalkınma hedeflerine ulaşılabilmek için gerekli olan beceri ve bilgilerin aktarılmasını ve kıt olan kaynakların daha rasyonel bir biçimde ve verimli olarak kullanılmasını gerçekleştirmektedir. Ayrıca eğitilmiş toplumlarda sağlık bilinci oluşmakta ve daha sağlıklı istihdama hazır bir nüfusun oluşmasına olanak sağlamaktadır (Eşiyok ve Sekmen, 2012: 27).

Eğitim hizmetlerinin kamu tarafından sunulması bütün öğrencilere aynı kalitede eğitim almalarına olanak sağlayarak fırsat eğitliği doğurmaktadır. Ancak fırsat eğitliğinin sağlandığı ve herkesin eğit kapasite ile çalışma hayatına başladığı düşünülse bile özel tercihler belli bir zaman içinde önemli farkların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Çalışma hayatına eğit başlandığı halde, zengin ya da fakir olma, sıkı çalışmak yerine tembellikle vakit geçirme, risk almak yerine güvenli bir işi tercih etme veya yüksek gelir getiren iyi bir meslek seçiminde şanslı olma gibi etkenlere göre değişiklik gösterecektir (Batirel, 1990: 77). Gelir farklılıklarının oluşmasında zeka seviyesi ve ebeveynlerin sosyal statüsü etkili olmakla birlikte asıl belirleyici faktör kişinin sahip olduğu mesleki statüdür. Mesleki statünün belirleyicisi olarak eğitimi kabul ettiğimizde eğitimle kişisel gelir arasındaki ilişkinin yönü ortaya çıkmış olmaktadır (Yumuşak ve Bilen, 2000: 83).

Çoğu ülkede alınan eğitimin getirisinin eğitime yapılan maliyetten yüksek olması nedeniyle düşük gelirli ailelere mensup yetenekli bireyler istenilenin altında bir eğitim almaktadır. Bu durum, düşük gelirli hanelere mensup bireylerin yeteri derecede eğitim alamamaları sebebiyle eğitimini tamamlamış yüksek gelirli hanelere mensup bireylere göre daha düşük bir gelire sahip olmalarına yol açmakta ve gelir eşitsizliğini bir sonraki nesile aktarmaktadır. Bu süreç zaman geçtikçe başlangıçta var olan gelir dağılımını sürdürebilir ve de kötüleştirebilir. Böylece, ülkelerin sahip oldukları beşeri sermayeyi etkin kullanamamaları genel üretkenliğini etkileyecek ve bu da elde edilebilecek olandan daha düşük bir reel büyüme oranı ile sonuçlanacaktır (Filiztekin ve elik, 2010: 117).

2.3.2. Sağlık Harcamaları

Sağlık harcamaları, bireylerin sağlığının korunması ve geliştirilmesi adına yapılan harcamalardır. Sağlık harcamalarının artırılması ile bireylerin yaşam süresi ve kalitesinin yükselmesi beklenmektedir (Akar, 2014: 1). Dünyada çoğu ülkede bireylerin sağlık hizmetlerinden kalite beklentisinin artması yüksek maliyetli tıbbi teknolojik cihaz alımlarına ve sağlık harcamalarının bütçe içindeki payının artmasına neden olmaktadır. Ancak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında sağlığa yapılan harcamalar farklılık arz ettiği gibi, kişi başına düşen gelirin yüksek olduğu ülkelerde bireylerin sağlık hizmetlerinden beklentileri gelişmekte olan ülkelerdeki fertlere göre farklılık arz etmektedir. Gelişmiş ülkelerde bireylerin yaşam beklentileri de gelişmekte olan ülkelere

göre oldukça yüksektir. Gelişmiş ülkelerde, ölümler bulaşıcı olmayan hastalıklar yoluyla gerçekleşirken, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ölümlerde etkin olan unsur, bulaşıcı hastalıklardır (Kılavuz, 2010: 186).

Eğitim düzeyi yüksek olan gelişmiş ülkelerde sağlık bilincinin yerleşmiş olması, çevre temizliğine ve beslenmesine dikkat eden, yalnızca tedavi hizmetleri değil koruyucu hizmetleri de talep eden ve kullanan toplulukların oluşmasına ve daha az hastalanmalarına olanak tanımaktadır. Böylece devletlerce uygulanan sağlık politikalarından bağımsız olarak daha az sağlık harcaması yapılması beklenir. Bunun tam tersine, bilinçsiz, sağlığına, temizliğine ve beslenmesine dikkat etmeyen, koruyucu hizmet talep etmeyen ve kullanmayan toplumlarda sağlık harcamaları daha yüksek olmaktadır. Örneğin, sağlık bilinci düşük toplumların, aşılarını yaptırmayan ve sigara içmenin yaygın olduğu görülmektedir. Bunun sonucu olarak uygulanan sağlık politikasından bağımsız olarak sağlık harcamalarının daha yüksek olması beklenir (Akdur, 2008: 3).

Ülkelerin sağlık harcamalarına ayırdıkları payın artmasına rağmen, sağlık sektöründe yapılan düzenlemeler tek başına etkin olmamaktadır. Ekonomik sistemde alınan kararların da sağlıklı yaşamı destekler şekilde olması gerekmektedir. Sağlık sektörü yanında tarım-hayvancılık, sanayi, çevre ve hizmet sektörlerinin de daha iyi bir sağlık açısından organize edilmesi gerekir. Örneğin, maliye bakanlığının vergilemede kişisel geliri artırıcı yönde yapacağı düzenlemeler sağlık hizmetleri alımını doğrudan etkileyebilmektedir. Çevrenin kirletilmemesi, hem sağlıklı su temini açısından hem de sağlıklı tarım ve hayvancılık ürünleri açısından önemlidir. Sanayide üretilen ürünlerin, kimyasal atıkları çevreye ve insan sağlığına zarar vermemesi için gerekli önlemlerin alınması gerekir. Bu tür olumsuz dışsallıklar yüksek sağlık harcamaları yapılmasına neden olmaktadır. Sağlıksız kentleşme ve yeşil alanların azalması dünyada en fazla görülen çözüm yolları hastalıklarını tetiklemektedir (Kılavuz, 2010: 189).

2.4. Kamu Harcamalarının Etkileri

Maliye politikasının araçlarından biri olan kamu harcamaları yoluyla ekonomi üzerinde çeşitli amaçlara ulaşılmaya çalışılmaktadır. Üretim ve istihdam artışının sağlanması, enflasyon ve deflasyonla mücadele, gelir dağılımında eşitsizliği giderilmesi gibi hedeflere ulaşmada kamu harcamaları etkin bir rol oynamaktadır.

2.4.1. Kamu Harcamalarının Üretim ve İstihdam Üzerindeki Etkisi

Kamu harcamalarının üretim üzerindeki etkisi, bireylerin marjinal tüketim eğilimlerinin büyüklüğüne ve harcamanın türüne göre değişmektedir. Örneğin reel harcamaların üretime doğrudan etkisi olması sebebiyle transfer harcamalarına göre daha etkin konumdadır. Reel harcamalar içinde ise yatırım harcamalarının üretim ve ekonomik büyüme üzerinde etkisi fazladır (Gürdal, 2014: 27).

Üretim faktörlerinin tümünün üretim sürecinde kullanılması geniş anlamda istihdam olarak tanımlanırken, üretim faktörlerinden sadece emek faktörünün üretimde kullanılması dar anlamda istihdam olarak belirtilmektedir (Ay, 2014: 136). Bu açıdan üretim faktörlerinin tümünün üretime katılması halinde tam istihdam sağlanmış olacaktır. Bunun yanında emek faktörünün diğer üretim faktörlerinin kullanılmasında yer alması sebebiyle, tam istihdamın tamamının genellikle emek açısından yapılmasına yol açmaktadır. Böylece çalışmak isteyen her emek biriminin cari ücret seviyesinde iş bulabilmesi durumunda tam istihdam sağlanmış olacaktır. Aksi durumda ise eksik istihdam durumu ortaya çıkacaktır (Özbilen, 2010: 170).

Devletin temel amaçlarından biri olan tam istihdam seviyesine ulaşmanın yollarında biri de kamu harcamalarıdır. Fakat her kamu harcaması türü istihdamı aynı düzeyde etkilememektedir. Bu açıdan istihdam artışını sağlayabilecek en verimli kamu harcaması türü yatırım harcamalarıdır. Yatırım harcamaları üretim kapasitesi artışına yol açarak daha yoğun üretim faktörü kullanımını sağlamaktadır. Bunun yanında yapılan yatırım harcamalarının emek-yoğun teknolojilere yönelik gerçekleştirilmesi durumunda emek faktörü daha yoğun olarak kullanılır. Böylece, tam istihdam seviyesine ulaşmak daha mümkün olabilecektir. Ancak, az gelişmiş ülkelerde sermaye birikiminin az olması

nedeniyle yatırımlar yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, devletler istihdamı artırmayı sağlayacak olan özel yatırımları artırabilmek için çeşitli teşvikler uygulamakta, bazen de zorunlu tasarruf uygulamalarına başvurabilmektedirler (Ay, 2014: 136).

2.4.2. Kamu Harcamalarının Fiyatlar Genel Seviyesi Üzerindeki Etkisi

Fiyatlar genel seviyesinin sürekli olarak artışı ifade eden enflasyon üç şekilde gerçekleşmektedir. Birinci durumda, talep ve arz koşulları arasındaki dengesizlikten kaynaklanan yapısal enflasyon, genelde gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde görülmektedir. İkinci durumda işçilerin verim artışından daha fazla ücret istemesi ya da ithal malların (hammadde, yarı mamul vb.) fiyatlarının yükselmesi sonucu ortaya çıkan maliyet enflasyonudur. Üçüncü durum ise kaynakların tam olarak kullanıldığı, başka bir deyişle ekonominin tam istihdam seviyesinde olduğu dönemlerde toplam talepteki artış sebebiyle ortaya çıkan talep enflasyonudur (Aksoy, 2011: 117).

Vergiler ve borçlanma yoluyla fonların özel kesimden kamu kesimine aktarılması özel kesimin satın alma gücü azalmakta ve özel kesimde üretilen mal ve hizmetlere olan talep azalmaktadır. Fiyatlar genel seviyesi talepteki azalışa paralel olarak düşmektedir. Kamu kesiminde toplanan fonların kamu harcamaları yoluyla tekrar ekonomiye iade edilmesi durumunda fiyatlar genel seviyesi yükselmektedir. Çünkü vergiler, borçlar ve harcamalar, satın alma gücünün çeşitli yönlerde değişmesine neden olmaktadır. Bu durum, bazı mallara olan talebin artmasına neden olurken, diğer bazı mallara olan talebin azalmasına sebep olmaktadır. Neticede, nisbi fiyatlarda değişiklikler ortaya çıkmaktadır (Nadaroğlu, 2000: 169).

2.4.3. Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi

Devlet harcama politikaları genelde iki genel amaç takibinde uygulanır. Birincisi, özel piyasaların eğitim ve sağlık gibi belli mal ve hizmetleri temin etmede ya da optimum seviyede gerçekleştirilmede başarısız olduğu mal ve hizmetlerin devlet tarafından tedarik edilerek kaynak tahsisinde genel verimliliği artırmaktır. Bu mal ve hizmetler ortak tüketimi gösteren mal ve hizmetlerdir. İkincisi ise gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmeye çalışılmasıdır. Bu amaca ulaşabilmek için izlenmesi gereken yol, yoksullara yönelik gelir

transferlerinin yanında özellikle yoksulların daha fazla faydalanabileceği mal ve hizmetlerin üretilmesidir (Matinez-Vazquez, 2001: 31).

Gelir dağılımını daha adil bir duruma getirmek için hükümetler tarafından yapılan harcamaların hangi gelir grubuna yönelik olduğu önemli bir konudur. Gelir durumu düşük olan kesimin yapılan kamu harcamalarından üst gelir grubunda yer alanlara göre daha çok faydalanması durumunda kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki iyileştirici etkisinden söz edilebilir. Tersine durumda harcamaların gelir dağılımı üzerindeki kötüleştirici etkisinden bahsedilebilir. Bu açıdan bakıldığında eğitim ve sağlık harcamalarının ayrı bir yeri olmaktadır. Ancak, gerek eğitim gerekse sağlık harcamaları ile hedeflenen sonuca ulaşılabilmeye, bu harcamaların finansmanında hangi gelir grubunun yer aldığı önem taşımaktadır. Kamu harcamalarının finansmanında yer alan kesimin alt gelir grubundan ya da üst gelir grubundan oluşması durumuna göre gelir dağılımı farklı yönlerde etkilenebilir (Önder, 1989: 23). Örneğin, yapılan bu harcamaların dolaylı vergiler yoluyla finanse edilmesi marjinal tüketim eğilimi yüksek olan yoksul kesim üzerinde bir yük doğurması gelir dağılımını bozabilecektir. Ayrıca, yapılan eğitim ve sağlık harcamalarının iç borçlanma ile finanse edilmesi durumunda, devlete verilen borç karşılığı faiz geliri elde eden sermaye sahiplerinin daha çok yüksek gelirli kesim olması sebebiyle düşük gelirli gruplardan yüksek gelirli gruplara doğrudan bir kaynak transferi gerçekleşmiş olması gelir dağılımındaki eşitsizliği artırabilecektir.

Bunun yanında, küreselleşmenin etkisiyle sermaye mobilitesinin hız kazandığı dünyamızda hızlı bir şekilde bu sürece uygun kararlar alamayan ve yeterli sosyal gelişmeyi sağlayamayan ülkelerde ekonomik kalkınma giderek güçleşmekte ve dolayısıyla toplumların yaşam kalitelerinin düşmesi beklenmektedir. Bu nedenle gelir dağılımı dengesizliğinin azaltılması çerçevesinde eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin yaygınlaştırılması gerekir (Saygılıoğlu ve Arı, 2002: 2).

2.4.4. Kamu Harcamalarının Makro Ekonomik Etkileri

Kamu kesimine vergiler ya da borçlanma yoluyla kaynak aktarılırken nasıl ekonomi üzerinde bir etki meydana geliyorsa, toplanan bu kaynakların harcama yoluyla tekrar ekonomiye dönmesi gibi mali olayların milli ekonomi üzerinde önemli bir etkisi

olmaktadır. Kamu harcamalarının ekonomi üzerinde üretim, gelir dağılımı, fiyat istikrarı ve istihdam gibi konularda etkili olurken, makroekonomik etkileri çarpan ve hızlandıran prensipleriyle söz konusu olmaktadır (Ay, 2014: 132).

2.4.4.1. Çarpan Etkisi

Çarpan katsayısı, otonom harcamalarındaki bir birimlik artışın milli geliri ne kadar artıracığını ifade eden bir katsayıdır. Ekonomide yatırımlar otonom yatırımlar ve uyarılmış yatırımlar olarak ikiye ayrılır. Otonom yatırımlar milli gelirdeki değişikliklerden bağımsız olarak yapılan yatırımlar iken, uyarılmış yatırımlar milli gelirdeki değişikliklere bağlı olarak yapılan yatırımlardır. Baraj, yol, liman gibi yatırımlar otonom yatırımlardır (Aksoy, 2011: 118).

Çarpan katsayısının özünde her otonom yatırım bir harcama ve gelir akımına yol açmaktadır. Örneğin bir baraj, yol yapımı ya da köprü gibi yatırımlar nedeniyle yatırım harcamalarda meydana gelen bir artış fonksiyonel gelir dağılımının kurallarına uygun olarak rant, ücret, faiz ve kar adı altında yatırımda istihdam edilen üretim faktörleri sahiplerine dağılmaktadır. Gelir elde eden üretim faktörü sahipleri bu gelirlerinin bir kısmını tüketime geri kalan kısmını da tasarrufa ayırmaktadır. Gelirin tüketim harcaması olarak kullanılan kısmı diğer mallara olan talebi artırarak, talebi artan malın üretimini ve malları üreten kesimin gelirini artırmaktadır. Bu harcama ve gelir akımı üçüncü, dördüncü ve daha sonraki kalemlerde de devam edip gitmektedir. Sonuçta, bu süreçte oluşan gelirlerin toplamı yatırım amacıyla harcanan miktarı aşmış olmaktadır. Başka bir deyişle, her yatırım milli geliri dolayısıyla istihdamı bir katsayı ile çarpılmış olarak artırmaktadır (Nadaroğlu, 2000: 170–171). Çarpan katsayısına ‘k’, marjinal tüketim eğilimine ‘c’ ve marjinal tasarruf eğilimine ‘s’ dersek çarpan katsayısı, $k = \frac{1}{1-c}$ şeklinde formüle edilir. Formülden de anlaşılacağı üzere çarpan katsayısı marjinal tüketim eğilimi ile doğru, marjinal tasarruf eğilimi ile ters orantılıdır. Bu duruma göre, yapılan bir birimlik kamu harcaması tüketim oranı arttıkça milli geliri daha çok artırmaktadır.

2.4.4.2. Hızlandırıcı Etkisi

Hızlandırıcı katsayısı, tüketim harcamalarında meydana gelen değişikliğin uyarılmış yatırımlar üzerindeki etkisini, dolayısıyla milli gelir üzerindeki etkisini açıklamaktadır. Çarpan katsayısı ise, otonom yatırımların tüketim harcamalarına etkisini ifade etmektedir. Başka bir deyişle, toplam tüketim malları talebindeki değişikliğin, yatırım malları talebinde meydana getirdiği değişikliğe hızlandırıcı denir (Aksoy, 2011: 122).

Kamu harcamalarının artması sonucu meydana gelen talep artışının karşılanabilmesi, ekonomide atıl kapasite yoksa yeni yatırımlarla mümkün olmaktadır. Tüketim mallarına olan talepteki artışın yatırımları hızlandırmasına hızlandırıcı etkisi denir. Bu artışın oranını gösteren katsayıya ise hızlandırıcı katsayısı denir (Gürdal, 2014: 90).

Ekonomide tüketim malları üreten kesim ile yatırım malları üretim kesim diye iki kısım bulunmaktadır. Tüketim mallarının talebindeki artış üretim mallarına olan talebi de artırmaktadır. Üretimi artırmak yatırımları artırmakla mümkündür. Ancak, talep artışları kullanılmayan üretim kapasitelerini harekete geçirmesi sonucu hızlandırıcı mekanizması çalışmamaktadır. Bu açıdan, hızlandırıcı mekanizmasının işleyebilmesi için ekonomide atıl kapasite olmamalıdır. Çarpan ve hızlandırıcı mekanizmalarının birlikte işlemesi sonucu milli gelir bir kartopunun büyümesi gibi hızlı bir şekilde yükselmektedir (Öztürk, 2013: 118).

Tüketim gelirin bir fonksiyonudur. Dolayısıyla gelirdeki bir artış sonucu özellikle dayanıklı tüketim mallarına (buzdolabı, bulaşık-çamaşır makinesi, otomobil, konut vb.) talep artmaktadır. Eğer bu mallardan mevcut değilse, talep edilen malların üretilmesi gerekir. Mevcut olsalar dahi artan talep sonucu stok yapmak amacıyla yine de üretilmesi gerekebilir. Üretimin artırılması ise yatırım artışı ile gerçekleşmektedir. Bu durum, hızlandırıcı mekanizmasının işleyişini ifade eder (Özbilen, 2010: 174–175).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE VE OECD ÜLKELERİNDE GELİR DAĞILIMI

3.1. Türkiye' de Gelir Dağılımı Çeşitleri

Türkiye' de gelir dağılımının eşitsiz bir özellik göstermesi nedeniyle hazırlanan kalkınma planlarında gelirin dengesiz dağılımının önlenmesi hususuna yer verilmiştir. Bunun yanında, 1961 ve 1982 Anayasaları ile “sosyal adalet” ve “sosyal devlet” ilkeleri benimsenmiş, adil bir gelir dağılımının sağlanması yönünde düzenlenecek politikalar için temel bir çerçeve oluşturularak devlete bu politikaları düzenleme görevi yüklenmiştir (DPT, 2007: 18).

Gelir dağılımı eşitsiz olan ülkelerde zenginler ile yoksulların elde ettikleri gelir arasındaki farkın derinleşmesi sınıf çatışmalarının oluşmasına ve sosyal barışının bozulmasına neden olmaktadır. Düşük gelirli insanların çalışma koşullarının kötü olmasının yanında, elde ettikleri düşük ücretler nedeniyle temel gereksinimlerini dahi karşılayamaz duruma gelmektedirler. Bu durum sonucu, toplumsal huzursuzluklar yaygınlaşmakta, hırsızlık, ahlaksızlık ve suçluluk oranı giderek artmaktadır (Öztürk, 2009: 9). “**fakir insan mes'ut olamayacağı gibi iyi bi insan da olamaz**” sözünün sahibi Aristo (İ.Ö. 388-322), hükümetlerin kamu gelir ve harcamalar yolu ile vatandaşları fakirlikten kurtarmak için yoksul kesimi bir miktar arazi sahibi yapacak ya da bir san' at ve ticarete başlatabilecek politikalar izlemelidir (Ulutan, 1969: 76).

3.1.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Türkiye'de gelir dağılımına yönelik ilk kapsamlı araştırma 1963 yılında Çavuşoğlu ve Hamurdan tarafından yapılmıştır. Gelir vergisi mükellefleri beyannamesine dayanarak yapılan bu çalışma Devlet Planlama Teşkilatı Tarafından yürütülmüştür (Karluk, 1999: 74). Türkiye 'de gelir dağılımı istatistikleri TÜİK tarafından ilk olarak 1987 yılında

"Hanehalkı Bütçe Araştırması" ile gerçekleştirilmiştir. 1994 yılında bağımsız bir şekilde gerçekleştirdiği ikinci bir uygulamanın ardından, 2002 yılından itibaren Hanehalkı Bütçe Araştırmaları ile yıllık düzenli anket uygulamasına geçmiştir. 2006 yılından itibaren gelir dağılımının yanında, insanların yaşam koşulları, sosyal dışlanma ve yoksulluğu gelir boyutu ile ölçmek için her yıl uygulanan ve "panel anket" tekniklerinin kullanıldığı "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması" uygulanmaya başlanmıştır (TÜİK, 2012: 360). Türkiye için yapılan gelir dağılımı çalışmaları 2002 yılına kadar farklı kurumlar tarafından farklı tarihlerde yürütülmeleri ve bu kurumların izledikleri yöntemler sebebi ile gelir dağılımının durumunu sağlıklı bir şekilde izlemek mümkün olmamıştır (Yüksel Arabacı, 2012: 133).

Tablo 1: Yıllara Göre %20'lik Dilimlerin Milli Gelirden Aldıkları Paylar, Türkiye

Yıllar	Toplam	İlk % 20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20	Gini katsayısı
1963 *	100,0	4,5	8,5	11,5	18,5	57,0	0,55
1968 *	100,0	3,0	7,0	10,0	20,0	60,0	0,56
1973 *	100,0	3,5	8,0	12,5	19,5	56,5	0,51
1978 *	100,0	2,9	7,4	13,0	22,1	54,7	0,51
1983 *	100,0	2,7	7,0	12,6	21,9	55,8	0,52
1986 *	100,0	3,9	8,4	12,6	19,2	55,9	0,50
1987 *	100,0	5,2	9,6	14,1	21,2	49,9	0,43
1994	100,0	4,9	8,6	12,6	19,0	54,9	0,49
2002	100,0	5,3	9,8	14,0	20,8	50,0	0,44
2003	100,0	6,0	10,3	14,5	20,9	48,3	0,42
2004	100,0	6,0	10,7	15,2	21,9	46,2	0,40
2005	100,0	6,1	11,1	15,8	22,6	44,4	0,38
2006	100,0	5,1	9,9	14,8	21,9	48,4	0,43
2007	100,0	5,8	10,6	15,2	21,5	46,9	0,41
2008	100,0	5,8	10,4	15,2	21,9	46,7	0,41
2009	100,0	5,6	10,3	15,1	21,5	47,6	0,42
2010	100,0	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4	0,40
2011	100,0	5,8	10,6	15,2	21,7	46,7	0,40
2012	100,0	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6	0,40
2013	100,0	6,1	10,7	15,2	21,4	46,6	0,40

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması (1994-2005), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (2004-2013), <http://www.tuik.gov.tr/>; *Kalkınma Bakanlığı, Hanehalkı Kullanılabilir Gelirine Göre Yıllık Gelirlerin Dağılımı, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx>. 1963-1987 yılları için ilgili kaynağa bakınız.

Tablo 1’ de Türkiye için yapılan kişisel gelir dağılımı araştırma sonuçları verilmiştir. Kalkınma Bakanlığı tarafından yürütülen gelir dağılımı araştırmasına göre Türkiye’de 1963 yılında en düşük %20’lik gelir diliminde yer alan hanehalkının milli gelirinden aldığı pay %4,5 iken, nüfusun en yüksek gelirli kesimin aldığı pay %57’dir. Gelirin yarısından fazlası nüfusun %20’si tarafından kullanılmaktadır. Bu durum gelirin eşitsiz bir şekilde dağıldığını açıkça göstermektedir. 1987 yılında TÜİK tarafından yapılan “Hanehalkı Bütçe Araştırması” sonuçlarına göre en düşük %20’lik dilimde yer alan hanehalkının elde ettiği gelir %5,2’ye yükselmiştir. Yine 1963 yılında ikinci %20’lik dilimde yer alan hanehalkının payı %8,4 iken, bu oran 1987 yılında %9,6’ya, üçüncü %20’lik dilimde yer alan hanehalkının payı ise 1963 yılında %11,5 iken, 1987 yılında %14,1’e kadar yükselmiştir. Son %20’lik dilimde yer alan zengin kesimin aldığı pay ise 1987 yılında %49,9’a gerilemiştir. Bu durum ise gelir eşitsizliğinin giderek azaldığını göstermektedir.

1980’li yılların sonuna doğru gözlenen bu sınırlı düzelmeye, personel kanunundaki değişikliğin, ücretliler ve diğer dar gelirli kesimlerin yararına gelir vergisi oranının azaltılmasının, vergi iadesi sağlanmasının ve toplu iş sözleşmeleri ile sağlanan ücret artışlarının etkisi olmuştur (Yumuşak ve Bilen, 2000: 78; Alptekin, 1988: 24).

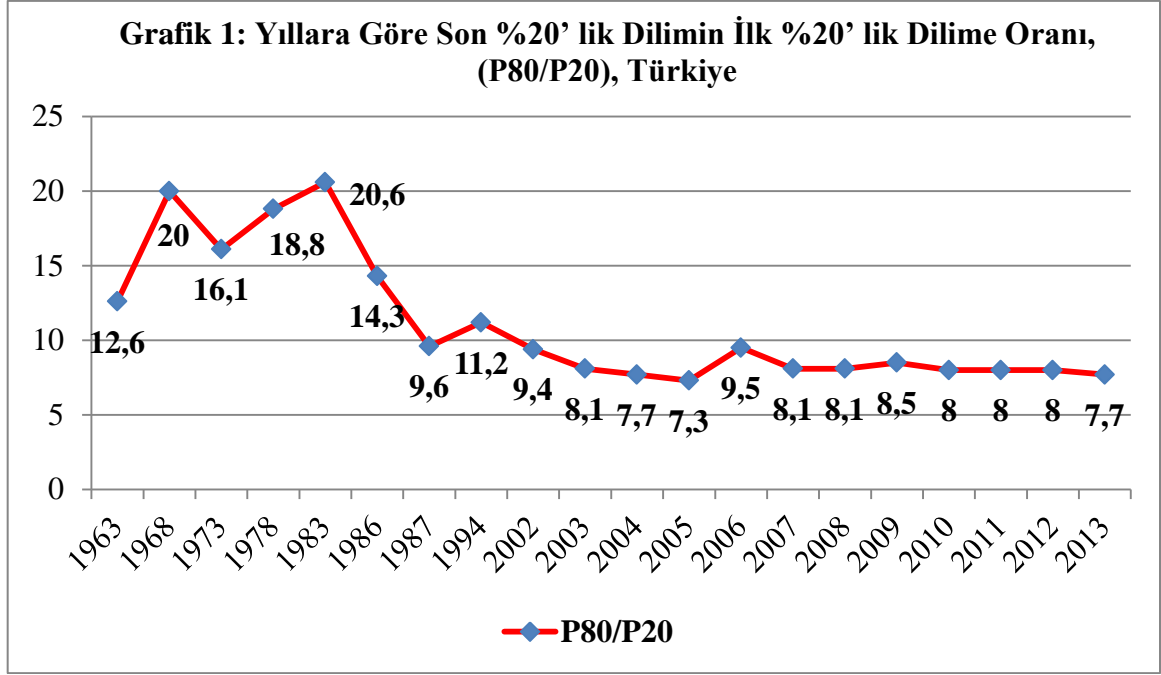
Yine TÜİK tarafından 1994 yılında yapılan “Hanehalkı Bütçe Araştırması” sonuçlarına göre ilk %20’lik dilimde yer alan hanehalkının ulusal gelirden aldığı toplam pay 1987 yılında %5,2 iken, 1994 yılında %4,9’a düşmüştür. Yine bu yılda en yüksek %20’lik dilimde yer alan zengin kesimin milli gelirden aldığı pay 1987 yılında %49,9 iken, 1994 yılında %54,9’a kadar artmıştır. Bu durumda 1987-1994 yılları arasında gelir eşitsizliği artmıştır denebilir. 2002 yılında yapılan araştırma sonuçlarına göre yoksul kesim diye nitelendirilen en düşük %20’lik dilimde yer alan hanehalkının toplam milli gelirden aldıkları pay 1994’te %4,9 iken, bu oran 2002 yılında %5,3’e yükselmiştir. Aksine, zengin kesim diye adlandırılan ve milli gelirden en çok payı alan beşinci %20’lik dilimdeki hanehalkları 1994’te milli gelirden %54,9 pay alırken, 2002 yılında bu oran %50’ye kadar düşmüştür. Yine 1994 yılına gelindiğinde ikinci %20’lik dilimde yer alanların milli gelirden aldığı pay %8,6’dan %9,8’e, üçüncü %20’lik dilimdeki hanehalkları %12,6’dan %14’e, dördüncü %20’lik dilimde yer alan hanehalklarının aldığı pay %19’dan %20,8’e yükselmiştir.

1994–2003 yılları arasındaki olumlu gelişmenin sebebi olarak Kasım 2000 ve Şubat 2001 de yaşanan krizlerden toplumun tüm kesiminin etkilenmesinin yanında, en üst gelir grubunda yer alanların reel gelirindeki azalışın alt grupta yer alanlardan daha fazla olması olarak gösterilmektedir. Başka bir deyişle “Refahta değil, Sefalette eşitlik” sağlanmıştır (Yükseler, 2004: 8).

2013 yılında en düşük %20’lik dilimde yer alan hanehalklarının milli gelirden aldıkları toplam pay %5,9 iken, son %20’lik dilimde yer alanların milli gelirden aldıkları pay %46,7 olarak gerçekleşmiştir. Geçmiş yıllara oranla kişisel gelir dağılımında bir düzelleme görülse de, gelirin neredeyse yarısı son %20’lik dilimde yer alan zengin kesime kalmaktadır.

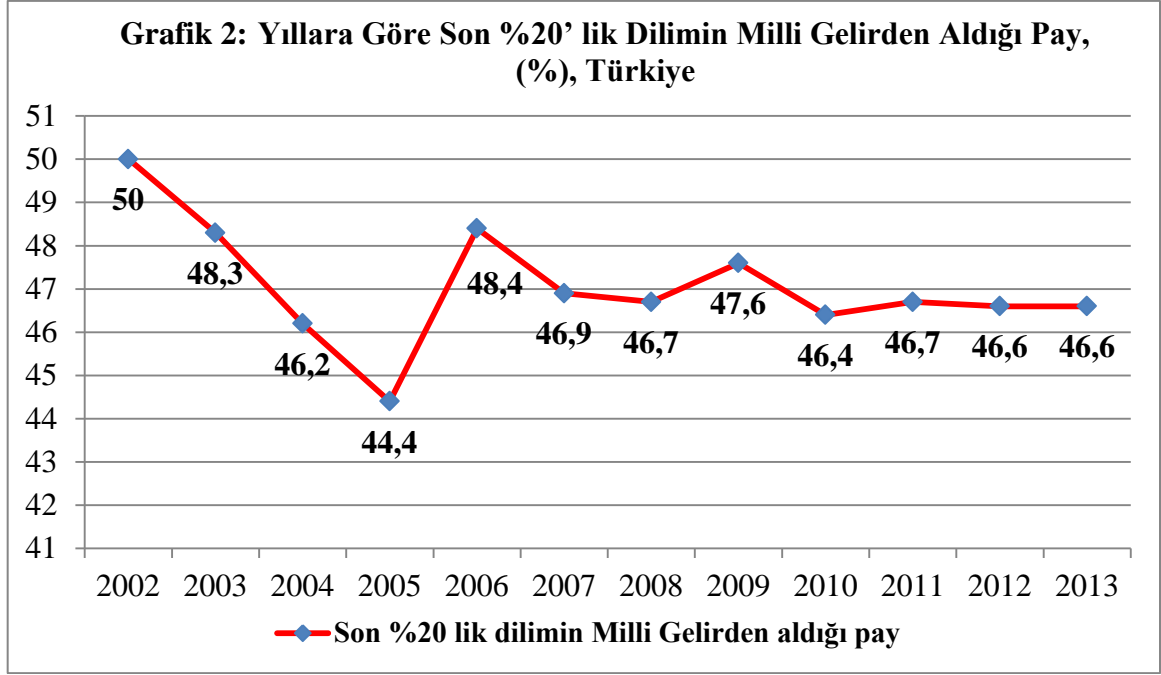
Grafik 1’ de P80/P20 oranı verilmektedir. En yüksek %20’lik dilimde yer alan hanehalklarının milli gelirden aldıkları payın, en düşük %20’lik dilimde yer alan hanehalklarının milli gelirden aldıkları paya oranlanarak bulunan bu oran, 1963 yılında 12,6 iken, 1968’de 20 kata kadar ulaşmıştır. 1973 yılında 16,1’e, 1987’de 9,6’ya, 2002 yılında 9,4’e kadar gerilemiştir. 2005 yılında 7,3 kata kadar azalan bu oran 2006 yılında tekrar artmış ve 9,5 kat olmuştur. 2006 yılından itibaren bu oran giderek küçülme eğilimi göstermiş ve 2013 yılında 7,7 kat olarak gerçekleşmiştir.

Ekonomide en yüksek gelir dilimini ile en düşük gelir dilimi arasındaki oranın 10 kata ulaşması sosyal patlamalara ve ekonomik çöküntüye yol açan kritik oran olarak kabul edilir (Şener, 2006: 466). Grafik 1’ e göre, Türkiye’de P80/P20, 1968 yılında 20 kat, 1994’te ise 11 kat olarak gerçekleşmesine rağmen sosyal patlamalar veya bunalımlar ortaya çıkmamıştır. Bunun en önemli sebebi olarak, özellikle şehirlerde yaşayanlar için kırsal yerlerden sağlanan, tamamlayıcı veya telafi edici gelirler gösterilebilir. Bunların toplam gelir içindeki payının yapılan bir araştırmada %30 olduğu ifade edilmektedir. Bir başka faktör, sosyal dayanışma şeklinde ortaya çıkan, zekat, sadaka gibi kurumların varlığı ve İslam’ın tevekkül inancı olduğu ifade edilmektedir (Bilen ve Es, 1998: 377).

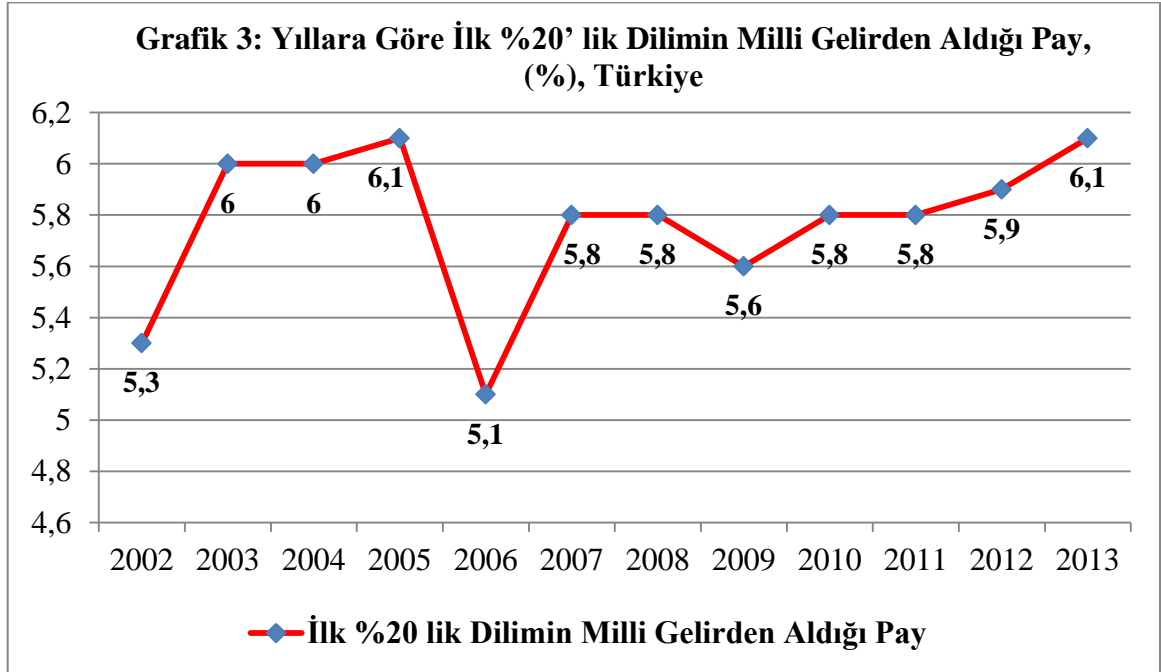

Kaynak: T.C. Başbakanlık, Türkiye İstatistik Kurumu, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2002–2005, 2006–2013, <http://www.tuik.gov.tr/>.

Grafik 2 ve 3'te 2002–2013 yılları arasında yoksul kesim olarak nitelendirilen ilk yüzde yirmilik ve gelirin çoğunu elde eden son yüzde yirmilik dilimlerin milli gelirden aldıkları paylar gösterilmiştir. Grafik 2 ve 3' göre, 2002 yılından itibaren ilk %20'lik dilimin milli gelirden aldığı pay 2006 yılına kadar sürekli bir artış eğilimi gösterirken, bunun tam tersine son %20'lik dilimde yer alan zengin kesimin ulusal gelirden aldığı pay bu yıllar arasında sürekli olarak düşüş göstermiştir. Böyle bir sonucun gelir dağılımı açısından son derece olumlu olduğu söylenebilir. Ancak 2006 yılında ilk %20'lik dilimin gelirden aldığı pay bir yıl içinde yüksek oranda azalarak 2002 yılında elde edilen paydan daha az olduğu görülmektedir. Bunun tam tersine 2006 yılında gelir dağılımının son %20'lik kısmında yer alan hanehalkının milli gelirden aldığı pay neredeyse 2002'de aldığı pay kadardır. Bu açıdan bakıldığında 2002 ve 2006 yılları arası gelir eşitsizliğinde görülen iyileşme tekrar bozulmuştur. Bunun sebeplerinden bir olarak, en zengin yüzde yirmilik dilimde yer alan sermaye sahiplerini ilgilendiren kurumlar vergisinin 1 Ocak 2006 yılı itibari ile %30 dan %20 ye düşürülmesinden kaynaklandığını söylenebilir. Bu tarihten itibaren gelir dağılımı eşitsizliğinde yoksul kesimin yer aldığı ilk %20'lik dilime doğru tekrar bir iyileşme görülmüş ve 2013 yılında bu kesim ulusal gelirin %6,1'ini almıştır.

Kaynak: T.C. Başbakanlık, Türkiye İstatistik Kurumu, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2002–2005, 2006–2013, <http://www.tuik.gov.tr/>.

Kaynak: T.C. Başbakanlık, Türkiye İstatistik Kurumu, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2002–2005, 2006–2013, <http://www.tuik.gov.tr/>.

3.1.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Gelişmiş ülkelerin toplam milli gelirlerinde emek gelirinin payı %70'lerde iken bu oran gelişmekte olan ülkelerde %30'lar civarındadır (Yumuşak ve Bilen 2000: 79). Aynı zamanda gelişmiş ülkelerde ücretlilerin çalışanlar içindeki payı toplam gelirden aldığı pay gibi yüksektir. Türkiye'de TÜİK tarafından yapılan gelirin fonksiyonel dağılımına dair hanehalkı araştırma sonuçlarına göre elde edilen verileri karşılaştırıldığında, 1987 yılında hanehalkının % 32,6'sını oluşturan ücretliler, toplam gelirin %32,7'sini almaktadır. Diğer taraftan ülkemizde, ücretsiz aile işlerinde çalışanların da yer aldığı diğer çalışanlar grubunun, toplam çalışanlar içindeki payının yüksekliği (yaklaşık %40) ve gelirdeki paylarının yaklaşık %10 olması, gelir dağılımının bozukluğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. (Güçlü ve Bilen, 1995: 161).

Tablo 2, Türkiye genelinde, 1994 ve 2002-2013 yılları arasında hanehalklarının elde ettiği toplam yıllık kullanılabilir net gelirin türleri itibariyle dağılımını göstermektedir. Türkiye genelinde, 1994 yılında maaş, ücret ve yevmiye gelirlerinin toplam gelir içindeki % 28,3 olan payı, 2002 yılında önemli bir artış göstererek % 38,7 olarak gerçekleşmiştir. Ücret ve maaş gelirlerindeki bu artışın, 1994 yılından sonra ücretli ve maaşlı çalışan sayısındaki artıştan kaynaklandığı söylenebilir (DİE, 2002). 2002 yılından itibaren maaş, ücret ve yevmiye gelirlerinin toplam gelir içindeki payı giderek artmıştır. 2011 yılında TÜİK tarafından yapılan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasına göre Maaş ve ücretten elde edilen gelir % 44,8'lik oranla toplam gelir içerisinde en fazla paya sahip olmuştur. Bunu % 21,4 ile müteşebbis gelirleri ve % 19,4 ile sosyal transferler izlemektedir (TÜİK, 2011). 2013 yılına gelindiğinde maaş, ücret ve yevmiye gelirlerinin toplam gelir içindeki payı % 51,5 olarak gerçekleşmiştir. Toplam gelir içindeki en büyük payı % 51,5 ile ücret, maaş ve yevmiye gelirleri alırken, bu grubu sırasıyla % 19,6'lık payla müteşebbis gelirleri, % 19,7'lik payla transfer gelirleri ve % 6,4'lük payla mülk gelirleri izlemektedir. Maaş ve ücret gelirlerinin toplam gelir içindeki payında geçmiş yıllara göre bir artış görülse bile, gelişmiş ülkelere göre çok geride olduğu söylenebilir.

Müteşebbis gelirlerin, toplam gelir payları incelendiğinde; 1994 yılından 2002 yılına doğru önemli bir azalmanın olduğu gözlenmektedir. Müteşebbis olarak çalışanların toplam yıllık kullanılabilir net gelirden aldığı pay, 1994 yılında % 42,4 iken, 2002 yılında

% 34,5'e gerilemiştir. Bu gelir payındaki azalışın sebebi olarak tarım sektörü gösterilebilir. Üretim ve istihdam oranında zamanla tarım sektörünün ağırlığının azalması, bu sektörde oluşturulan gelirin toplam kullanılabilir gelir içindeki payının azalmasına da neden olmuştur (Yükseler, 2004: 9). Bu tarihi takiben, müteşebbis gelirlerinin toplam gelirden aldığı payın yıllar itibariyle azalmaya devam ettiği ve 2013 yılına gelindiğinde % 19,6 olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2013 yılı sonuçlarına göre müteşebbis gelirlerinin % 66,6'sı tarım-dışı gelirlere oluşmaktadır. 2002-2013 dönemi incelendiğinde müteşebbis gelirlerinin elde edildiği alan olarak tarım sektöründen tarım dışı sektöre kaydığı görülmektedir.

1994 yılında mülk gelirlerinin toplam kullanılabilir net gelir içindeki payı % 19,3 iken, 2002 yılında % 52 oranında azalmış ve % 9,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu farklılığın nedeni olarak, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından açıklanan anket yöntemindeki değişiklikler denebilir. 1994 yılında kira gelirleri, fertlerin mülk gelirleri kapsamında değerlendirilirken, 2002 anket yönteminde yapılan değişikliklerle fert gelirlerine dahil edilmemiştir. Ayrıca mülk gelirleri içinde gayrimenkullerden elde edilen gelirin payı % 20 oranında düşerken, menkul kıymetlerden elde edilen gelirlerin payı %39,8'den %52,7'ye yükselmiştir. Bunun sebebi, 1990'lı yılların sonunda ve 2000'li yıllarda dünyada ve Türkiye'de para piyasalarının ve menkul kıymetler borsalarının gelişmesi ve bireylerin yatırımlarını bu piyasalara yönlendirmeleri olarak düşünülebilir (Kuştepe, Halaç, s.9). Bunun yanında, açık bütçe politikaları ve bu açıkların vergisiz ve yüksek reel faizli iç borçlanma senetleri ile finanse edilmesi menkul kıymet gelirlerini mutlak olarak ve ulusal gelir içindeki payının büyümesi sonucunu doğurmaktadır. Nitekim 1987 yılında bu gelir türünün milli gelire oranı %1,8 iken 1994 yılında %7,7 olmuştur. Menkul kıymet sermaye kazancı elde edenlerin tasarruf sahibi zengin kesim olması sebebiyle bu gelir türünün milli gelir içindeki payının artması sonucu gelir dağılımının bozulacağı kabul edilmektedir (Şahin, 2011: 638). Buna istinaden, 2007 yılını takiben %7 den 2013 yılına gelindiğinde %3,1'e gerileyen bu gelir türünün payındaki sürekli azalışın nedeni olarak düşen faiz oranlarının etkisi olmuştur denebilir.

2002 yılında transfer gelirlerinin toplam gelirden aldığı pay 1994 yılı ile karşılaştırıldığında, önemli bir artış olduğu gözlenmiştir. 1994 yılında transfer gelirlerinin aldığı pay % 10 iken, 2002 yılında bu pay, % 17,5 olarak gerçekleşmiştir. Transferlerin

payındaki artışın en büyük nedeninin, ilgili yıllar göz önüne alındığında emekli sayısında yaşanan yaklaşık % 70 oranındaki artış olduğu söylenebilir (DİE, 2002). 2006 yılında toplam gelir içindeki payı % 17,8 olan sosyal transferlerin gelirden aldığı pay giderek artmış ve 2013 yılında %19,7 olarak gerçekleşmiştir. Toplam gelir içindeki payı bakımından gelir türleri içerisinde üçüncü sırada yer alan sosyal transferlerin % 92’ sini emekli ve dul-yetim aylıkları oluşturmaktadır. 2013 yılı sonuçlarına göre “emekli ve dul-yetim aylıkları” toplam gelir içinde % 18,2’lik paya sahip iken, “diğer sosyal transferler” in payı % 1,5’tir.

Tablo 2: Yıllara Göre Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımı, Türkiye

Gelir Türleri	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2002	1994
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Maaş ve Ücret	48,3	46,5	44,8	43,7	42,9	41,9	39,7	40,8	35,8	23,7
Yevmiye	3,2	3,4	3,6	3,6	3,5	4,1	4,0	3,7	2,9	4,6
Toplam Müteşebbis	19,6	20,4	21,4	20,2	20,4	22,4	23,2	24,2	34,5	42,4
Tarım	6,4	6,8	6,8	6,3	5,4	6,2	6,4	7,1	13,2	16,7
Tarım Dışı	13,2	13,6	14,6	13,8	15,0	16,1	16,8	17,1		
Mülk Gelirleri	6,4	6,8	7,7	8,7	10,3	8,6	14,1	9,2	9,3	19,3
Gayri Menkul	3,3	3,5	3,9	4,2	5,0	4,4	4,1	3,1	4,1	11,6
Menkul Kıymet	3,1	3,3	3,8	4,5	5,3	4,2	7,0	6,1	5,2	7,7
Sosyal Transferler	19,7	20,0	19,4	20,5	19,6	19,1	18,2	17,8	17	10
Emekli ve dul-yetim aylıkları	18,2	18,4	17,8	18,6	18,3	18,1	17,0	16,9	-	-
Diğer sosyal transferler	1,5	1,6	1,5	1,8	1,3	1,1	1,1	0,9	-	-
Hanelerarası transferler	2,5	2,7	3,0	3,1	3,1	3,1	2,6	2,9	-	-
Diğer gelirler	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,9	1,1	1,5	-	-

Kaynak: TÜİK, 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2012, 2013, <http://www.tuik.gov.tr/>.

3.1.3. Bölgesel Gelir Dağılımı

Kişi başına gelir düzeyinin düşük olduğu bir ekonomik yapıda, gelir dağılımının bozuk olması bölgesel yoksulluk sorununu da beraberinde getirmektedir (DPT, 2001). Tablo 3’te Türkiye’nin 2003–2013 yılları arası Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Bölgesel Gini Katsayıları verilmiştir. Tablo 3’e bakıldığında, Türkiye’de bölgesel dengesizliklerin olduğu söylenebilir. Türkiye’nin doğusu ile batısı arasında özellikle Kuzeybatısı ile Güneydoğusu arasında bu dengesizlik daha belirgin bir şekilde

görülmektedir. Tablo 3'e göre 2003 yılının en eşitsiz bölgesi 0,43 Gini Katsayısı ile İstanbul bölgesi iken, gelirin en adil dağıldığı bölge 0,35 ile Doğu Karadeniz bölgesidir. 2006 yılına gelindiğinde en eşitsiz bölge 0,426 Gini Katsayısı ile Ege bölgesi, gelirin en adil dağıldığı bölge ise 0,342 Gini Katsayısı ile Orta Anadolu bölgesidir. 2013 yılında gelirin en eşit dağıldığı bölge 0,315 Gini katsayılı Doğu Karadeniz bölgesi iken, en eşitsiz bölge 0,399 ile Akdeniz bölgesidir. Gini Katsayısı referans alındığında Türkiye'nin bölgeleri arasında gelirin eşit dağılımı dönem dönem değişiklik arz etmektedir. 2003 yılında Gini Katsayısı sıfıra en yakın olan bölge Doğu Karadeniz, 2006 yılında Orta Anadolu ve 2013 yılında Doğu Karadeniz bölgesidir. Buna etki eden faktörlerden biri muhtemelen bölgesel dengesizlikleri azaltma amacıyla devlet tarafından yapılan yatırımlar ve özel kesime verilen teşviklerdir. Ancak bu teşvikler bölgesel dengesizlikleri azaltmada yeterli olamadığı görülmektedir. 2013 yılı bölgesel Gini Katsayılarına bakıldığında 2003 yılına göre neredeyse tüm bölgelerde yaklaşık olarak 5 puanlık bir düzelme görülmektedir. Gelir dağılımında en yüksek iyileşme Batı Karadeniz bölgesinde görülürken, bunu İstanbul ve Doğu Marmara Bölgeleri takip etmektedir. 2003 yılına göre gelir dağılımında bozulma görülen bölgeler Doğu Anadolu bölgeleridir. Kuzey, Orta ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin Gini Katsayılarında yaklaşık bir puanlık bozulma olmuştur. Türkiye'nin sadece ulusal bazda değil aynı zamanda bölgesel bazda da eşitsizlik sorunu vardır.

Tablo 3: Yıllara Göre Bölgesel Gini Katsayıları, Türkiye

		2003	2006	2007	2008	2009	2010	2013	İstihdam Oranı, 2014
TR1	İstanbul	0,43	0,375	0,363	0,373	0,371	0,384	0,392	46,4
TR2	Batı Marmara	0,36	0,350	0,361	0,360	0,365	0,356	0,337	48,6
TR3	Ege	0,38	0,426	0,381	0,387	0,397	0,382	0,370	48,4
TR4	Doğu Marmara	0,39	0,392	0,368	0,341	0,326	0,344	0,322	47,6
TR5	Batı Anadolu	0,41	0,413	0,408	0,367	0,374	0,369	0,396	45,9
TR6	Akdeniz	0,41	0,421	0,403	0,397	0,404	0,407	0,399	44,1
TR7	Orta Anadolu	0,38	0,342	0,395	0,362	0,366	0,360	0,342	43,9
TR8	Batı Karadeniz	0,39	0,372	0,382	0,348	0,335	0,338	0,331	47,9
TR9	Doğu Karadeniz	0,35	0,378	0,359	0,327	0,327	0,309	0,315	49,6
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	0,38	0,381	0,407	0,404	0,390	0,393	0,398	49,8
TRB	Ortadoğu Anadolu	0,36	0,404	0,415	0,417	0,427	0,386	0,373	42,6
TRC	Güneydoğu Anadolu	0,36	0,396	0,411	0,404	0,396	0,375	0,380	34,8

Kaynak: TÜİK, Gelir, Tüketim ve Yoksulluk, Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı, 2006–2013, <http://www.tuik.gov.tr/>.

3.1.4. Sektörel Gelir Dağılımı

Gelişmiş ekonomilerde sanayi ve hizmetler sektörünün milli gelir içindeki payı artarken, tarımın aldığı pay ise düşüktür. Az gelişmiş ülkelerde ise tam tersi bir durum görülmektedir. Tarımın payı, sanayi ve hizmetler sektörüne göre fazladır. Türkiye’ de ise gelişmiş ekonomilere benzer bir durum mevcuttur. Tarım, sanayi ve hizmetler sektörü arasındaki gelir dağılımını incelendiğinde tarım sektörünün payının giderek azalırken, hizmet sektörünün milli gelirden aldığı payın arttığını görülmektedir. Buna karşın gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün GSMH içindeki payı %2-3 olarak gerçekleştiğini göz önüne alınırsa tarım sektörünün payının hala yüksek olduğunu söylenebilir (Işık, 2006: 123-124).

Tablo 4’ te, Türkiye’de 1998–2014 yılları arası cari fiyatlarla gayri safi yurtiçi hasılanın sektörel dağılımı verilmiştir. Tablo 4’ te görüldüğü üzere, tarım, sanayi ve hizmetler sektörünün 1998 yılında toplam hasıladan aldıkları paylar sırasıyla %12,5, %32,5 ve %51,9 iken, bu oranlar 2002 yılında sırayla %10,3 %25,2, %55,0 seviyesinde gerçekleşmiştir. Tarımın milli hasıla içindeki payı azalırken hizmet sektörünün payının arttığı görülmektedir. Aynı şekilde tarım sektöründeki gibi hızlı bir azalış görülmesi de sanayi sektörünün payında azalış görülmektedir. 2014 yılına gelindiğinde, tarım sektörünün payı %7,1’e gerilerken, hizmet sektörünün payı %57,7’ye yükselmiş, sanayinin payı ise %24,1 olarak gerçekleşmiştir. Tablo 4’ e göre Türkiye’de milli gelirden en çok payı alan sektörün hizmet sektörü olduğu görülmektedir. Tarım ve sanayi sektörünün payında yıllar itibariyle belirgin bir azalma yaşanmasına karşın, hizmet sektörlerinin payında artışlar görülmektedir.

Tablo 5’te Türkiye’deki sektörel dağılımın tarım aleyhine, sanayi ve daha çok hizmet sektörü lehine dağıldığı görülmektedir. Tarım sektöründe çalışan oranı 1999 yılında %41,4’ten 2013 yılında %23,6’ya kadar gerilerken, sanayi ve hizmet sektöründe çalışan oranında artış görülmektedir. 1999 yılında sanayi sektöründe çalışan oranı %22,8 ‘den 2013 yılında %26,4’e yükselmiştir. Sanayi sektörü çalışan oranında pek bir değişiklik olmadığı söylenebilir. Tablo 5’e göre istihdam hızla hizmet sektörüne kaymaktadır. Hizmet sektöründe 1999 yılında %35,8 olan çalışan oranı 2013 yılında gelindiğinde %50’ye kadar yükselmiştir. Ülkenin toplam istihdamının yarısı hizmet sektörü tarafından karşılanmaktadır.

Tablo 4: Yıllara Göre Milli Gelirin Sektörel Dağılımı, (%), Türkiye

	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1998	12,5	32,5	51,9
1999	10,5	30,2	57,1
2000	10,1	27,9	55,6
2001	8,8	26,8	58,5
2002	10,3	25,2	55,0
2003	9,9	24,9	54,2
2004	9,5	24,7	54,3
2005	9,4	24,7	54,1
2006	8,3	24,8	55,0
2007	7,6	24,8	57,0
2008	7,6	24,4	57,9
2009	8,3	22,9	59,6
2010	8,4	23,6	57,2
2011	8,0	24,4	56,3
2012	7,9	23,8	57,5
2013	7,4	23,6	57,6
2014	7,1	24,1	57,7

Kaynak: TÜİK, Ulusal Hesaplar, Üretim Yöntemi İle GSYİH, 1998-2014, <http://www.tuik.gov.tr/>.

Tablo 5: Yıllara Göre İstihdamın Sektörel Dağılımı, (%), Türkiye

	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1999	41,4	22,8	35,8
2000	36,0	24,0	40,0
2001	37,6	22,7	39,7
2002	34,9	23,0	42,1
2003	33,9	22,8	43,4
2004	29,1	24,9	46,0
2005	25,7	26,4	48,0
2006	24,0	26,8	49,1
2007	23,5	26,7	49,8
2008	23,7	26,8	49,5
2009	24,6	25,3	50,1
2010	25,2	26,2	48,6
2011	25,5	26,5	48,1
2012	24,6	26,0	49,4
2013	23,6	26,4	50,0

Kaynak: TÜİK, Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı, 1998-2014, <http://www.tuik.gov.tr/>.

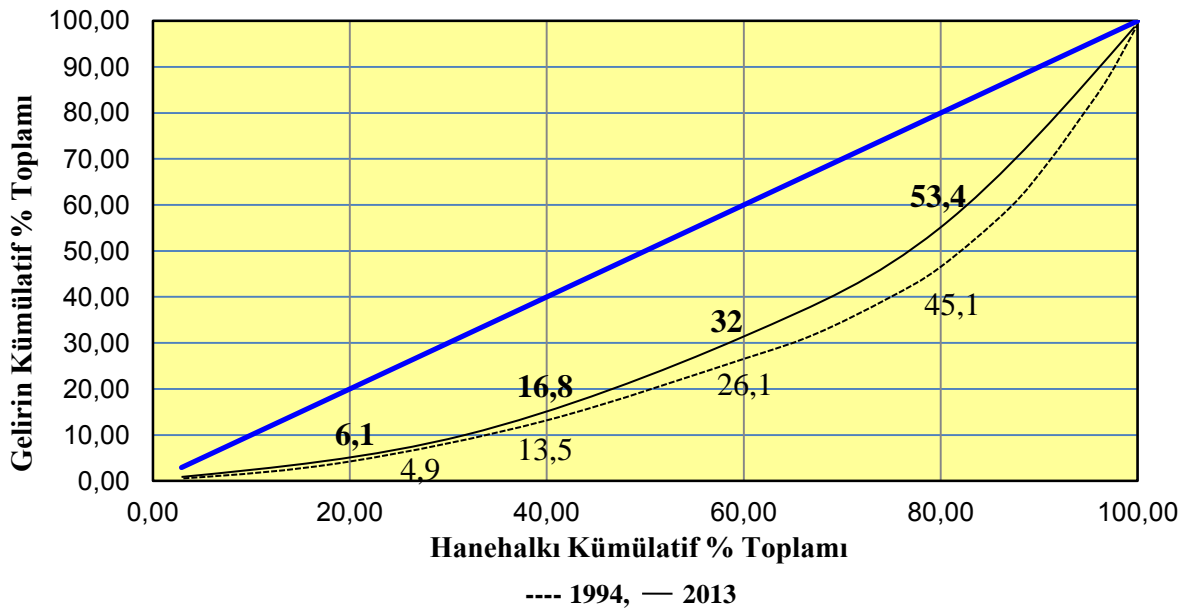
Türkiye’de gelişmiş ülkelere benzer şekilde tarım sektörünün istihdam payında azalış görülmektedir. Sanayi sektörünün payında önemli bir değişiklik görülmesi de hizmet sektörü payının arttığı görülmektedir. Ancak Yüceol’a göre (2005: 503), gelirin imalat sanayi gibi yüksek ortalama ücret ödeyen kesimlerden, hizmetler gibi genellikle düşük ücret yapısına sahip sektörlerle doğru kayması, vasıfsız olarak nitelendirilen işgücünün işsiz kalması sonucunu doğurarak gelir eşitsizliğine neden olabilmektedir.

3.1.5. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısının Yıllara Göre Karşılaştırılması

Türkiye’de gelir eşitsizliğini görebilmek için uygulanan ölçümlerin başında Lorenz Eğrisi gelir. Lorenz eğrisini sayısal olarak görebilmemizi ve ülkelerarası karşılaştırma yapabilmemize olanak sağlayan Gini Katsayısı ve kişi başına düşen milli gelir hesaplamalarıdır.

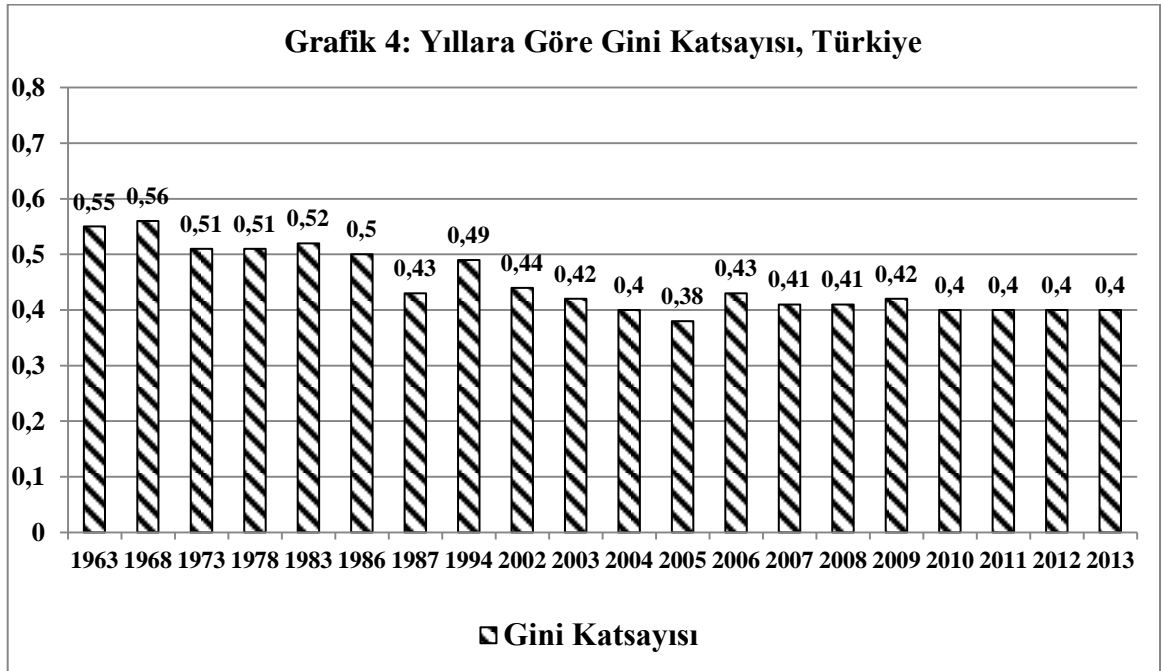
Şekil 3’te görüldüğü üzere Türkiye’nin 1994 ve 2013 yılı Lorenz eğrileri karşılaştırılmıştır. Buna göre 1994 yılındaki Lorenz eğrisi 2013 yılına göre aşağıya doğru daha eğik, başka bir ifade ile 2013 yılına göre daha eşitsiz bir durumu göstermektedir.

Şekil 3: Türkiye’de Lorenz Eğrileri (1994–2013)

Kaynak: TÜİK

Gini katsayısı ‘0’ ile ‘1’ rakamları arasında yer almakta ve bu katsayısı ‘0’a yaklaştıkça gelir eşitsizliği azalmaktadır. Bu açıdan Grafik 4’e bakıldığında Türkiye’de yapılan gelir dağılımı araştırmalarına göre 1963 ve 68 yıllarında Gini rakamı sırası ile 0,55 ve 0,56 olarak gerçekleştiği ve bu tarihten itibaren 1987 yıllana kadar ‘0’ rakamına doğru yaklaştığı, yani gelir eşitsizliğinin azaldığı görülmektedir. Ancak 1987’de 0,43’e kadar gerileyen Gini katsayısı 1994 yılına gelindiğinde, gelir dağılımındaki adalet tekrar bozulmuş ve bu katsayısı artarak 0,49 rakamına ulaşmıştır. Türkiye’de 2000’li yıllarda yapılan gelir dağılımı araştırmalarına göre 2001 krizinden sonraki yılda Gini katsayısı 0,44 olarak gerçekleşmiş ve izleyen yıllarda düzelme eğilimine girmiştir. Bu rakamlar 2002-2003-2004 yıllarında sırası ile 0,44 - 0,42 - 0,40 gibi gelir dağılımında düzelme eğilimi görülmüş ve 2005 yılında 0,38 ile şimdiye kadar yapılan araştırmalara göre Gini katsayısı en düşük düzeyini görmüş, başka bir ifadeyle gelir eşitsizliğinde en adil duruma gelinmiştir. Ancak gelir dağılımında bozukluğundaki görülen bu iyileşme fazla sürmemiş ve 2006 yılına gelindiğinde Gini katsayısı yeniden 1987 yılında da aynı rakamı gören 0,43’e çıkmıştır. 2010 ve 2011 yıllarına gelindiğinde ise tekrar bir düzelme görülmekte ve Gini katsayısı 0,40 olarak gerçekleşmektedir.

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2013, <http://www.tuik.gov.tr/>.

2000’li yıllarda gelir dağılımı eşitsizliğinde düzelme görülürken, bu gelişim sürecinde dalgalanmalar görülmektedir. Bunun nedeni olarak 2001 ve 2008 yıllarındaki krizlerin etkisinin olduğu söylenebilir. Krizlerin yüksek gelir gruplarını daha fazla etkilediğini düşünürsek, kriz yıllarında gelir eşitsizliğinde görülen düzelmenin kriz yılları sonrasında bu etkinin azalmaya başlaması ile gelir dağılımında tekrar bir bozulma eğilimi baş göstermektedir. 2008 küresel krizin gelir eşitsizliğine olan etkisi pek gözükme de bu etki 2001 yılında Gini katsayısında meydana gelen düzelme açıkça görülmektedir. 2001 kriz yılı sonrasında baktığımızda 2002 ve 2005 yılları arasında görülen Gini katsayıları sırası ile 0,44-0,42-0,40 ve 2005 yılında 0,38 olarak en düşük seviyesine ulaşan bu katsayısının daha sonra 2006 yılına gelindiğinde tekrar bozularak 0,43 sayısını görmüştür. 2009 yılında ise 0,42 olarak gerçekleşen Gini katsayı 2010 yılında 0,402’ a gerilemiş, 2011 yılında 0,404 olarak gerçekleşmiştir (Eğilmez, 2012).

3.2. Türkiye ve OECD Ülkelerinin Gelir Dağılımı Açısından Karşılaştırılması

Gelirin yeniden dağılımına yönelik uygulanan politikalar sonucunda hedeflenen amaca ne derece ulaşıldığı ya da hangi konumda olunduğunun görülebilmesi için diğer ülkelerle karşılaştırma yapılması faydalı olacaktır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde, ülkelerin refah durumuna gönderme yapan kişi başına gelir durumu, gelir dağılımının kolayca karşılaştırılabilmesini sağlayan Gini katsayısı, gelir dilimleri arasında üst sınıfa çıkabilmeyi sağlayan sağlık ve eğitim durumu ve bu alana yönelik yapılan harcamaların milli hasıla içindeki durumuna yer verilmiştir.

3.2.1. Kişi Başı Gelire Göre Karşılaştırma

Kişi başına düşen gelir yönünden gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında büyük farklılık vardır. Gelir dağılımı gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre daha adaletsizdir (Öztürk, 2009: 16). Tablo 6’da satın alma gücü paritesine göre OECD ülkelerinin kişi başına düşen gelirleri ve GSYİH’ları dolar cinsinden verilmektedir. Tablo 6’da 2013 yılının en yüksek kişi başına geliri ülkesi 91.048\$ ile Lüksemburg’tur. İkinci sırada 64.406\$ ile Norveç ve sonrasında 56.950\$ ile İsviçre gelmektedir. ABD 53.042\$ kişi başına düşen gelir ile dördüncü sırada yer almaktadır. OECD ülkeleri içinde kişi başına düşen geliri en az olan ülke 16.370\$ ile Meksika’dır. Türkiye’de ise kişi başına

düşen gelir 18.783\$'dır. Sıralamada Meksika'nın üzerinde, sondan ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 6'da ayrıca, OECD ülkeleri arasında yer alan yüksek gelirli ülkelerin kişi başına düşen geliri, milli gelir seviyesi düşük olan ülkelerin kişi başına düşen gelirinden ortalama olarak daha fazla olduğu görülmektedir. Örneğin 2013 yılında ABD'de kişi başına düşen gelir 53.042 dolar iken, bu oran Estonya'da 25.823 dolardır. GSYİH açısından ilk 10 sırada yer alan yüksek gelirli ülkelerde kişi başına düşen gelir ortalama 39.633 dolardır. Lüksemburg kişi başına düşen milli geliri en yüksek ülke olması sebebiyle bu ülkeyi dahil etmediğimizde son 10 sırada yer alan milli gelir seviyesi düşük ülkelerde kişi başına düşen gelir 30.928 dolardır. Aradaki fark yaklaşık 10.000 dolardır. Bu farkın zamanla kapanabilmesi açısından bir önceki yıla göre kişi başına düşen gelirdeki artış oranına bakıldığında sıralamada ilk 10 ülke arasında yer alan gelişmiş ülkelerde ortalama artış miktarı %1 olarak yaklaşık 538 dolardır. Tabloda son 10 sırada yer alan gelişmekte olan ülkelerde ise bir önceki yıla göre kişi başına düşen ortalama gelirdeki artış oranı %2 ile yaklaşık 738 dolardır. Bu rakamlara göre 2012 ve 2013 yılları karşılaştırıldığında gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının giderek kapanabileceği söylenebilir.

Gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen milli hasılanın gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha fazla olmasının nedeni olarak, gelişmekte olan ülkelerde tarım kesiminin ekonomideki ağırlığını koruması ve dolayısıyla nüfusun büyük kesiminin tarım sektöründe çalışması gösterilebilir. Gelişmiş ülkelerde, gelir dağılımının daha adil bir şekilde dağılmasında, uygulanan sosyal politikalar yanında, ücretliler kesiminin payının yükselmiş olması ve firmaların halka açılmasıyla servetin alt ve orta gelir gruplarına yayılmasının önemli rolü olmuştur (Yumuşak ve Bilen, 2000: 78). Türkiye GSYİH olarak OECD üye ülkeleri arasında her ne kadar on üçüncü sırada yer alsada kişi başına düşen milli gelirin bakıldığında 18.783\$ ile sondan ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Ayrıca, OECD ortalamasının 37.820\$ olduğuna bakılırsa ortalamanın çok aşağısında olduğu söylenebilir.

Tablo 6: OECD Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Gelir (SAGP, \$), 2012–2013

No	Ülkeler	GSYİH (Milyar \$)	Kişi Başına Gelir 2012	Kişi Başına Gelir 2013
1	ABD	16.768	51.496	53.042
2	Japonya	4.919	35.598	36.223
3	Almanya	3.730	43.522	43.884
4	Fransa	2.806	37.324	37.532
5	İngiltere	2.678	37.386	38.259
6	İtalya	2.149	35.808	35.281
7	Kanada	1.826	42.023	42.753
8	Avustralya	1.560	43.011	43.202
9	İspanya	1.393	32.770	33.094
10	Kore	1.304	32.022	33.062
11	Meksika	1.260	16.296	16.370
12	Hollanda	853	46.054	46.162
13	Türkiye	822	18.221	18.783
14	İsviçre	685	55.915	56.950
15	İsveç	579	43.869	44.658
16	Polonya	525	22.868	23.690
17	Belçika	524	41.406	41.575
18	Norveç	512	65.104	64.406
19	Avusturya	428	44.873	45.079
20	Danimarka	335	43.560	43.782
21	İsrail	290	31.628	32.491
22	Şili	277	21.184	21.942
23	Finlandiya	267	40.064	39.740
24	Yunanistan	242	25.462	25.667
25	İrlanda	232	45.242	45.684
26	Portekiz	227	27.204	27.804
27	Çek Cumhuriyeti	208	28.674	29.018
28	Yeni Zelanda	185	32.425	34.732
29	Macaristan	133	22.494	23.334
30	Slovak Cumhuriyeti	97	25.718	26.497
31	Lüksemburg	60	91.850	91.048
32	Slovenya	47	28.450	28.859
33	Estonya	24	24.736	25.823
34	İzlanda	15	40.464	41.859
	OECD-34			37.820

Kaynak: World Bank Data, GDP per capita, PPP (current international \$), <http://data.Worldbank.org/>.

3.2.2. Gini Katsayısı Açısından Karşılaştırma

Gini katsayısı, gelir dağılımının hangi ülkelerde daha eşit ya da eşitsiz olduğunun görülmesine ve ülkeler arasında karşılaştırma yapılabilmesine olanak tanımaktadır. Tablo 7’de OECD ülkelerinin 2013 yılına ait Gini Katsayıları verilmektedir. OECD-34 ülkelerinde yapılan gelir dağılımı araştırmalarına göre Gini Katsayısının 0,23 ile 0,50 arasında yer aldığı Tablo 7’ den görülmektedir. Gelirin en iyi dağıldığı ülkelerin başında 0,23 Gini katsayılı Norveç, ikinci sırada 0,24 katsayısı ile İzlanda gelmektedir. Türkiye’nin Gini katsayısı ise 0,40 olarak gerçekleşmiş ve OECD ülkeleri arasından en eşitsiz gelir dağılımına sahip üçüncü ülke olmuştur. Türkiye, gelişmiş Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında, İngiltere 0,302 ve Almanya 0,297’lik Gini katsayıları ile Türkiye’den çok daha adil bir gelir dağılımına sahip oldukları görülmektedir. ABD ile karşılaştırıldığında ise eşitsizlik konusunda pek fark görülmemektedir. ABD 0,389 Gini katsayısı ile Türkiye’nin hemen üstünde yer almaktadır. Gini katsayısına göre gelirin en eşitsiz dağıldığı ülke 0,50 katsayılı Şili’dir. Bunu takiben sırası ile 0,466 katsayısı ile Meksika ve Gini katsayısı 0,40 olan Türkiye gelmektedir. Kendi hesaplamalarıma göre OECD ülkelerinin 2013 yılı Gini katsayıları ortalaması 0,308 çıkmaktadır. Bu hesaba göre Türkiye OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında ortalamadan çok uzak ve oldukça eşitsiz bir gelir dağılımına sahip durumda olduğu söylenebilir.

Tablo 7’ de aynı zamanda fertlerin eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre 10 gruba ayrıldığında, son yüzde 10’luk dilimde yer alan ve geliri en yüksek olan grubun ilk yüzde 10’luk dilimde yer alan ve geliri en düşük olan gruba oranını vermektedir. Bu oranın düşük olması ulusal gelirin adil dağıldığı anlamına gelir. Bu yönden bakıldığında, gelir dağılımı en bozuk ülke Meksika iken, en adil ülke İzlanda, Slovenya ve Danimarka 5,3 ile ilk sırada yer almaktadır. Türkiye’nin P90/P10 oranı ise 15,1 olarak gerçekleşmiştir. OECD ortalamasının bakıldığında, bu oran 9,4 ile neredeyse Türkiye oranının yarısıdır. Ülkelerin P90/P10 oranını büyükten küçüğe doğru sıraladığımızda (1) Meksika, (2) Şili, (3) ABD, (4) Türkiye, başka bir deyişle Türkiye sıralamada en eşitsiz 31. ülkedir.

Tablo 7: OECD Ülkelerinde Gini Katsayısı, 2013

	Ülkeler	Gini Katsayısı	P90/P10
1	Norveç	0,227	6
2	İzlanda	0,240	5,3
3	Slovakya	0,242	5,9
4	Slovenya	0,244	5,3
5	Çek Cumhuriyeti	0,246	5,4
6	İsveç	0,249	6,1
7	Hollanda	0,251	6,9
8	Finlandiya	0,254	5,4
9	Belçika	0,259	5,6
10	Avusturya	0,270	5,9
11	Danimarka	0,275	5,3
12	Macaristan	0,280	6
13	İsviçre	0,285	7,3
14	Almanya	0,297	6,7
15	İrlanda	0,300	7,5
16	Fransa	0,301	7,2
17	İngiltere	0,302	10
18	Lüksemburg	0,304	5,6
19	Polonya	0,307	7,7
20	Kore	0,307*	10,5
21	Kanada	0,316*	8,9
22	Yeni Zelanda	0,323*	8
23	Avustralya	0,324*	8,9
24	İtalya	0,325	10,2
25	Estonya	0,329	8,8
26	Japonya	0,336	10,7
27	İspanya	0,337	13,1
28	Portekiz	0,342	9,3
29	Yunanistan	0,344	10,8
30	İsrail	0,377*	13,6
31	ABD	0,389*	15,9
32	Türkiye	0,400 ^t	15,1
33	Meksika	0,482*	28,5
34	Şili	0,503*	26,5
	OECD-34	0,308	9,4

Kaynak: Eurostat, Gini Coefficient of Equivalised Disposable Income (source: SILC), <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>; * OECD.Stat.Extracts, Income Distribution and Poverty (2012), ABD, Avustralya, Meksika, Kore, Veri yılı 2011, Şili, İsrail, Yeni Zelanda, Kanada, <http://stats.oecd.org/>; t: TÜİK (2013), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması.

3.3. Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi

Eğitim harcamaları, yoksullukla mücadele devletlerin sorumluluğu olarak görülmektedir. Bu nedenle, piyasa başarısızlığı ve saf kamu mallarının mevcut olduğu durumlarda verimlilik açısından kamu sübvansiyonları haklı gösterilmekte ve devlet müdahaleleri gerekmektedir. Bu hedefe ulaşmak zorunda olan hükümetlerin uyguladığı en etkin politikalardan biri yoksullara yönelik temel hizmetleri sunmaktır (Demery, 2003: 41-42). Bu temel hizmetlerden biride eğitim harcamalarıdır. Eğitime yönelik yapılan kamu harcamaları ile yoksul hanehalklı çocukların ileride daha iyi çalışma koşullarına sahip olabilmeleri ve daha yüksek gelir elde edebilmeleri sağlanabilir. Böylece, gerçekleştirilen kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerinde etkisi önemlidir.

Eğitim hizmetleri, sadece kamu sektörü veya özel sektör tarafından ya da kamu ve özel sektörün birlikte var olduğu durumlarda sağlanabilir. Eğer eğitim tümüyle özel sektör tarafından sağlanırsa, zengin aileler yoksul kesime göre eğitime yönelik daha fazla kaynak ayırabilme imkânlarının mevcut olması dolayısıyla onların çocukları ortalama olarak daha fazla gelir elde edeceklerdir. Eğer bütün eğitim devlet tarafından sağlanırsa ve vergilerle finanse edilirse, çocukların eğitimi ve gelecekteki kazançları ailelerinin gelir düzeylerinden bağımsızlaşacaktır (Biggs and Dutta, 1999: 68-70). Elde edilen gelir düzeyinin eğitim seviyesi ile doğru orantılı olduğunu varsayarsak birinci durumda gelir eşitsizliği daha da artabilecekken, ikinci durumda yani eğitimin hizmetlerin tamamen kamu tarafından sağlanması ile fırsat eşitliği doğacak ve böylece gelir dağılımı eşitsizliğinde azaltıcı bir etki ortaya çıkabilecektir.

Yüksek düzeyde gelir elde edilmesi açısından gençlere yönelik fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için yeterli düzeyde eğitim imkânlarının sağlanması gerekir. Eğitim sisteminin böyle bir rol oynayabilmesi için üç şartı sağlanması gereklidir. Birincisi, eğitim sisteminde hızlı bir genişleme olması gereklidir. İkincisi, eğitimin hizmetlerinde genişleme süreci aynı zamanda eğitim olanaklarının da kendi içinde bireylere eşit şekilde dağıtılmasını sağlamalıdır. Üçüncü olarak da, farklı eğitim seviyelerine sahip bireyler arasındaki ücret uçurumları en kısa sürede asgari düzeye indirilmelidir (Sundrum, 1992: 292).

Bunlara ek olarak, lise veya üniversite eğitiminin zorunlu olamaması halinde, kamusal anlamda herkese lise ve üniversite eğitimi sağlama noktasında bir seçicilik meydana gelecek ve yüksek gelir düzeyinde yer alan hanehalklarının çocukları liselere veya üniversitelere girebilmek için daha fazla şansa sahip olacaklardır. Bu durum, lise ve üniversitelerde yüksek gelirli ailelerin çocuklarının aşırı temsil edilmesi sonucunu doğuracaktır (James and Benjamin, 1986: 470–475).

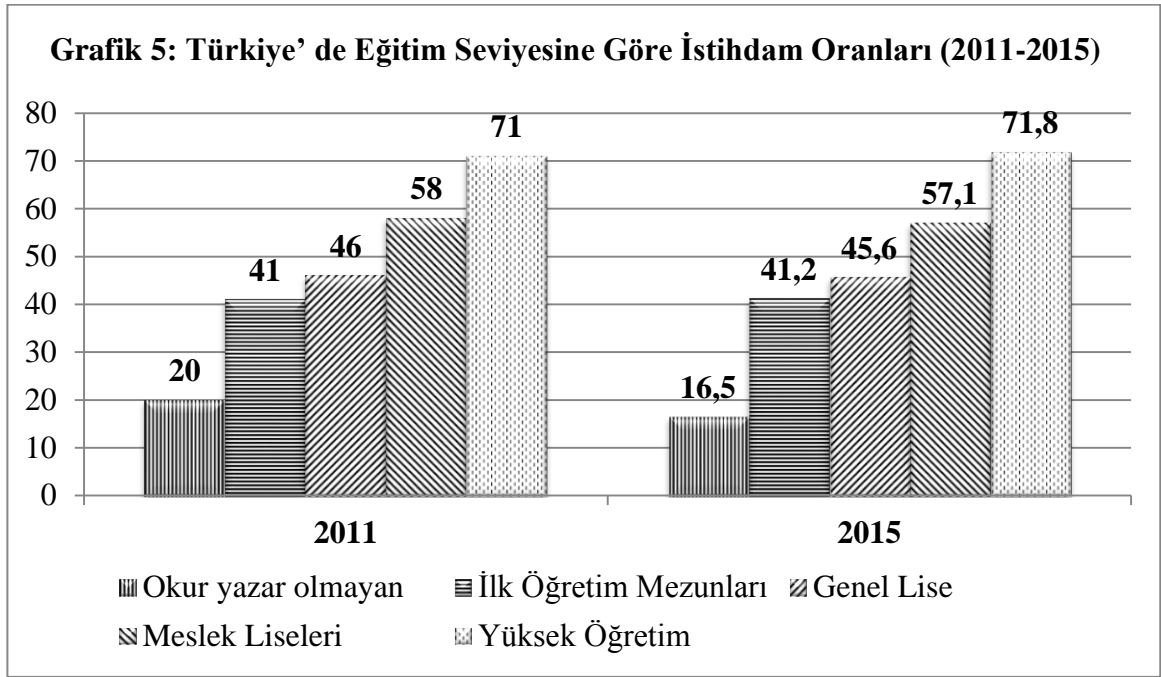
3.3.1. Türkiye’de Eğitim Seviyesine Göre İstihdam Oranı

Grafik 5’ te Türkiye’de en son mezun olunan eğitim seviyesine göre istihdam oranları verilmiştir. Grafik 5’ te görüldüğü üzere Türkiye’ de eğitim durumuna göre istihdam oranlarına bakıldığında okuryazar olmayanların istihdam edilme oranları 2011 yılı itibari ile %20 gibi düşük bir seviyededir. Bu oran 2014 yılında daha da düşmüş ve %16,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu kişilerin çoğunun genelde en yoksul %20’lik dilim içinde yer alması muhtemeldir. Bu durumda okuryazar olmayan bireylerin istihdam edilerek gelir elde etmeleri eğitilmiş kesime göre daha zor görülmektedir. Bunun sonucunda yüzdeler dilimleri arasındaki gelir farkının gittikçe artma eğiliminde olacağı söylenebilir.

Grafik 5’ e tekrar bakıldığında ilköğretim, genel lise ve meslek lisesi mezunlarının istihdam edilme oranlarının 2011 yılı verilerine göre sırası ile %41-46-58 gibi okuryazar olmayanlara göre daha iyi bir konumda olduğu görülmektedir. Bu oran 2015 yılı ocak ayında neredeyse aynı kalarak %41,2-45,6-57,1 olarak gerçekleşmiştir. Anlaşıldığı üzere eğitim seviyesi arttıkça bireylerin istihdam edilme oranları artmakta ve gelir elde edebilme ihtimali yükselmektedir.

Grafik 5’ten ayrıca, yükseköğretim mezunlarının istihdam edilme oranları verilmektedir. Buna göre, yükseköğretim mezunlarının istihdam edilme oranları 2011 yılında %71, 2015 yılı ocak ayında ise biraz daha artarak %71,8 gibi yüksek düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Bu sebeple devletlerin gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik politikalarının başında eğitim harcamalarına yönelmesi gerektiği açıkça görülmektedir.

Grafik 5 aynı zamanda eğitim seviyesi arttıkça bireylerin gelir elde etme olanaklarının artmakta olduğunu, üretime katılarak Milli Gelirin oluşmasına katkı sağlayabilecekleri ve ulusal gelirden pay alabileceklerini göstermektedir. Ancak devletlerin gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltmak amacı ile yapmış olduğu eğitim harcamaları sonucunda bu amaca ulaşabilmeleri için eğitim seviyesi artan yoksul kesimin eğitim seviyesi ile orantılı olarak milli gelirden aldığı payın artması gerekir. Bu nedenle yapılan harcamaların özellikle eğitim harcamalarının yoksul kesime yönelik olması gerekir.

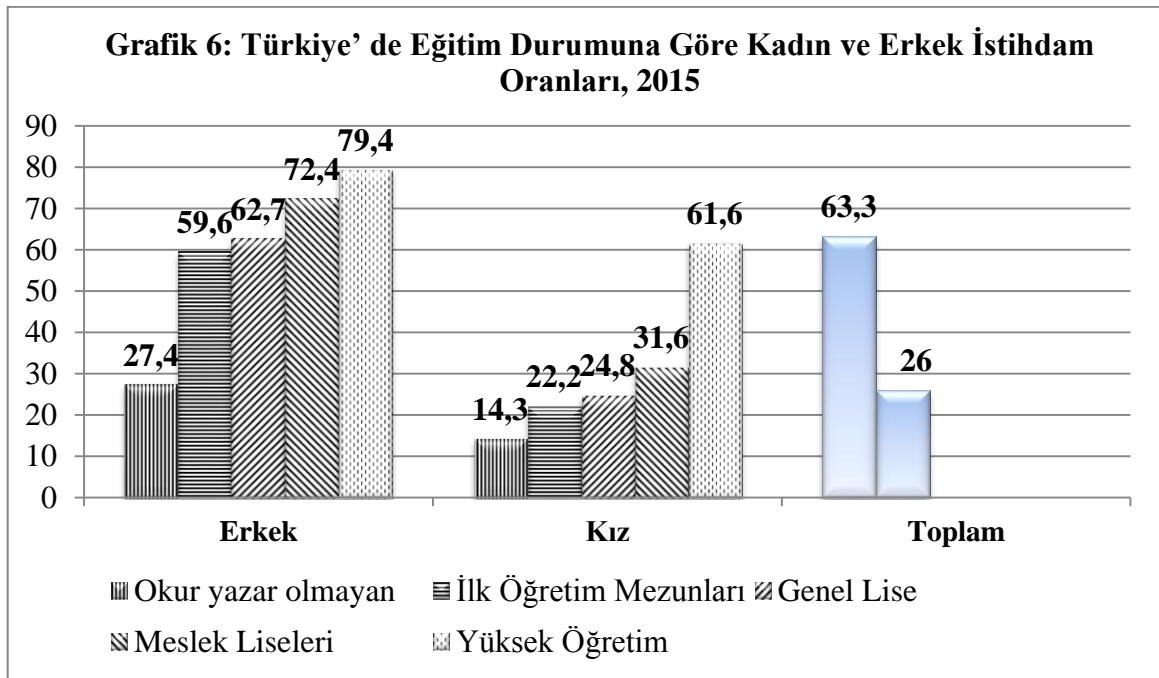

Kaynak: T.C. Başbakanlık, Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı İşgücü İstatistikler, 2015, <http://www.tuik.gov.tr/>.

Grafik 6, Türkiye’ de eğitim durumuna göre istihdam oranlarında cinsiyete göre ayırım yapılmış ve hangi cinsiyetin istihdam edilebilme olanağının daha yüksek olduğu görülmeye çalışılmıştır. Buradaki amaç devletin bayanlara mı yoksa baylara mı yönelik eğitim harcamaları eğiliminde olması gerektiği ile ilgilidir. Grafik 6’ da görüldüğü üzere 2015 yılı verilerine göre ocak ayında okuryazar olmayan erkek nüfusunun istihdam edilebilme oranı %27,4 iken okuryazar olmayan kadın nüfusunun istihdam edilme oranı %14,3 gibi çok düşük bir orandır. Bu nedenle devletlerin bayanlara yönelik teşvik uygulamaları gibi politikalara öncelik vermelidir.

Yine ilköğretim, genel lise, meslek lisesi ve yükseköğretim seviyelerine göre erkeklerin istihdam edilme oranları sırası ile %59,6-62,7-72,4-79,4 olarak eğitim seviyesi arttıkça oranında arttığı görülmektedir.

Bayanların eğitim seviyelerine göre istihdam edilme oranlarına bakıldığında ilköğretim, genel lise, meslek lise mezunlarının istihdam oranları %22,2-24,8-31,6 gibi düşük bir oranda kalırken yükseköğretim mezunu olan bayanların istihdam oranı %61,6 gibi diğer eğitim seviyelerine göre yüksek denebilecek bir oranda gerçekleşmiştir.

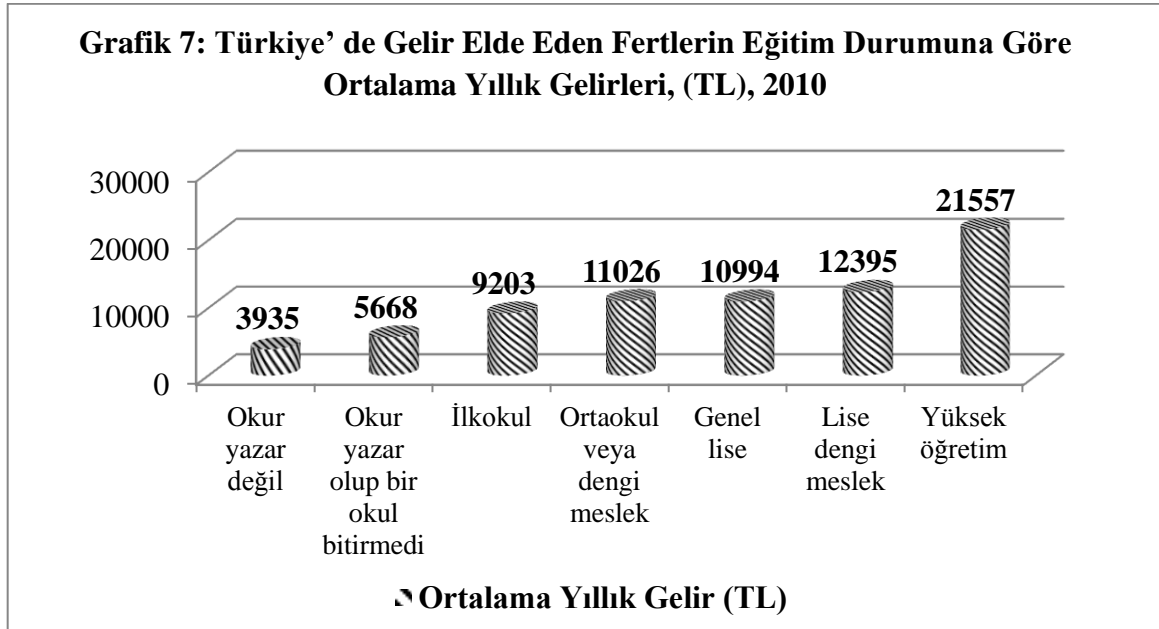
Kaynak: T.C. Başbakanlık, Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2015, <http://www.tuik.gov.tr/>.

Burada dikkat çeken bir konu, bayların ilkokul eğitim seviyesinden sonra almış olduğu eğitim düzeyi ile istihdam oranları arasında doğru bir orantı olsa da istihdam edilme oranları arasında çok büyük bir fark bulunmamaktadır. Ancak bayanlarda ilkokuldan itibaren alınan her eğitim seviyesiyle istihdam edilme oranında özellikle de lise sonrası eğitim düzeyinden sonra istihdam edilme oranları arasında oldukça büyük bir artış vardır.

Toplamda 15 ve daha yukarı yaştaki bay ve bayanların istihdam oranlarına bakıldığında bayların 2015 yılı istihdam oranı %63,3 bayanların istihdam oranı ise %26 gibi çok düşük bir orandır. Buradan da anlaşılacağı üzere, devletlerin bayanlara yönelik eğitim harcamalarında yükseköğretim de dahil olmak üzere teşviklere devam etmeleri gerekir.

3.3.2. Türkiye’de Eğitim Seviyesine Göre Ortalama Gelir

Grafik 7’ de Türkiye’de gelir elde eden fertlerin eğitim durumuna göre ortalama yıllık gelirleri verilmiştir. Şekilde görüldüğü üzere, okuryazar olmayanların elde ettiği yıllık ortalama geliri 3 935 tl gibi düşük bir düzeyde kalırken, bir okul bitirmedeği halde okuryazar olanların elde ettiği gelir 5 668 tl dir. Bunun yanında eğitim seviyesi ilkökul, ortaokul, genel lise ve meslek lise mezunlarının elde ettiği yıllık ortalama gelir arasında önemli derecede bir fark görülmemekte (sırası ile 9.203 - 11.026 - 10.994 - 12.395 tl); ancak yükseköğretim mezunlarının elde ettiği yıllık ortalama gelir 21.557 tl olarak gerçekleşmiştir. Bu miktar, diğer eğitim seviyesine sahip bireylerin elde ettiğinin neredeyse iki katıdır.

Kaynak: T.C. Başbakanlık, Türkiye İstatistik Kurumu Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2010, <http://www.tuik.gov.tr/>.

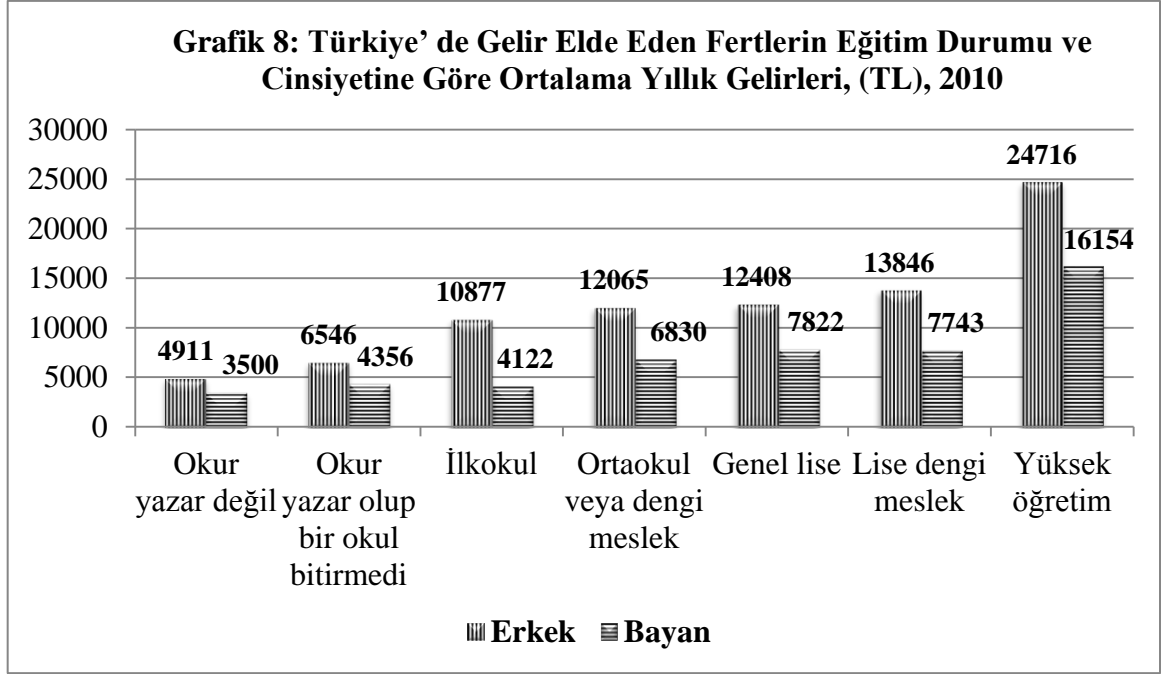
3.3.3. Türkiye’ de Cinsiyete Göre Ortalama Gelir

Türkiye ‘de gelir elde eden fertlerin eğitim durumu ve cinsiyetine göre ortalama yıllık gelirleri Grafik 8’ de verilmiştir. Burada ki amaç erkekler ve bayanlar arasında eğitim düzeylerine göre gelir farkı olup olmadığını görmeye çalışmaktır. Şekil de görüldüğü gibi, hem erkeklerin hem de bayanların elde ettikleri yıllık ortalama gelir eğitim seviyesi ile birlikte artmaktadır. Bunun yanında, yükseköğretim mezunu olan erkek ve bayanların diğer eğitim düzeyine sahip erkek ve bayanlara göre yaklaşık iki katı daha fazla gelir elde etmektedirler.

Birçok ülkede, eğitim getirisi eğitim düzeyi ile orantılı olarak artmakta; ancak lise eğitimi ile onun altında kalan eğitim düzeyinin sağladığı ücretler arasındaki farklılıklar fazla değildir. Bunun aksine, lise eğitiminden yükseköğrenime geçildiğinde ücretlerin hızla arttığı görülmektedir. Benzer eğitim düzeyine sahip kadınların erkeklerden daha az kazandığı bilinmektedir (Bulutay, 2006: 42).

Ayrıca, erkeklerin bayanlara göre her eğitim düzeyinde daha fazla gelir elde ettikleri görülmektedir. Bunun sebebi kültür gereği hanehalkına bakmakla yükümlü görünen cinsin erkek olarak görülmesi ve bu nedenle erkeklerin düşük ücretle çalışmayı kabul etmemelerinden kaynaklanabilir. Bu açıdan aynı eğitim düzeyinde olmalarına karşın kadın mezunların daha düşük ücret elde etmesi, doğru bir şekilde uygulanan devlet politikaları ile düzenlenmesi gerekmektedir.

Bununla beraber, ilköğretimden itibaren her eğitim seviyesine göre bayanların gelirlerini erkeklerin gelirlerine oranladığımızda eğitim seviyesi arttıkça bayanların gelirinin erkeklerin gelirine oranı artmaktadır. Bu oranlar ilkokul seviyesinde %37, ortaokul veya dengi meslekte %56, meslek liselerinde %56, genel liselerde %63 ve yükseköğretim seviyesinde %65’tir.

Kaynak: T.C. Başbakanlık, Türkiye İstatistik Kurumu Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2010, <http://www.tuik.gov.tr/>.

3.3.4. Türkiye’de Eğitim Harcamaları

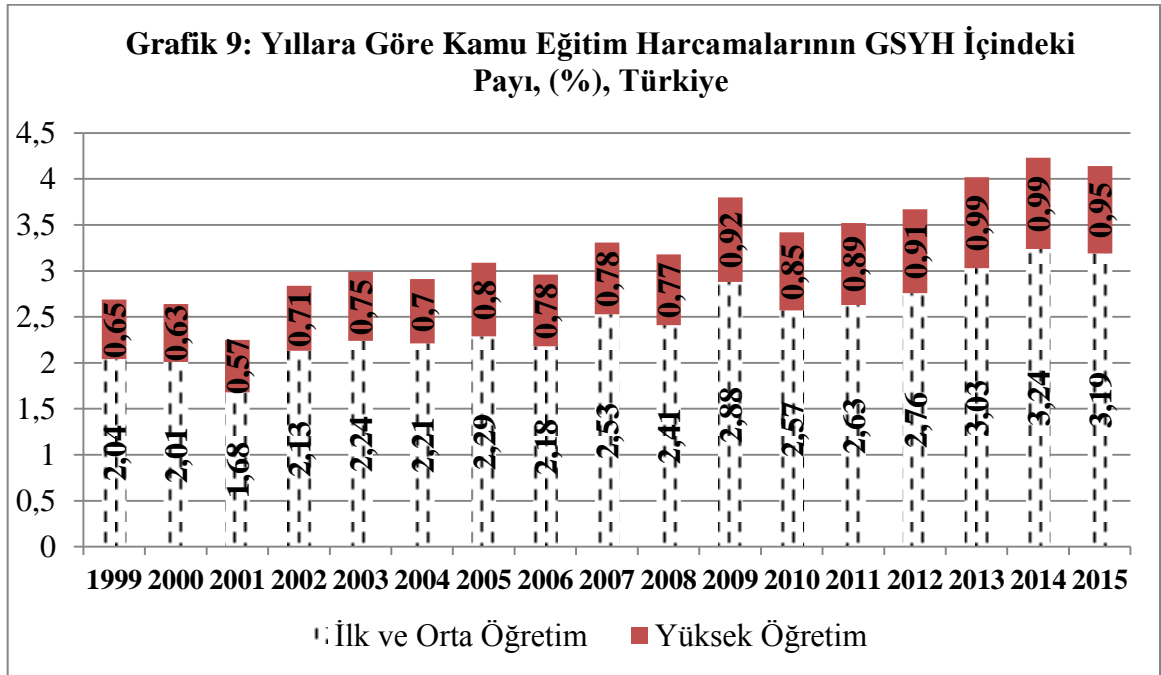
Devletlerin gelir dağılımı düzenlemeye yönelik uygulamış oldukları kamu harcama politikalarının içinde en etkin olarak görülen eğitim harcamalarının Türkiye’de ki durumu Grafik 9’ da incelenmektedir.

Grafik 9’da 1999–2015 yılları arası Türkiye’nin Kamu Eğitim Harcamalarının GSYH’ya oranı verilmektedir. Bu harcamalar, Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurumu ve Üniversiteler bütçelerinden oluşmaktadır. Bu bütçelerin milli hasılaya oranının yükselme eğiliminde olması eğitime verilen önemin arttığı anlamına gelebilmektedir. Grafik 9’dan Türkiye’nin Kamu Eğitim Harcamalarının GSYH’ya oranında 2001 ve 2008 gibi kriz yılları hariç tutulursa yıllar itibariyle sürekli artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

Kamu eğitim harcamalarının milli hasılaya oranı 1999 yılından %2,69 iken, bu oran 2001 yılında %2,5’e düşmüş ve 2007 yılında kadar artarak %3,31’e yükselmiştir. Küresel krizin yaşandığı 2008 yılında %3,18’e gerilemiştir. Bu yıldan sonra yıllar itibariyle artmış

ve 2014 yılına gelindiğinde %4,23 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında ise eğitim harcamalarının GSYH'ya oranı %4,14'tür. Grafikte yer alan tarih aralığında toplam eğitim harcamalarının milli hasıla içindeki payının 1999 yılına göre neredeyse 1,5 kattan fazla arttığı görülmektedir.

İlk ve orta öğretime yapılan kamu harcamalarının GSYH'ya oranı 1999 yılında %2,04'ten 2001 yılında %1,68'e düşmüştür. Bu tarihten itibaren artış eğilimine girmiş ve 2015 yılında gelindiğinde %3,19 olarak gerçekleşmiştir. Yükseköğretime yapılan harcamaların oranında da ilk ve orta öğretime benzer bir durum görülmektedir. Yükseköğretime yapılan kamu harcamalarının GSYH'ya oranı 1999 yılında %0,65'ten 2001 yılında %0,57'ye düşmüş ve daha sonraki yıllarda yükselerek 2015 yılında %0,95 olmuştur.

Kaynak: Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2014/'15 http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_organ_egitim_2014_2015.pdf.

Gelir dağılımının daha adil bir duruma gelmesinde eğitimin etkin bir rol oynadığı düşünülürse, Grafik 9'a göre yıllar itibariyle eğitime yönelik harcamalara daha çok pay ayıran Türkiye'nin adil dağılımda daha adaletli bir ülke konumuna gelebileceği söylenebilir.

3.3.5. OECD Ülkelerinde Eğitim Harcamaları

OECD ülkelerinde kamu eğitim harcamalarının GSYH oranları Tablo 8’ de verilmektedir. Tablo 8’e göre 2012 yılında ulusal hasıladan eğitim harcamalarına en çok pay ayıran ülke %8,0’lik oranla İzlanda iken, bu ülkeyi %7,88’lik oran ile Danimarka ve %6,82 ile İsveç takip etmektedir. GSYH’ya oranla eğitim harcamalarına en az payı ayıran ülke ise %3,85 orana sahip Slovakya’dır. Türkiye ise %4,23’lük bir oran ile sondan dördüncü sırada yer almıştır. Türkiye’nin altında yer alan İtalya’nın eğitime ayırdığı pay %4,15 ve Yunanistan’ın oranı ise %4,10’dur. Türkiye’nin eğitim harcamalarına ayırdığı pay 2006 yılında %2,96 iken, eğitime ayrılan pay yıllar itibariyle artırılmış ve 2014 yılına gelindiğinde %4,23 olarak gerçekleşmiştir. Ancak, Tablo 8’de yer alan 25 OECD ülkesinin ortalamasının %5,4 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’nin eğitim harcamalarına ayırdığı payın 2006 yılına göre artmasına rağmen halen az olduğu söylenebilir.

Bunun yanında 2006 yılına göre yüzde olarak eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payını en çok artıran ülke %57’lik bir artış sağlayan Türkiye’dir. İkinci sırada %23 ile Lüksemburg ve üçüncü sırada %14 ile İrlanda gelmektedir. Macaristan ise eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payını %17 azaltarak eğitim harcamalarının payını en çok azaltan ülke olmuştur.

Tablo 8: Yıllara Göre Kamu Eğitim Harcamalarının GSYH İçindeki Payı, (%), OECD

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Almanya	4,04	3,94	3,97	4,40	4,43	4,36	4,34
Avusturya	5,24	5,17	5,37	5,74	5,73	5,59	5,57
Belçika	5,82	5,73	5,90	6,23	6,14	6,26	6,32
Çek Cum.	4,73	4,49	4,47	4,81	4,82	4,92	4,84
Danimarka	7,05	6,75	6,93	7,97	8,06	7,76	7,88
Estonya	5,97	5,88	6,72	7,11	6,70	6,34	6,40
Finlandiya	5,99	5,75	5,89	6,58	6,57	6,40	6,35
Fransa	5,76	5,57	5,66	6,16	6,16	6,05	6,14
Hollanda	5,35	5,33	5,45	5,90	5,84	5,78	5,81
İngiltere	6,09	6,04	6,32	6,85	6,83	6,21	6,02
İrlanda	4,57	4,76	5,29	5,40	5,40	5,19	5,21
İspanya	4,29	4,38	4,61	5,05	4,94	4,81	4,47
İsveç	6,90	6,68	6,84	7,23	6,90	6,80	6,82
İsviçre	5,74	5,56	5,65	6,12	6,13	6,11	6,14

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
İtalya	4,56	4,56	4,40	4,64	4,46	4,19	4,15
İzlanda	8,30	8,11	8,35	8,55	8,34	8,08	8,00
Lüksemburg	4,38	4,24	4,64	5,30	5,23	5,13	5,43
Macaristan	5,82	5,45	5,23	5,32	5,65	5,20	4,80
Norveç	5,36	5,38	5,19	6,04	5,87	5,56	5,47
Polonya	5,95	5,67	5,74	5,58	5,65	5,54	5,46
Portekiz	6,60	6,15	6,25	6,80	7,07	6,57	5,66
Slovakya	3,74	3,86	3,48	4,35	4,47	4,08	3,85
Slovenya	6,36	5,93	6,10	6,53	6,60	6,62	6,41
Yunanistan	3,88	3,87	4,12	4,26	4,01	4,11	4,10
Türkiye*	2,96	3,31	3,18	3,80	3,42	3,52	4,23^a
OECD 25 Ort.	5,22	5,12	5,25	5,67	5,62	5,46	5,40

Kaynak: Eurostat, Statics Explained, Government Expenditure on Education - 2012 Results, http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Government_expenditure_on_education_-_2012_results; *Millî Eğitim İstatistikleri, a: Veri yılı 2014.

Tablo 9, OECD ülkelerinde 1995, 2000 ve 2011 yıllarında yapılan eğitim harcamalarının eğitim düzeylerine göre GSYH'ya oranlarını vermekte ve bu ülkeler içinde yer alan Türkiye'yi diğer ülkelerle karşılaştırma olanağı sunmaktadır. Tablo 9'da yer alan eğitim düzeyine göre harcamalar, ilk ve orta öğretim, yükseköğretim ve toplam eğitim harcamaları oranı olmak üzere üç sütunda gösterilmiştir.

Tablo 9' a göre, 1995 yılında OECD ülkelerinden ilk ve orta öğretime yönelik eğitim harcamalarında en çok pay ayıran ülke %5,0 oranı ile Norveç iken, 2011 yılında %5,4 oranı ile Yeni Zelanda olmuştur. 2011 yılında ilk ve orta öğretime en çok pay ayıran ikini ve üçüncü sırada yer alan ülkeler %4,9 oranına sahip olan Norveç ve İzlanda'dır. 2011 yılında ilk ve orta öğretim düzeyindeki eğitime en düşük harcama payını ayıran ülke %2,6 ile Macaristan'dır. Türkiye ise 1995 yılında %1,2 olan ilk ve orta öğretime yönelik harcamalarının GSYH'ya oranı 2011 yılında %2,7'ye yükseltmesinde rağmen %3,8 olan OECD ortalamasının altında kalmıştır. Bu açıdan, OECD ülkeleri arasında yer alan Türkiye'nin sondan ikinci sırada olduğu Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 9 ayrıca yükseköğretime yapılan harcamaların GSYH oranını vermektedir. Buna göre, 1995 yılında yükseköğretime yurt içi hasıladan en çok pay ayıran ülke %2,1 ile ABD ve Kanada iken, 2000 yılında %2,3 ile birinci sırada Kanada, ikinci sırada %2,2 ile Kore yer almıştır. ABD ise %2,1 ile yükseköğretime en çok pay ayıran üçüncü ülke olmuştur. 2011 yılına gelindiğinde yükseköğretime en çok pay ayıran ülke %2,8 oranı ile

yine Kanada olmuştur. Bunu takiben sırası ile %2,7 ile ABD ve %2,6 ile Kore gelmektedir. 2011 yılında GSYH'dan yükseköğretime en az pay ayıran ülke %1,0 orana sahip İtalya, Macaristan ve Slovak Cumhuriyetleri olmuştur. Türkiye ise yükseköğretime yönelik harcamalarının yurtiçi hasılaya oranı 1995 yılında %0,5, 2000 yılında %0,7 ve 2011 yılında %1,3'tür. Bu oran ile Türkiye 2011 yılında %1,6 olan OECD ortalamasının altında kalmıştır.

Tablo 9: Yıllara Göre İlk-Orta ve Yüksek Öğretime Yönelik Toplam Eğitim Harcamalarının GSYH İçindeki Payı, (%), OECD

	İlk-Ortaöğretim			Yükseköğretim			Toplam		
	1995	2000	2011	1995	2000	2011	1995	2000	2011
ABD	3,5	3,6	3,7	2,1	2,1	2,7	6,0	6,0	6,9
Almanya	3,4	3,3	3,1	1,1	1,1	1,3	5,1	4,9	5,1
Avustralya	3,4	3,6	4,1	1,6	1,4	1,6	5,1	5,2	5,8
Avusturya	4,2	3,9	3,6	1,2	1,1	1,5	6,1	5,5	5,7
Belçika	m	4,1	4,4	m	1,3	1,4	M	6,1	6,6
Çek Cum.	3,3	2,7	2,9	0,9	0,8	1,4	4,8	4,0	5,0
Danimarka	4,0	4,1	4,4	1,6	1,6	1,9	6,2	6,6	7,9
Finlandiya	4,0	3,6	4,1	1,9	1,7	1,9	6,3	5,6	6,5
Fransa	4,5	4,3	3,9	1,4	1,3	1,5	6,6	6,4	6,1
Hollanda	3,4	3,4	4,0	1,6	1,4	1,8	5,3	5,2	6,2
İngiltere	3,6	3,5	4,7	1,1	1,0	1,2	5,1	4,9	6,4
İrlanda	3,8	2,9	4,6	1,3	1,5	1,5	5,2	4,4	6,2
İspanya	3,8	3,2	3,2	1,0	1,1	1,3	5,3	4,8	5,5
İsrail	4,6	4,3	4,2	1,7	1,9	1,7	7,8	7,7	7,3
İsveç	4,1	4,2	3,9	1,5	1,6	1,7	6,0	6,3	6,3
İsviçre	3,8	4,0	4,0	1,1	1,1	1,3	5,2	5,4	5,6
İtalya	3,5	3,1	3,1	0,7	0,9	1,0	4,6	4,5	4,6
İzlanda	m	4,8	4,9	m	1,1	1,2	m	7,1	7,7
Japonya	3,1	3,0	2,9	1,3	1,4	1,6	4,9	5,0	5,1
Kanada	4,3	3,3	4,0	2,1	2,3	2,8	6,7	5,9	6,8
Kore	m	3,5	4,1	m	2,2	2,6	m	6,1	7,6
Macaristan	3,2	2,8	2,6	0,8	0,9	1,0	4,8	4,4	4,4
Meksika	3,7	3,5	4,0	1,0	1,0	1,3	5,1	5,0	6,2
Norveç	5,0	5,0	4,9	1,9	1,6	1,7	6,9	6,8	7,4
Polonya	3,6	3,9	3,4	0,8	1,1	1,3	5,2	5,6	5,5
Portekiz	3,5	3,7	3,7	0,9	1,0	1,4	4,9	5,2	5,5
Slovak Cum.	3,1	2,7	2,8	0,7	0,8	1,0	4,6	4,1	4,4
Şili	2,8	4,2	3,7	1,5	2,0	2,4	4,5	6,5	6,9
Yeni Zelenda	m	m	5,4	m	m	1,5	m	m	7,5
Yunanistan	2,0	2,7	m	0,6	0,8	m	2,7	3,6	m
Türkiye	1,2	1,8	2,7	0,5	0,7	1,3	1,7	2,5	4,2
OECD Ortalama	3,6	3,6	3,8	1,3	1,3	1,6	5,3	5,4	6,1

Kaynak: Education at a Glance 2014: OECD Indicators © OECD 2014, page.231, <http://dx.doi.org/10.1787/888933117212>.

Eğitim harcamaları eğitim düzeyine göre değerlendirildiğinde, ilk ve orta öğretime yapılan harcamaların GSYH'ya oranında OECD ortalaması 1995 ve 2000 yılında %3,6 olarak değişmemiş, 2011 yılında bu oran çok az yükselerek ve %3,8 olarak gerçekleşmiştir. Bunu yanında yükseköğretime yönelik harcama oranı ise ilk ve ortaöğretime benzer bir grafik çizmektedir, 1995 ve 2000 yılında %1,3 olan OECD ortalaması, 2011 yılında %1,6 seviyesinde yükselmiştir.

Tablo 10'da, tüm OECD lkelerinde eğitim düzeyi arttıkça istihdam edilme oranının arttığı görülmektedir. Yine OECD ortalamasına bakıldığında İlk ve Orta ğretim mezunlarının istihdam oranı %55, meslek lisesi mezunlarının %75, düz liselerin %69, lise mezunlarının toplam istihdam edilme oranı %73 tür. Tablo 10'a göre, meslek lise mezunlarının düz lise eğitimi alanlara göre daha fazla istihdam edildiği görülmektedir. OECD lkelerinde niversite mezunlarının istihdam edilme oranı %83'tür. Eğitim durumuna göre istihdam edilme oranlarına bakıldığında, devletler eğitime yönelik hizmetleriyle yoksul kesimde yer alan bireylerin öncelikle gelir elde edebilmeleri, dahası st gelir grubunda yer almalarını sağlayabilmektedir. Böylece gelir dağılımı eğitsizliği iyileştirilebilir.

Tablo 10'a göre OECD lkeleri içinde niversite mezunlarının en çok istihdam edildiği ülkelerde İzlanda ve Norveç %90 istihdam oranıyla birinci sırada yer almaktadır. Bu lkeleri takiben %89 oran ile İsveç, İsviçre ve %88 oran ile Almanya gelmektedir. Üniversite mezunlarının istihdam oranının en düşük olduğu ülkeler sıralamasında %69 ile Yunanistan son sırada yer alırken, Türkiye %77 oran ile sondan nc sırada yer almaktadır.

Tablo 10'da ayrıca ilk ve ortaokul mezunlarının istihdam oranları verilmektedir. Elde edilen verilere göre, ilk ve ortaokul mezunlarının en çok istihdam edildiği ülke %74 oran ile İzlanda'dır. Bunu takiben, %64 ile İsviçre ve %62 ile Kore gelmektedir. İzlanda'da bireyler hem niversite mezunu olarak hem de ilk ve ortaokul mezunu olarak diğer ülkelere göre daha çok istihdam edilmektedir. İlk ve Ortaokul mezunlarının istihdam edilme oranını en az olduğu ülkeler sıralamasında %16'lık oran ile Macaristan son sırada yer almaktadır. Sondan ikinci sırada %28 ile İtalya ve bunu takiben %34 ile İrlanda gelmektedir. Türkiye'de İlk ve Ortaokul mezunlarının istihdam edilme oranı %51'dir.

Tablo 10: Eğitim Düzeyine Göre İstihdam Oranları (%), OECD, 2013

Ülkeler	İlk-Orta Öğretim	Lise			Üniversite
		Meslek Lisesi	Genel Lise	Toplam	
Avustralya	45	82	73	78	83
Avusturya	-	79	75	78	87
Belçika	37	75	69	74	84
Kanada	46	80	72	75	82
Çek Cum.	-	77	74	77	85
Danimarka	58	80	64	79	86
Estonya	40	75	73	74	83
Finlandiya	39	73	74	74	84
Fransa	42	73	75	73	84
Almanya	47	80	62	79	88
Yunanistan	42	58	53	54	69
Macaristan	16	70	66	69	80
İzlanda	74	87	79	86	90
İrlanda	34	66	65	66	80
İsrail	40	79	70	72	85
İtalya	28	72	62	70	78
Japonya	-	-	-	75	81
Kore	62	-	-	71	77
Lüksemburg	59	71	61	71	85
Meksika	60	-	-	72	80
Hollanda	51	79	75	78	88
Yeni Zelanda	-	83	78	81	86
Norveç	-	-	-	82	90
Polonya	-	-	-	65	85
Portekiz	57	-	-	76	80
Slovak Cumhuriyeti	-	70	66	70	79
Slovenya	-	70	65	69	84
İspanya	36	64	64	64	76
İsveç	45	85	88	83	89
İsviçre	64	82	74	82	89
Birleşik Krallık	57	-	-	79	85
ABD	53	-	-	68	80
Türkiye	51	65	59	62	77
OECD Ortalama	55	75	69	73	83

Kaynak: Education at a Glance 2014: OECD Indicators © OECD 2014.

Lise mezunlarının istihdam oranına bakıldığında İzlanda %86'lık bir oran ile yine birinci sırada yer almaktadır. Bu ülkeyi takiben %83 istihdam oranlı İsveç ve %82 ile Norveç ve İsviçre gelmektedir. Lise mezunlarının istihdam oranının en düşük olduğu ülke %54 ile Yunanistan'dır. Sondan ikinci sırada %62'lik bir oran ile Türkiye gelmektedir. Bunun yanında İsveç, Fransa ve Finlandiya dışında tüm OECD ülkelerinde meslek lisesi

mezunları genel lise mezunlarına göre daha yüksek oranda istihdam edilmektedirler. Türkiye’de ise meslek lisesi mezunlarının istihdam oranı %65 iken, genel lise mezunlarının istihdam oranı %59’dur. Bu açıdan gelir dağılımına yönelik olarak meslek liselerine yapılan harcamaların gelirin yeniden dağılımına etkisi daha yüksek olabilir.

3.4. Sağlık Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi

Türkiye’de temel sağlık hizmetleri içinde yer alan sağlık yardımları yoksul kesimi kapsamı açısından önem arz etmektedir. Sosyal yardımlardan faydalanan hanehalkları genellikle sosyal güvencesi olmayan ve yeşil kart almaya hak kazanamayan bireylerden oluşmaktadırlar. İhtiyaç duyulan sağlık hizmetlerinden faydalanmanın maliyeti yoksul kesimin ödeme gücünü aşmaktadır. Bu açıdan sağlık yardımlarının gelirin yeniden dağılımı açısından önemli bir konumda olduğu söylenebilir. Ayrıca, sağlık harcamalarının karşılanmasını içeren sağlık yardımları sosyal güvenceden yoksun engelli fertlerin protez, işitme cihazı, sakat arabası, araç-gereç ihtiyaçlarının temin edilmesini de kapsamaktadır. Bu desteklerin yanında nüfusun en yoksul kesimine dahil olan ailelerin çocuklarının temel sağlık hizmetlerine tam olarak erişimini hedef alan Şartlı Nakit Transferi gibi hizmetlerde uygulanmaktadır (Pehlivan, 2009: 53). Bunun yanında, sosyal devlet anlayışına benimseyen ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de, sağlık ve eğitim gibi temel kamu hizmetleri sayılan erdemli mallara daha fazla kaynak ayırmaktadır. Örneğin, düşük gelirli bireylere sağlık hizmeti sunabilmek amacıyla gerçekleştirilen yeşil kart uygulaması (Akar, 2014: 1) gibi hizmetler gelirin yeniden dağılımını daha adaletli bir hale getirebileceği söylenebilir.

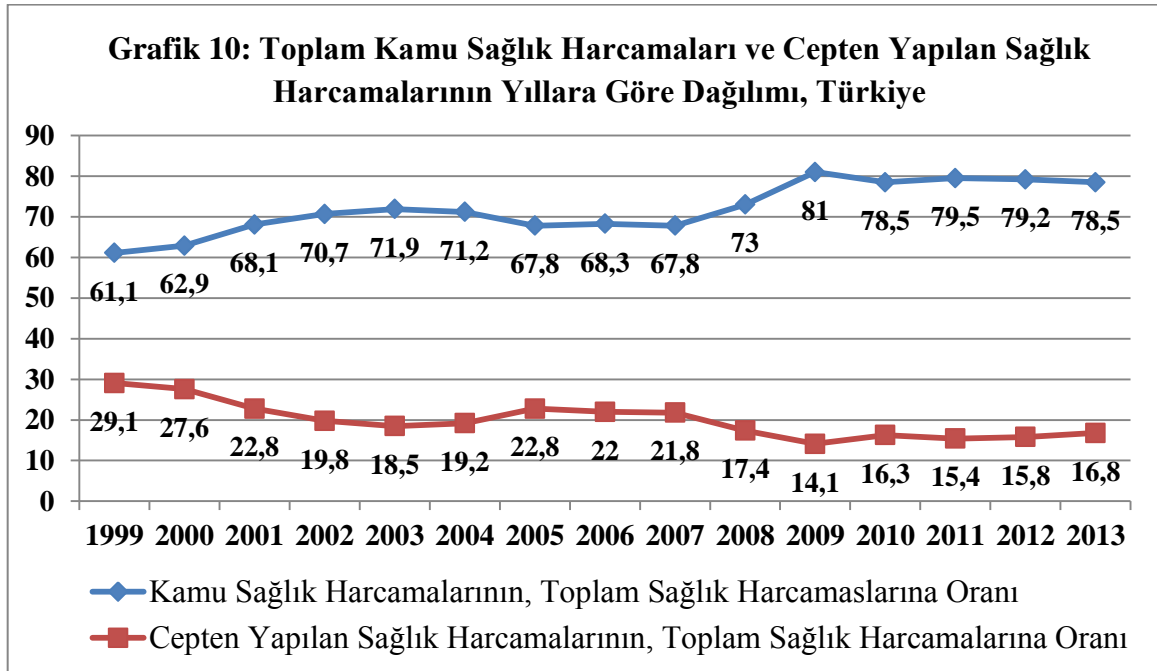
3.4.1. Türkiye ‘de Hanehalkının Yüklendiği Sağlık Harcamaları

Toplumun temel ihtiyaçlarından biri olan sağlık hizmetlerine yönelik harcamaları artırarak, hem topluma sağlıklı bir nesil kazandırması hem de bütçe kısıtı nedeni ile sağlık hizmetlerinden yeteri kadar yararlanamayan yoksul kesimin ihtiyaçlarının karşılanması yolu ile gelir dağılımını daha adil bir hale getirilebilir.

Grafik 10’ da 1999 yılından 2012 yılına kadar kamu kesimi tarafından yapılan harcamalar ile cepten yapılan harcamaların toplam kamu harcamaları içindeki payı verilmektedir. Grafikte 1999 yılında hanehalkının cepten yaptığı sağlık harcamalarının

toplam sağlık harcamaları içindeki payı % 29,1 iken, daha sonraki yıllarda bu oranın gittikçe düştüğü görülmektedir. Bu oran 1999 yılından 2003 yılına kadar sürekli azalış göstermiş ve 2003 yılında %18,5 olarak gerçekleşmiştir. 2004'te %19,2'ye yükselse de yıllar itibariyle düşmeye devam etmiş ve 2009 yılına gelindiğine en düşük düzeyini, % 14,1'i görmüştür. 2013 yılında ise cepten yapılan harcamaların toplam sağlık harcamaları içindeki payının oranı % 16,8'dir. Cepten yapılan harcamaların toplam harcamalara oranındaki azalış daha fazla hizmetin daha düşük maliyetle alınabilmesi anlamına gelmektedir. Bu sebeple, hanehalkı sağlık harcamalarının toplam harcamalara oranının azalması ile yoksul kesimin refah düzeyinde bir artış olabileceğini söyleyebiliriz.

Toplam sağlık harcaması içindeki kamu sağlık harcaması payı, 1999' da % 61,1 olarak gerçekleşmiş ve daha sonraki yıllarda artarak 2003 yılında % 71,9 gibi yüksek bir orana ulaşmıştır. 2005 yılına kadar azalma eğilimi göstererek %67,8'e düşmüştür. Bu tarihten itibaren yıllar itibari ile artış eğilimi göstermiş ve 2009 yılında en yüksek düzeyini görerek % 81 olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında ise kamu sağlık harcamalarının toplam sağlık harcamaları içindeki payı %78,5'tir.

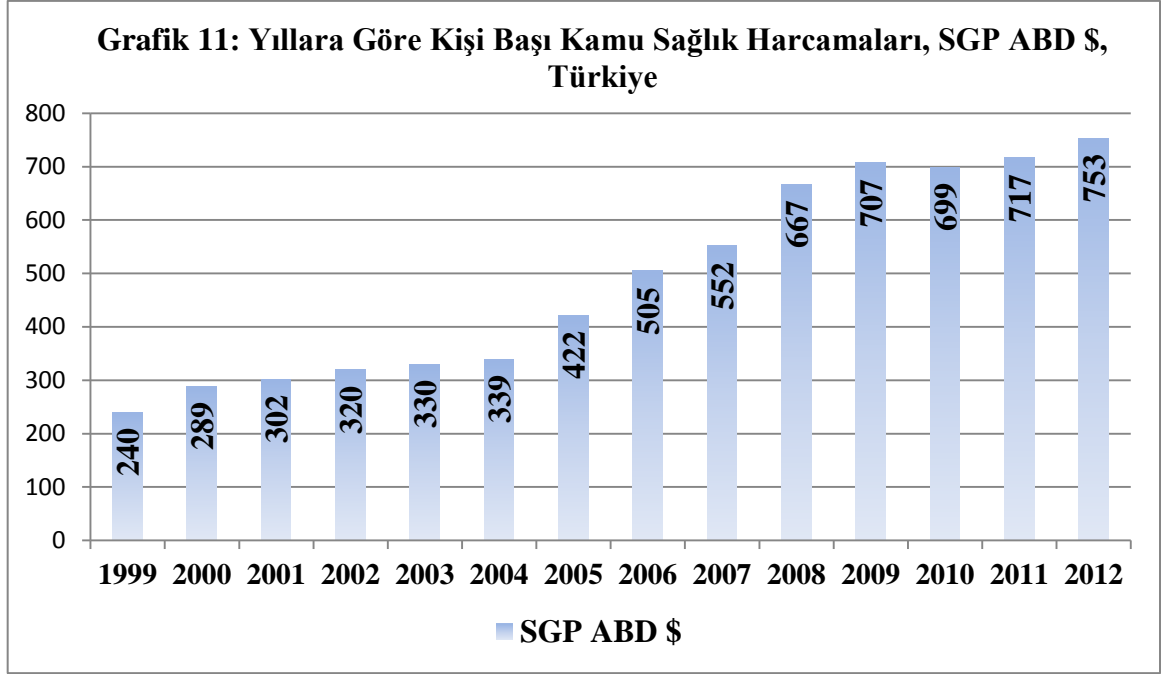
Kaynak: T.C. Başbakanlık, Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Sayı: 16161, 5 Kasım 2014, <http://www.tuik.gov.tr/>.

Grafik 10'a göre, kamu kesimi sağlık harcamalarının toplam sağlık harcamaları içindeki payı arttıkça, hanehalkı bütçesinde önemli bir yer tutan ve cepten yapılan harcamalar diye tanımlanan sağlık harcamalarının toplam sağlık harcamalarına oranının azaldığını görülmektedir. Bu durum 2009 yılında açıkça görülmektedir. Yıllara göre artış eğilimi gösteren kamu kesimi sağlık harcamaları, düşük gelir grubunda yer alan hanehalklarının gelirlerine oranla sağladığı faydanın, yüksek gelir grubundaki hane halklarına göre daha yüksek olacağı söylenebilir. Grafiğe baktığımızda kamu sektörünün toplam sağlık harcamaları içindeki payı azaldıkça hanehalkının cepten yaptığı sağlık harcamalarının arttığını görmekteyiz. Hanehalklarının sağlık harcamaları için cepten yaptığı harcamalar kullanılabilir gelirlerinin azalmasına ve fakirleşmelerine sebep olabilmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere gelir dağılımında eşitsizliği azaltma amacı güden hükümetlerin kamu sağlık harcamalarını sübvansesi gerekmektedir.

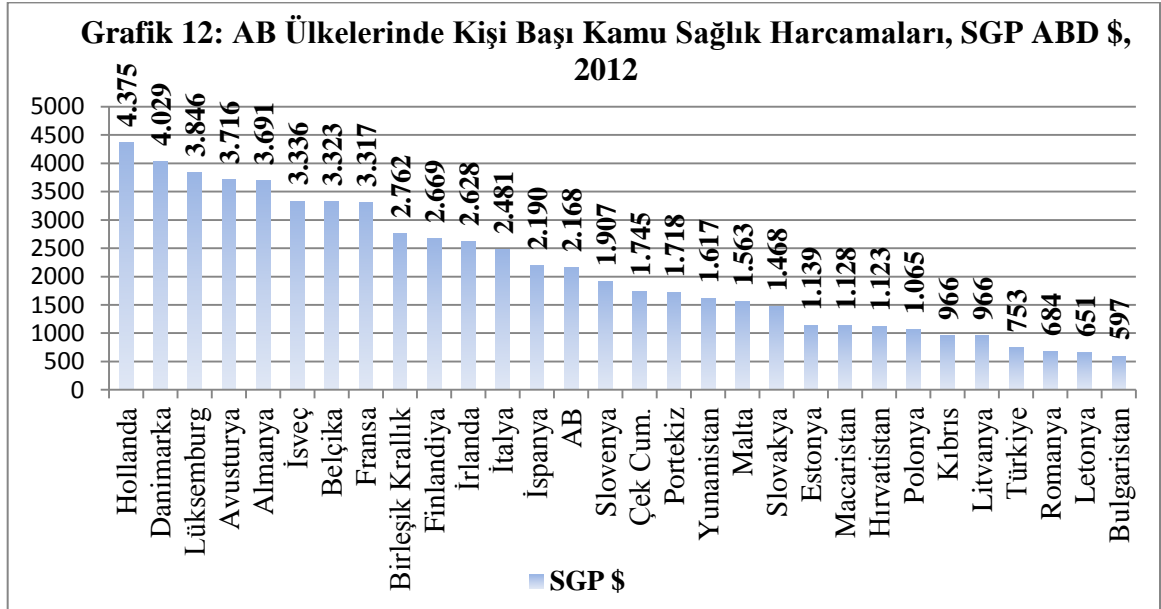
3.4.2. Türkiye' de Kişi Başına Düşen Sağlık Harcaması

Refah seviyesini etkileyen faktörlerden biri olan sağlık durumu, özellikle yoksul kesimin karşılamakta zorlandığı temel ihtiyaçlarından biridir. Devletler bu nedenle sağlık düzeyini iyileştirerek gelir dağılımının daha adil bir hale getirebilmektedirler. Bu açıdan devletlerin sağlık hizmetlerine verdiği önem açısından kişi başına düşen sağlık harcama miktarını incelemek faydalı olabilmektedir.

Grafik 11'de Türkiye' de kişi başına düşen kamu sağlık harcamaları miktarı dolar cinsinden verilmektedir. Grafiğe bakıldığında yıllar itibariyle kamu tarafından yapılan sağlık harcamalarının arttığı görülmektedir. 1999 yılında 240\$ olan kamu sağlık harcama miktarı 2000 yılında 289\$'a çıkmıştır. Bu yükseliş 2009 yılına kadar sürekli olarak devam etmiş ve 707\$'a ulaşmıştır. 2010 yılında 699\$'a gerilemiştir. 2011 tekrar yükselme eğilimine girmiş ve 717\$ olmuştur. 2012 yılında ise 753\$ olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına düşen sağlık harcamaları seviyesinde görülen bu artış, gelir dağılımının daha adil bir duruma gelebilmesi açısından olumlu olduğu söylenebilir.

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2013.

Kaynak: OECD Health Data 2014, <http://www.oecd.org/health/>.

Grafik 12’de AB ülkelerinde kişi başına düşen sağlık harcamalarının miktarı dolar cinsinden verilmektedir. Sağlık harcamalarında kişi başına düşen miktarın en yüksek olduğu ülke 4,375\$ ile Hollanda’dır. Bunu takiben 4,029\$ ile Danimarka, 3,846\$ ile

Lüksemburg ve 3,716\$ ile Avusturya gelmektedir. AB ülkelerinde ortalama kişi başına yapılan kamu sağlık harcama miktarı 2,168\$'dır. Türkiye'de kişi başına düşen kamu sağlık harcaması 753\$'dır. Grafik 12'de geçmiş yıllara bakıldığında 2012 yılında 735\$ olarak gerçekleşen kamu harcaması 1999 yılına göre üç kattan daha fazla artmıştır. Buna rağmen Türkiye'de yapılan kişi başına kamu sağlık harcamaları miktarı AB ortalamasının altında kalmasının yanında sondan dördüncü sırada yer almıştır. Türkiye'nin altında 684\$ ile Romanya, 651\$ ile Letonya ve son sırada 597\$ ile Bulgaristan gelmektedir.

3.4.3. Türkiye'de Sağlık Harcamaları

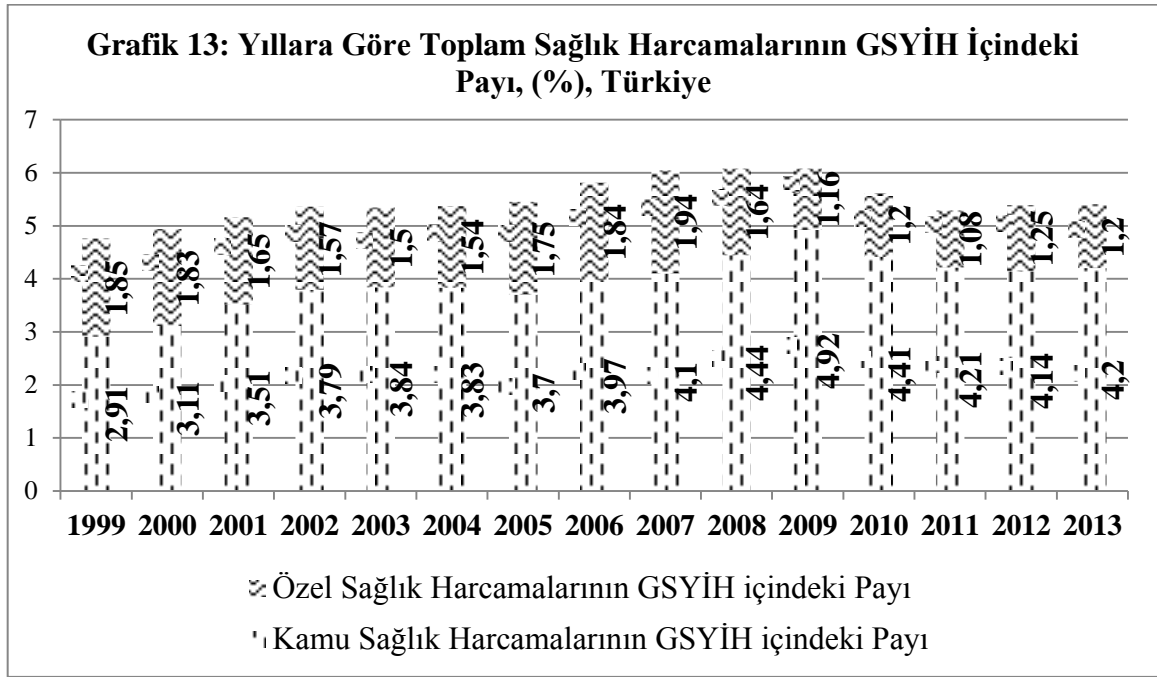
Sağlık harcamalarının içinde yer alan kişi başına düşen hekim sayısı, yatak sayısı, sağlık hizmetlerinin kalitesi ve bu hizmetlere erişebilirlik gibi temel sağlık göstergeleri, toplumun refah düzeyini belirleyen göstergelerden biri olarak kabul edilebilir. Bu açıdan devletlerin bütçelerinden sağlık harcamalarına ayırdıkları payın artmasına paralel olarak refah düzeyinde ve gelirin yeniden dağılımında bir iyileşme beklenir.

Grafik 13'te, kamu ve özel kesim tarafından 1999-2013 yılları arası Türkiye'de yapılan toplam sağlık harcamalarının GSYİH'ya oranları verilmektedir. Grafiğe bakıldığında, Türkiye'de yapılan toplam sağlık harcamalarının milli hasıla içindeki payının 1999 yılından 2009 yılına kadar sürekli olarak arttığı; ancak 2009 yılından sonra azalma eğilimi gösterdiği görülmektedir. Bu azalış daha çok özel sağlık harcamalarından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de toplam sağlık harcamalarının GSYH'ya oranı %4,76'dır. Bu oran yıllar itibariyle yükselmiş ve 2009 yılında %6,08 olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında %5,4 olduğu grafikten görülmektedir.

Özel sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payı 1999 yılında %1,85 iken, bu oran 2003 yılına kadar devamlı olarak azalmış ve %1,50 olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılında %1,54 ve 2009 yılında %1,94 oranı ile grafikteki yıllar içinde en yüksek düzeyini görmüştür. Bu tarihten itibaren tekrar azalmaya başlamış ve 2011 yılında %1,08'e kadar gerilemiş ve en düşük düzeyi görmüştür. 2013 yılında ise %1,2 seviyesine ulaşmıştır.

Ayrıca Grafik 13'te, Türkiye'de merkezi yönetim, yerel yönetim ve sosyal güvenlik kurumlarının sağlık hizmetlerine yönelik cari ve yatırım harcamalarından oluşan toplam

kamu sağlık harcamalarının 1999-2013 yılları arası GSYİH içindeki payları verilmektedir. Grafiğe göre yıllar itibariyle kamu harcamalarının milli hasıla içindeki payının arttığı görülmektedir. 1999 yılında %2,91 olarak gerçekleşen toplam sağlık harcamasının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı yıllar itibariyle artarak 2003 ve 2004 yılında sırası ile %3,84 ve %3,83' düzeyine gelmiştir. 2005 yılında %3,7'ye düşmüş ve daha sonraki yıllarda sürekli olarak 2009 yıllana kadar artarak %4,92 ile grafikte yer alan yıllara göre en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2013 yılında ise bu oran %4,2 olarak gerçekleşmiştir.

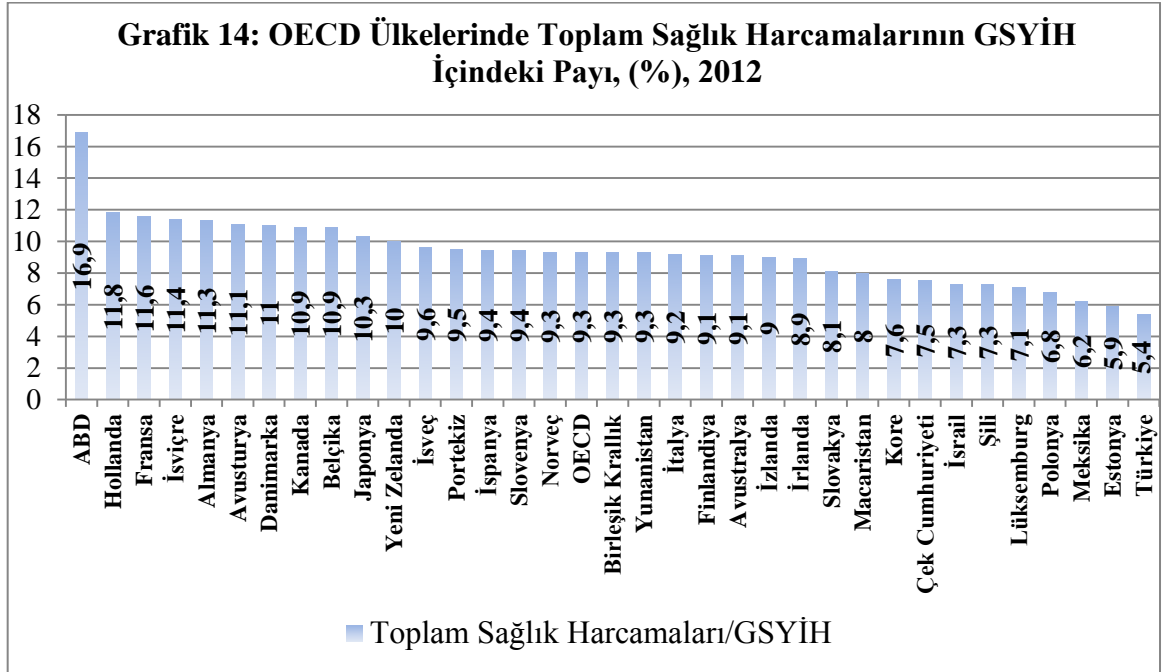

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2013.

Ayrıca Grafik 13' te, özel sağlık harcamalarının aksine kamu sağlık harcamalarının milli hasıla içindeki payında yıllar itibariyle arttığı görülmektedir. Kamu kesimi sağlık harcamalarındaki artışın gelir dağılımı üzerinde olumlu yönde bir etki doğuracağı beklenir. Bu açıdan toplam sağlık harcamalarında milli hasılaya göre bir azalış görülse de, kamu sağlık harcamalarının payındaki artış gelir eşitsizliğinin azalması açısından önem arz etmektedir.

3.4.4. OECD Ülkelerinde Sağlık Harcamaları

OECD ülkelerinin GSYİH'dan sağlık için ayırdığı paylar Grafik 14'te, görülmektedir. Sağlık harcamalarına en çok pay ayıran ülkelerin gelişmiş ülkeler olduğu görülmektedir. Bu ülkelerin harcamalara ayırdığı paylar sırasıyla, ABD'de %16,9, Hollanda'da %11,8 Fransa'da %11,6, İsviçre'de %11,4 ve Almanya'da %11,3 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin ise gelişmiş ülkelere göre sağlık harcamalarına yeterli oranda kaynak aktaramadığı görülmektedir. Türkiye'de sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payını, OECD ülkeleri ile kıyaslandığımızda oldukça düşüktür. 2012 yılında OECD ülkelerin sağlık harcamalarına ayırdığı pay ortalaması %9,3 iken, Türkiye'de bu oran %5,4 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye bu oran ile sağlık harcamalarına yönelik kaynak tahsis eden ülkeler arasında son sırada yer almaktadır. Yoksul kesimin bütçe yetersizliği sebebiyle sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamaması ve hükümetlerin bu alana yeteri kadar destek sağlamaması, sağlıksız bir kesimin oluşmasına ve bu kesimin olumsuz bir dışsallık yaymasına neden olabilmektedir. Bu açıdan Türkiye'nin hem kamu hem de özel kesim sağlık harcamalarını arttırmaya yönelik çalışmalarda bulunması gereklidir.

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2013.

Tablo 11’de OECD ülkelerinin GSYİH’nın bir yüzdesi olarak sağlık hizmetlerine yönelik yaptıkları harcamalarının payları verilmektedir. Tablo 11’e göre İzlanda dışında bütün OECD ülkelerinin 2012 yılında sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payının 1999 yılına göre arttığı ya da aynı kaldığı görülmektedir. İzlanda’nın 1999 yılında toplam sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payı 9,6 iken, bu oran 2012 yılında % 9 olarak gerçekleşmiştir. Norveç’in ise 2012 yılında gerçekleşen sağlık harcamalarının milli hasıla içindeki payı 1999 yılı ile aynıdır.

1999 yılında sağlık harcamalarına en fazla payı ayıran ülke %13,1 ile ABD, ikinci sırada %10,4 ile Almanya ve arkasından %10,1 oran ile Avusturya ve Fransa gelmektedir. Son sırada %4,4 ile Kore gelirken, Türkiye %4,8 ile sondan ikinci sırada yer almıştır. 2012 yılına gelindiğinde ABD %16,9 oranıyla yine birinci sırada yer almıştır. Bu yılda OECD ülkelerinden sağlık harcamalarına en çok pay ayıran ikinci ülke %11,8 ile Hollanda ve üçüncü sırada %11,6 ile Fransa’nın olduğu görülmektedir. Türkiye’nin sağlık harcamalarının milli hasıla içindeki payı 2012 yılında %5,4 olarak gerçekleşmiş ve OECD ülkeleri arasında sağlık harcamalarına en az pay ayıran ülke olmuştur.

Buna yanında, 1999 yılı baz alındığında sağlık harcamalarının milli hasıla içindeki payını en çok arttıran ülke %72’lik bir artışla Kore olmuştur. Kore’nin sağlık harcamalarının GSYİH’ya oranı 1999 yılında %4,4’ten 2012 yılında %7,6’ya yükselmiştir. Sağlık harcamalarının payını en çok arttıran ikinci ülke %46’lık bir artışla İrlanda ve arkasından %45’lik bir artışla Hollanda gelmektedir. Türkiye ise 1999 yılına göre sağlık harcamalarını %12,5 artırsa da OECD ülkeleri arasında sondan dokuzuncu sırada yer almıştır. 1999 yılı baz alındığında sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payını en az arttıran ülke %1,3 artışla İsrail olmuştur. Norveç’in aynı kalmış ve İzlanda’nın sağlık harcamalarına ayırdığı pay %6,25 azalmıştır.

Tablo 11: Yıllara Göre Toplam Sağlık Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı, (%), OECD

	1999	2001	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Avustralya	7,8	8,2	8,4	8,5	8,5	8,7	9,0	8,9	9,1	11,1
Avusturya	10,1	10,1	10,4	10,2	10,3	10,5	11,2	11,1	10,9	11,1
Belçika	8,1	8,7	10,0	9,6	9,6	9,9	10,7	10,6	10,6	10,9
Kanada	8,7	9,1	9,6	9,7	9,8	10	11,1	11,1	10,9	10,9
Şili	6,4	6,5	6,7	6,3	6,5	7,0	7,6	7,1	7,2	7,3
Çek Cum.	6,3	6,4	6,9	6,7	6,5	6,8	7,8	7,4	7,5	7,5
Danimarka	8,9	9,1	9,8	9,9	10	10,2	11,5	11,1	10,9	11,0
Estonya	5,8	4,9	5	5,0	5,2	6,1	6,9	6,3	5,8	5,9
Finlandiya	7,4	7,4	8,4	8,3	8,0	8,3	9,2	9,3	8,9	9,1
Fransa	10,1	10,2	11	10,9	10,8	10,9	11,6	11,6	11,5	11,6
Almanya	10,4	10,5	10,8	10,6	10,5	10,7	11,8	11,6	11,2	11,3
Yunanistan	8,7	8,9	9,7	9,7	9,8	10,1	10,2	9,5	9,8	9,3
Macaristan	7,3	7,2	8,4	8,3	7,7	7,5	7,7	8,1	8,0	8,0
İzlanda	9,6	9,3	9,4	9,1	9,1	9,1	9,6	9,3	9,0	9,0
İrlanda	6,1	6,8	7,6	7,5	7,9	9	9,9	9,2	8,7	8,9
İsrail	7,2	7,7	7,5	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3
İtalya	7,6	8	8,7	8,8	8,5	8,9	9,4	9,4	9,2	9,2
Japonya	7,4	7,8	8,2	8,2	8,2	8,6	9,5	9,6	10,1	10,3
Kore	4,4	5	5,7	6,1	6,4	6,6	7,2	7,3	7,4	7,6
Lüksemburg	5,8	7,4	7,9	7,7	6,7	7,3	8,1	7,6	7,3	7,1
Meksika	5	5,3	5,9	5,7	5,8	6	6,5	6,3	5,9	6,2
Hollanda	8,1	8,3	10,9	10,7	10,8	11	11,9	12,1	12,1	11,8
Yeni Zelanda	7,5	7,7	8,3	8,7	8,4	9,3	9,8	10,0	10,0	10
Norveç	9,3	8,8	9	8,6	8,7	8,6	9,7	9,4	9,3	9,3
Polonya	5,7	5,9	6,2	6,2	6,3	6,9	7,2	7,0	6,9	6,8
Portekiz	7,9	9,3	10,3	10,0	10,0	10,2	10,8	10,8	10,2	9,5
Slovak Cum.	5,7	5,5	7	7,3	7,8	8	9,2	8,5	8,0	8,1
Slovenya	7,8	8,6	8,4	8,4	8,0	8,5	9,4	9,1	9,1	9,4
İspanya	7,3	7,2	8,3	8,4	8,5	8,9	9,6	9,6	9,4	9,3
İsveç	8,2	8,9	9,1	8,9	8,9	9,2	9,9	9,5	9,5	9,6
İsviçre	10	10,3	10,9	10,4	10,2	10,3	11	10,9	11,1	11,4
Türkiye	4,8	5,2	5,4	5,8	6,0	6,1	6,1	5,6	5,3	5,4
Birleşik Krallık	6,8	7,2	8,1	8,3	8,4	8,8	9,7	9,4	9,2	9,3
ABD	13,1	13,8	15,2	15,3	15,6	16,1	17,1	17,0	17,0	16,9

Kaynak: OECD, Health Resources, Health Spending, 2012, <http://data.oecd.org/healthres/health-spending.htm>.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE'DE EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ İNCELEYEN AMPİRİK ANALİZ

Toplumların kamu harcamalarından elde ettikleri faydaların ölçümü, ekonomi alanında uzun süredir devam eden bir merak konusudur. Gelir transferleri gibi bazı kamu harcamalarından elde edilen faydaların ölçümü, parasal bir değer olarak görülebildiği için ölçümünde sorun yaşanmamakta; ancak milli savunma, adalet, eğitim vb. kamu tarafından sağlanan mal ve hizmetlerden bireylerin elde ettiği faydaların ölçümü zorlaşmaktadır. Mikroekonomide bir malın değeri olarak genellikle fiyat alınmasına rağmen, devlet tarafından sunulan saf kamu ve özel mallarda fiyat iyi bir rehber olmamaktadır. Bazı hizmetlerin fiyatının olmaması sunulan mal ve hizmetlerin değerinin olmadığı anlamına gelmemektedir. Dahası, sunulan hizmetin karne ile sağlanması durumunda hizmet karşılığında fiyat olsa bile tüketiciye yansıyan faydanın tam olarak değerini yansıtmamaktadır (Demery, 2003: 41-42). Bu açıdan kamu tarafından sağlanan eğitim ve sağlık harcamalarının faydasından hangi kesimin daha çok yararlandığı gini kat sayısı açısından ekonometrik analizle tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Analiz sonucunda kamu tarafından yapılan harcamaların katsayısının gini katsayısı ile ters orantılı çıkması durumunda gerçekleştirilen harcamalardan yoksul kesimin daha çok faydalandığı sonucu çıkarılabilir.

4.1. Veri Seti ve Ekonometrik Yöntem

Türkiye’de 1994-2013 yılları arasındaki eğitim ve sağlık harcamalarının gelir dağılımı üzerinde etkinliği regresyon analiziyle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada nicel araştırma modeli temel alınarak, “En Küçük Kareler Yöntemi (EKK)” ile veri analizi yapılmıştır. Bu analizin gerçekleştirilmesinde Eviews-8 programı kullanılmıştır.

4.1.1. Veri Seti

Regresyon modelinde yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenler 1994-2013 yılları arasında kapsamaktadır. Bu değişkenlerden bağımsız değişken olan “gini katsayısı” 1994-2005 yılları arası Dumlu ve Aydın’ın (2008) çalışmasından elde edilmiştir. 2006-2012 yılları arasındaki veriler Dünya Bankası’ndan ve 2013 yılı verisi ise TÜİK’ten alınmıştır. Bağımsız değişkenlerden eğitim harcamaları verileri BÜMKO’dan, sağlık harcamaları verileri Dünya Bankası’ndan, iç faiz ödemeleri verileri Hazine Müsteşarlığı Veri Dağıtım Sistemi’nden, Enflasyon verileri ise TÜİK’ten alınmıştır.

Yukarıda belirtilen bağımlı ve bağımsız değişkenler kullanılarak oluşturulan model aşağıdaki gibidir.

$$\text{Gini} = \beta_0 + \beta_1.\text{Sağlık} + \beta_2.\text{Yukogretim} + \beta_3.\text{İcfaiz} + \beta_4.\text{Enflasyon} + u \quad (1)$$

Yukarı yer alan denklemde kullanılan değişkenler:

Gini: Gini Katsayısı

Sağlık: Sağlık Harcamaları/GSYH

Yukogretim: Yükseköğretim Harcamaları/GSYH

İcfaiz: İç Faiz Ödemeleri/GSYH

Enflasyon: Enflasyon Oranı (TÜFE, Yıllık Ortalama Enflasyon)

Tablo 12’de modelde yer alan değişkenlere ilişkin tamamlayıcı istatistikler verilmiştir. Tablo 12’ye göre bağımlı değişken Gini Katsayısının ortalama değeri yaklaşık 0,406 iken, standart sapması yaklaşık 0,014 olarak gerçekleşmiştir. Gini katsayısının en yüksek değeri yaklaşık 0,428, en düşük değeri ise yaklaşık 0,383 olduğu görülmektedir.

Bağımsız değişkenlerin tamamlayıcı istatistiklerine bakıldığında, Kamu Sağlık Harcamalarının GSYH’ya oranının ortalaması yaklaşık %3,62 iken, standart sapması %0,73’tür. Kamu Sağlık Harcamalarının GSYH içindeki payı en çok %4,92, en az %2,37 olarak gerçekleşmiştir. Yükseköğretim kurumlarına yapılan kamu harcamalarının GSYH

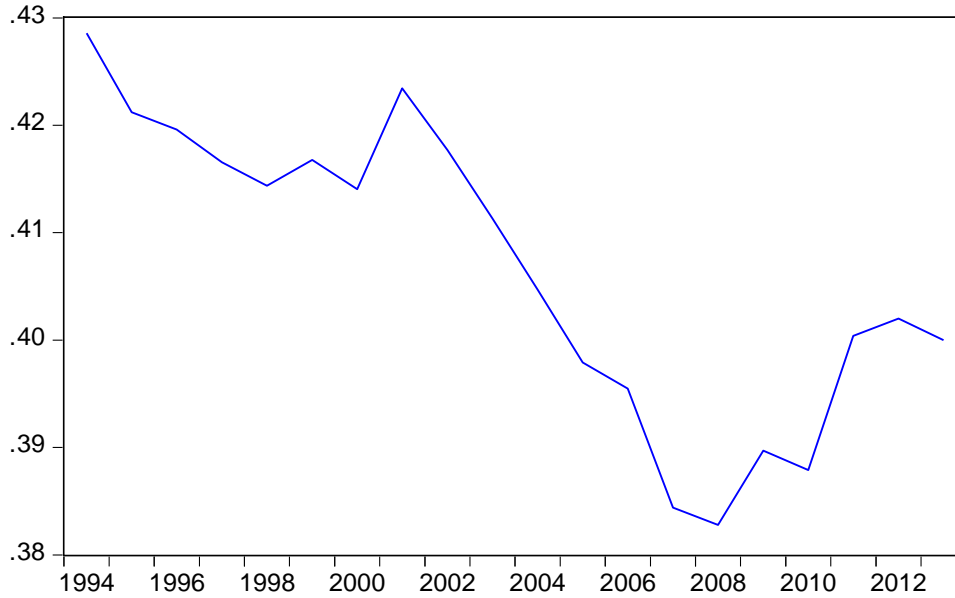
içindeki payının ortalaması %0,74 iken, standart sapması %0,12'dir. Bu harcama türünün GSYH içindeki payının en yüksek olduğu oran %0,99, en düşük oran ise %0,56'dır.

Tablo 12: Değişkenlere İlişkin Tamamlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Standart sapma	Minumum	Maksimum
Gini	0,406445	0,013792	0,382800	0,428580
Sağlık	3,622284	0,735296	2,369726	4,922532
Yukogretim	0,743921	0,123519	0,558987	0,990000
İcfaiz	6,830257	3,729271	2,493031	15,60805
Enflasyon	38,60480	35,45494	6,250977	110,5514

Tablo 12'de yer alan diğer bağımsız değişken iç borç faiz ödemelerinin GSYH içindeki payının ortalaması %6,83 iken, standart sapması yaklaşık %3,73'tür. Bu değişkenin en yüksek değeri yaklaşık %15,61, en düşük değeri ise %2,49'dur. Son bağımsız değişken enflasyon oranının ortalaması %38,60 ve standart sapması %35,45'tir. Enflasyon oranının en yüksek değeri %110,55 iken, en düşük değeri %6,25 olarak gerçekleşmiştir.

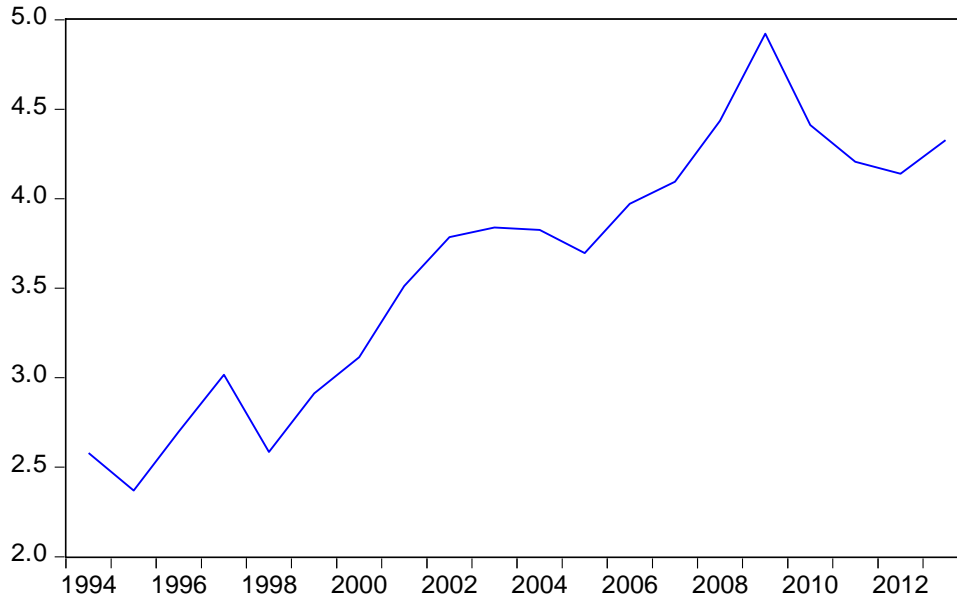
Grafik 15: Yıllara Göre Gini Katsayısı Zaman Serisi, Türkiye (1994-2013)

Grafik 15'te Gini Katsayısı'nın 1994-2013 yılları arası zaman serisi gösterilmektedir. '0' ile '1' rakamları arasında yer alan Gini katsayısı değerlerinin negatif eğilimli olması gelir eşitsizliğinin düzelmesi açısından olumlu bir durum olarak

görülmektedir. 1994 yılında 0,428 ile en yüksek değeri gören Gini katsayısı, 2008 yılında 0,383 katsayısı ile en düşük değerini görmüştür. Verilen zaman serisinde gelirin en adil dağıldığı yıl 2008 yılı olarak görülmektedir. Bu tarihten sonra gelir eşitsizliği 2009 yılına kadar artış eğilimine girmiş ve Gini katsayısı 0,390'a ulaşmıştır. 2010 yılında 0,388'e gerileyen Gini katsayısı bu tarihten itibaren 2012 yılına kadar yükselmeye devam etmiş ve 0,402 olmuştur. 2013 yılına gelindiğinde Gini katsayısının değeri 0,40 olarak gerçekleşmiştir.

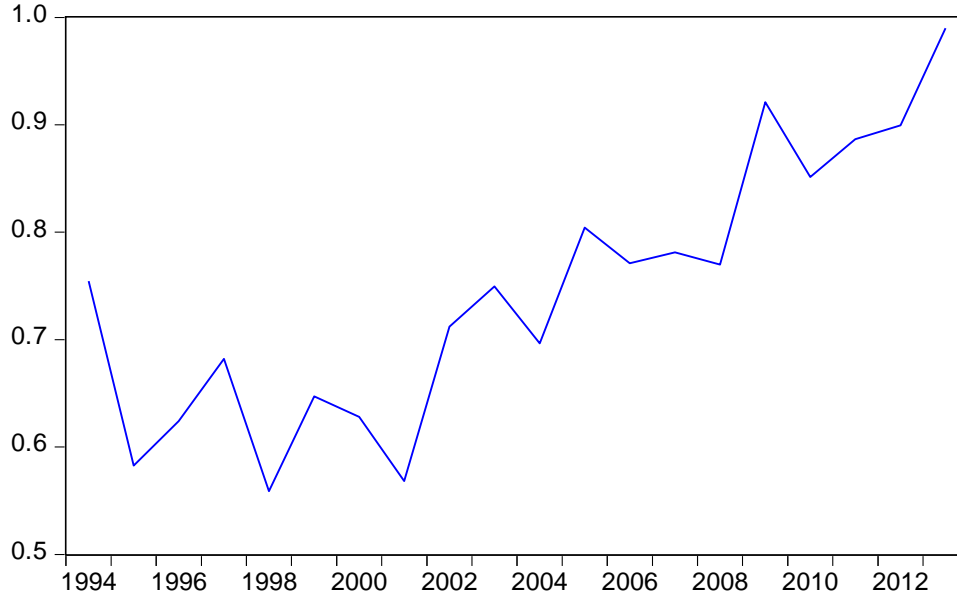
Grafik 16: Yıllara Göre Kamu Sağlık Harcamalarının GSYH İçindeki Payı Zaman Serisi, (%), Türkiye (1994-2013)

Grafik 16'da Türkiye'de yapılan kamu sağlık harcamalarının GSYH içindeki payının 1994-2013 yılları arası zaman serisi gösterilmektedir. Kamu sağlık harcamaları arttıkça yoksul kesimin sağlık hizmetlerinden daha düşük maliyetle faydalanmaları sağlanmaktadır. Bu açıdan Grafik 16'da görülen zaman serisinin pozitif eğilimli olması, başka bir deyişle yıllar itibariyle artıyor olması gelir eşitsizliğinin düzelmesi açısından olumlu bir durum olduğu söylenebilir. 1994 yılında %2,58 olan bu oran 1995 yılında %2,37'ye düşmüş ve daha sonra 1997 yılında yaklaşık %3,1'e kadar yükselmiştir. Gelir dağılımı daha adil bir duruma gelebilmesi açısından en olumlu durumun %4,92 oran ile 2009 yılı olduğu söylenebilir. Bu tarihten itibaren kamu sağlık harcamalarının yurt içi

hasıla içindeki payının azaldığı görülmektedir. 2013 yılına gelindiğinde bu oran %4,32 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 17: Yıllara Göre Yükseköğretim Harcamalarının GSYH İçindeki Payı Zaman Serisi, (%), Türkiye (1994-2013)

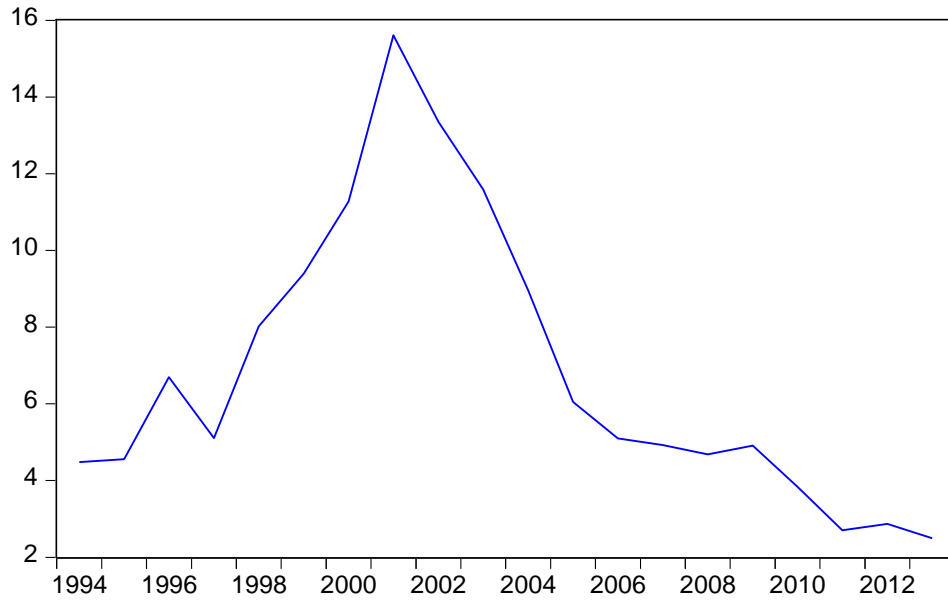

Grafik 17’de Türkiye’de 1994-2013 yılları arası kamu tarafından yükseköğretim kurumlarına yapılan harcamaların GSYH içindeki paylarının zaman serisi gösterilmektedir. Zaman serisinin inişli ve çıkışlı olsa da genel itibariyle pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle yükseköğretim kurumlarına yapılan harcamaların GSYH içindeki payının yıllar itibariyle arttığı söylenebilir. Ancak yükseköğretim kurumlarından daha çok eğitime bütçesinden daha fazla pay ayırabilen zengin kesimin çocukları oluşu düşünülürse, bu durum gelir dağılımı açısından olumsuz bir sonuç doğurabilecektir. Yükseköğretim kurumlarının GSYH içindeki payının en düşük olduğu yıl %0,55 oran ile 1998, en yüksek olduğu yıl ise %0,99 oran ile 2013’tür.

Devlet iç borçlanma senetlerini daha çok yüksek gelir grubunda yer alan zengin kesimin aldığı kabul edilirse devletlerin iç piyasadan borçlanmasının gelir dağılımı eşitsizliğini artıracığı söylenebilir. Grafik 18’ de Türkiye’de 1994-2013 yılları arası iç borçlara yapılan faiz giderlerinin GSYH içindeki paylarının zaman serisi gösterilmektedir. 1994 yılında iç faiz giderlerinin yurt içi hasılaya oranı %4,48 iken, gelir dağılımı açısından en eşitsiz yıl olan 2001’e kadar artış eğilimini sürdürmüş ve %15,61 olarak

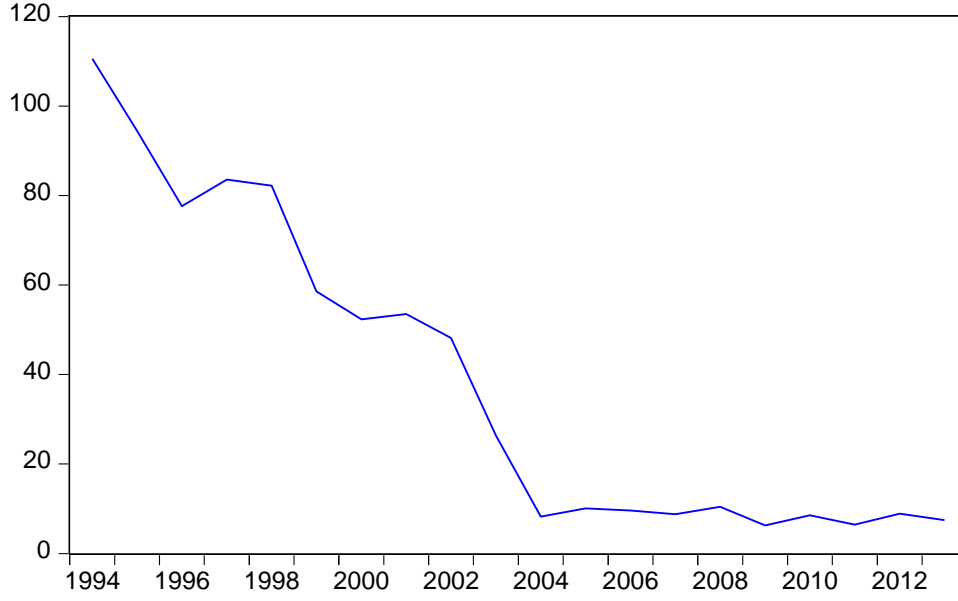
gerçekleşmiştir. Bu tarihten itibaren zaman serisi negatif bir eğilim kazanmış ve en adil yıl olan 2013'te %2,49'a kadar gerilemiştir. Toplumun tüm kesimi üzerinden alınan vergilerle karşılanan faiz giderlerinin çoğunlukla yüksek gelirli kesime menfaat sağlaması açısından gelir eşitsizliğini artırıcı etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan faiz giderlerinin yurt içi hası içindeki payının azalmış olması gelirin adil dağılımı açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir.

Grafik 18: Yıllara Göre İç Borç Faiz Giderlerinin GSYH İçindeki Payı Zaman Serisi, (%) , Türkiye (1994-2013)

Grafik 19'da 1994-2013 Yılları arası Enflasyon Oranının Zaman Serisi gösterilmektedir. Enflasyon oranı değerlerinin negatif eğilimli olması gelir daha adil dağılabilmesi açısından olumlu bir durum olarak görülmektedir. Toplumun çoğunluğunu oluşturan emek faktörüne sahip sabit gelirli kesim enflasyona karşı gelirini koruyamaz iken, sermaye sahibi zengin kesim reel faizli devlet borçlanma senetleri ile gelirini muhafaza edebilmektedir. Bunun sonucunda gelir dağılımı emek aleyhine ya da sermaye lehine bozulmaktadır. 1994 yılında %110,55 olan bu oran yıllar itibariyle azalmış ve 2009 yılında en düşük seviyesi olan %6,25'i görmüştür. 2013 yılına gelindiğinde %7,49 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 19: Yıllara Göre Enflasyon Oranının Zaman Serisi, (%), Türkiye (1994-2013)

Serileri durağanlaştırmak için trend durağanlık yaklaşımı kullanılmıştır. Her bir seri trendden arındırılmıştır. 1 nolu denklemin tahmin bulguları Tablo 13’te sunulmuştur.

Tablo 13: Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi

Bağımlı Değişken: GINI
Metod: En Küçük Kareler
Örnekleme: 1994-2013
Gözlem Sayısı: 20

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistik	Olasılık
SAGLIK	-0.016182	0.004581	-3.532561	0.0030
YUKOGRETİM	0.070526	0.021401	3.295395	0.0049
ICFAIZ	0.002426	0.000424	5.723226	0.0000
ENFLASYON	0.000253	9.41E-05	2.685583	0.0169
C	1.57E-18	0.000995	1.57E-15	1.0000
R-kare	0.757686	Bağımlı Değişken Ortalaması	-5.72E-18	
Düzeltilmiş R-kare	0.693069	Bağımlı Değişken Std.Sp.	0.008030	
Regresyon Standart Sapması	0.004449	Akaike bilgi kriteri	-7.780102	
Kalıntı Kareler Toplamı	0.000297	Schwarz kriteri	-7.531169	
Log likelihood	82.80102	Hannan-Quinn kriteri	-7.731507	
F-istatistik	11.72581	Durbin-Watson istatistiği	2.221856	
Olasılık(F-İstatistik)	0.000161			

Tablo 13'te, EKK yöntemi kullanılarak elde edilen sonuçlar gösterilmektedir. Tablo 13'e göre bağımsız değişkenlerin anlamlılık testine bakıldığında sağlık ve yükseköğretim harcamaları ile iç faiz ödemelerinin olasılık değerleri %1 düzeyinde anlamlı, enflasyonun olasılık değeri ise %5 düzeyinde anlamlıdır. Modelin uyumunu ifade eden R^2 değerinin yaklaşık olarak %76 olduğu görülmektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenler, bağımlı değişken Gini Katsayısının yaklaşık %76'sını açıklamaktadır. Bunun yanında modelin anlamlılığını gösteren F-İstatistiği 11,72581 çıkmıştır. Buna karşılık gelen olasılık değeri 0,000161 olarak gerçekleşmiştir. Bu nedenle modelin %1 anlamlılık düzeyinde bir bütün olarak anlamlı olduğu söylenebilir.

4.2. Regresyon Katsayılarında Anlamlılık Sınaması

Katsayıların anlamlılığını t sınaması ile yapılabilmektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin katsayıları t sınamasına göre %5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Sıfır önsavına göre bağımsız değişken sağlık harcamaları ile bağımlı değişken gini katsayısı arasında bir ilişki yoktur. Bu önsavı sınamak için t sınaması kullanılır. Sağlık harcamalarının t hesap değeri mutlak değer içinde yaklaşık 3,53'tür. H_0 hipotezi reddedilir. Sonuç olarak, sağlık harcamalarının GSYH içindeki payında yaşanan değişikliklerin gini katsayısı üzerinde etkisi olduğu kabul edilmektedir.

Sıfır önsavına göre yükseköğretim harcamalarının gini katsayısı üzerinde etkisi yoktur. Buna göre yükseköğretim harcamalarının GSYH içindeki payında meydana gelen değişmelerin bağımlı değişken üzerinde etkisi olup olmadığı t sınaması ile incelenmektedir. Tabloda yükseköğretim harcamalarının t tablo değeri mutlak değer içinde yaklaşık 3,29'dur. Bu durumda H_0 hipotezi reddedilebilir.

4.3. Modelin Yorumlanması

Selowsky (1979) eğitim, sağlık, elektrik, su ve kanalizasyon yatırımları için 4,019 hanehalkının katıldığı bir ankete dayanan Kolombiya'daki devlet harcamalarında gelirin yeniden dağılımına etkisini incelemek için yapmış olduğu çalışmasında Eğitim için verilen toplam sübvansiyonların etkisi eğitim düzeyleri arasında oldukça farklılık göstermiştir.

Örneğin, İlköğretimler için yapılan sübvansiyonların etkisi büyük ölçüde artan oranlı iken, yükseköğretimler için büyük ölçüde azalan oranlı çıkmıştır. Bu durumun başlıca nedeni yüksek gelir gruplarının üniversiteye giriş oranının yoksul kesime göre daha fazla olmasından dolayıdır. Bunun yanında sağlık harcamalarının etkisini artan oranlı bulmuş; ancak sağlık hizmetlerinden daha çok faydalananların sosyal güvenlik sistemine bağlı çalışan orta gelir grubu olduğunu ifade etmiştir.

Yine benzer şekilde, Meerman (1979) Malezya devletinin eğitim, sağlık, elektrik, su ve kanalizasyon yatırımları gibi devlet harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelemek için yapmış olduğu çalışmada eğitim seviyesi ilköğretim, ortaokul ve lise düzeyine yönelik yapılan harcamaların etkisi yoksul yanlısı, lise sonrası eğitimlerde harcamaların etkisi azalan oranlı başka bir deyişle gelir dağılımındaki eşitsizliği artırıcı olduğunu ifade etmiştir. Okullara kayıt oranı gelir ile orantılı olarak arttığından dolayı öğrenci başına sübvansiyon eğitim seviyesi ile birlikte artmaktadır. Bunun yanında, eğitim ücretsiz olsa bile kayıt oranlarını önemli miktarda olumsuz yönde etkileyen cepten harcamalar vardır (kitaplar, harçlar, yemekler, üniforma, ayakkabı, ulaşım, levazım vb.). İlk ve orta öğretime karşın, yapılan çalışmalara göre bu ülkelerde eğitime yönelik yapılan yükseköğretim harcamalarının gelir dağılımına etkisinin azalan oranlı olduğu gözükmektedir. Sağlık için yapılan harcamaların faydasını gelir dilimleri arasında eşit bir şekilde dağıldığını ifade etmiştir.

Younger (1999) Ekvator’ da eğitime yönelik devlet harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisine bakıldığında en çok artan oranlı (gelir dağılımı eşitsizliğini düzeltici) olarak ilköğretime yapılan harcamalar gelmekte bunu takiben kamu tesislerinde çocuklar ve yetişkinler için sağlık hizmetleri, sonra ortaöğretim, daha sonra kamu üniversiteleri ve son olarak ta özel üniversiteler gelmektedir.

Devarajan ve Hossain (1998) Filipin’de eğitim, sağlık ve alt yapı harcamalarının gelir dağılımına etkisini incelemiş ve ilk ve orta öğretime yapılan harcamaların yansımalarının yoksul yanlısı olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında 1988 ailenin katıldığı (hastane ve klinik kullanım oranlarına göre) gelir ve harcama anketlerini kullanarak yaptığı çalışmada sağlık harcamalarının yansımalarını yoksul yanlısı olarak bulmuştur.

Martinez-Vazquez, Moreno-Dodson, Vulovic (2012) harcama ve vergi politikalarının gelir dağılımını nasıl etkilediğini incelemek için 150 ülkenin 1970-2006 yılları arasında gelir dağılımı verilerine bakarak yapmış oldukları çalışmada gelir dağılımındaki eşitsizliği giderici kamu harcamalarını 4 kategoride değerlendirmiş ve bu harcamaları GSYİH 'nın yüzdesi olarak ele almışlardır. Bunlar: Sosyal Güvenlik, Eğitim; Sağlık ve Konuttur.

Bu çalışmada ise Türkiye'de kamu tarafından yapılan sağlık ve eğitim harcamalarının gelir dağılımını ne yönde etkilediği incelenmeye çalışılmış ve kurulan modelde bağımsız değişkenlerin katsayılarına ulaşılmıştır.

$$\text{Gini} = 0.378381 - 0.014853.\text{Sağlık} + 0.078943.\text{Yüköğretim} + 0.002334.\text{İçfaiz} + 0.000186.\text{Enflasyon} \quad (2)$$

Modele göre Türkiye'de kamu tarafından yapılan sağlık harcamaları bir birim artırıldığında gini katsayısı yaklaşık 0,016 azalmaktadır. Bunun aksine yükseköğretim kurumlarına yapılan kamu harcamaları bir birim artırıldığında gini katsayısı 0,07 artmaktadır. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, sağlık harcamalarının GSYH içindeki payı artırıldığında gelir eşitsizliği azalırken, yükseköğretim harcamaların payı artırıldığında gelirin eşit dağılımına etkisi negatif yönde olmaktadır. Ayrıca, modelde yer alan diğer bağımsız değişkenlerden iç faiz ödemelerinin payı bir birim yükseldiğinde gini katsayısı 0,0024 artmaktadır. Aynı şekilde enflasyon oranı bir birim arttığında gini katsayısı 0,00025 yükselmektedir. İç faiz ödemelerinin payındaki artışlar ve enflasyon oranındaki yükselmeler gelir dağılımında eşitsizliğe neden olabilmektedir.

Ampirik sonuçlara göre kamu tarafından sağlanan sağlık harcamalarının gelir dağılımına etkisi pozitif iken, yükseköğretim kurumlarına yapılan harcamaların etkisi negatif yönlü olarak bulunmuştur. Bunun nedeni olarak sağlık hizmetlerinin kamu tarafından sağlanması ile yoksul kesimin daha düşük maliyetle sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesi gelirin daha adil dağılımını sağlarken, yükseköğretim kurumlarından eğitime bütçesinden daha fazla pay ayırabilen zengin hanehalklı çocuklarının faydalanması olarak gösterilebilir. Bunun yanında faiz gelirlerinden daha çok tasarruf sahibi zengin kesimin faydalanmasının yanında faiz giderlerinin toplumun tümü üzerinden alınan

vergilerle karşılanması, iç borçlanma faiz giderlerinin zengin kesim lehine sermaye transferi doğurmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda gelir dağılımı bozulmaktadır. Ayrıca enflasyon sonucu gelirini artıramayan ücretli kesim ile genellikle enflasyona uyum gösteren sermaye sahipleri arasında emek aleyhine sermaye sahipleri lehine bir durum ortaya çıkmaktadır. Sermaye sahipleri reel faizli iç borçlanma senetleriyle gelirini muhafaza edebilirken, sabit ücretli kesimin enflasyon karşısında reel geliri azalmaktadır. Bunun neticesinde gelir dağılımı bozulabilmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kamu harcama politikaları içinde yer alan eğitim harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisinin genellikle eğitim düzeyi ile değiştiği görülmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça elde edilen gelir miktarı da artmaktadır. Bu nedenle, devletlerin harcama politikaları içinde ilköğretimden yükseköğretime kadar bütün eğitim seviyelerine destek vermesi ile gelir dağılımını düzenleyici bir etki doğurabilecektir. Ancak, devletlerin genellikle zorunlu eğitim olarak ilköğretim ve ortaöğretime yönelik destek vermesinin yanında yükseköğretimlerden/üniversitelerden daha çok eğitime yüksek bütçe ayırabilen zengin kesim faydalanmaktadır. Bu nedenle ilköğretim eğitim seviyesinde gelir dağılımı daha eşit, yükseköğretim eğitim düzeyinde gelir dağılımı daha eşitsiz olarak görülmektedir.

Türkiye'nin toplam eğitim harcamalarının GSYİH'ya oranında bir artış görülse de OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında bu ülkelerin gerisinde olduğu görülmektedir. Bu açıdan, yoksul kesiminde yer alan fertlerin eğitim düzeyinin artırılmasına olanak sağlanarak gelir dağılımı ile mücadele edilebilmesi için bu alana daha çok harcama yapılması gerekmektedir. Aynı şekilde Türkiye'nin gini katsayısına bakıldığında geçmişe göre bir düzelme görülse de OECD ortalamasının üstünde olması hala eşitsiz bir durumda olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de eğitim düzeyi arttıkça istihdam edilme oranının arttığı da görülmektedir. İstihdam edilen fertlerin yıllık toplam gelirleri incelendiğinde eğitim düzeyi yüksek olan kesimin daha fazla gelir elde ettiği görülmektedir. Ancak istihdam edilen fertler arasında cinsiyet ayrımına gidildiğinde eğitim düzeyleri aynı olmasına rağmen erkeklerin kadınlardan daha fazla gelir elde ettiği görülmektedir. Hükümetlerin gelir dağılımı ile mücadelede bir araç olarak kullanılan eğitimin etkin olabilmesi için bu kaleme daha fazla pay ayırmaları gereklidir.

Devletlerin harcama politikalarını doğru bir şekilde uygulanması yoksulluk üzerinde daha etkin olabilmektedir. Örneğin, iş gücü piyasasındaki bozukluklar eğer kadın mezunların iş güvenliğini engelliyorsa kızlar için yapılan ilköğretime yönelik harcamalar faydalı olabilmektedir. Bu duruma karşıt olarak, ulusal paranın değerli olduğu durumlarda kurlar tarım kesimini karsız hale getiriyorsa bu alana yapılan sübvansiyonlar boşuna olacaktır. Bu nedenle, genelde kamu politikaları özelde ise kamu harcama kararları alınırken nüfusun geniş bir kısmının tercihleri ve ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Kamu hizmetlerinin sunulması, hükümetlerle hanehalkları arasındaki bir işbirliği gibi görülmesi gerekir. Bu işbirliğinde etkinliğin sağlanması iki şekilde olabilir. Hükümetler sürekli olarak hanehalklarını dinlemeli ve hükümetlerin hedefleri ve hanehalklarının hakları anlaşılır sözleşmeler ve taahhütlerle sırası ile hanehalklarına bildirilmelidir (Demery, 2003: 41-42).

Bunun yanında temel sağlık hizmetlerine yönelik yapılan kamu harcamalarının etkisi yoksul yanlısı olarak görülmektedir. Temel sağlık hizmetlerinin kamu tarafından sunulması sonucu yoksul kesimin bütçesinde zengin kesime göre daha çok yer kaplayan başka bir deyişle cepten yapılan sağlık harcamalarının azalması gelir dağılımını düzenleyici bir etki oluşturabilmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere insanların yaygın yoksulluktan kurtarılabilmesi için kritik olduğu kanıtlanan eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerin arzının artırılması gerekmektedir.

Türkiye’ de yapılan toplam sağlık harcamalarının GSYİH’ya oranı yıllar itibariyle arttığı görülmektedir. Geçmişe göre çok daha iyi durumda olsa da %5,4 ile OECD ülkeleri sıralamasında son sırada yer almaktadır. Sadece kamu tarafından yapılan sağlık harcamaları incelendiğinde kişi başına düşen sağlık harcama miktarı yıllar itibariyle artış göstermiş ve geçmişe göre çok daha iyi bir durumda olduğunu göstermektedir. Ancak yine AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında 753\$ ile son sıralarda yer almaktadır. AB ortalaması ise 2168\$ dir. Bunun yanında sağlık hizmetlerine yönelik kamu harcamaları arttıkça cepten yapılan sağlık harcamalarının azaldığı görülmektedir. Türkiye’de yıllar itibariyle kamu harcama miktarı artmakta ve cepten yapılan sağlık harcamaları azalmaktadır. Gelir dağılımı ile mücadelede bir araç olarak kullanılan sağlık harcamalarına daha fazla pay ayrılmalıdır.

Ayrıca, yapılan kamu harcamalarının sadece çıktı miktarındaki artış yeterli olmamakta aynı zamanda etkin olması gerekmektedir. Yapılacak olan kamu harcamaları hedeflenen faydalanıcılara ulaşmalıdır. Örneğin yapılan eğitim ve sağlık harcamalarından daha çok yoksul kesimin faydalandırılması sağlanmalıdır. Bu nedenle yapılan kamu harcamalarına yoksul kesimin erişimi sağlanmalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Ahluwalia, Montck S. (1976), “Inequality, Poverty and Development”, **Journal of Development Economics**, 3 (4), 307–342, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0304387876900274> (10.02.2014).
- Akar, Sevda (2014), “Türkiye’de Sağlık Harcamaları, Sağlık Harcamalarının Nisbi Fiyatı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Manisa Yönetim ve Ekonomi**, 21 (1), 311-322.
- Akdur, Recep (2008), “Sağlık Harcamaları”, **Bilim ve Ütopya Dergisi**, Ağustos, 14-19.
- Aksoy, Şerafettin (2011), **Kamu Maliyesi**, 4. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Aksoy, Şerafettin (2011), **Kamu Maliyesi, Kamu Harcamaları - Kamu Gelirleri - Devlet Borçları – Bütçe - Maliye Politikası**, 4. Baskı, İstanbul: Filiz kitabevi.
- Altay, Asuman ve Pazarlıoğlu, M. Vedat (2007), “Uluslararası Rekabet Gücünde Beşeri Sermaye: Ekonometrik Yaklaşım”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi**, (12), 96-108.
- Altınışik, İsa ve Peker, Hasan Sencer (2008), “Eğitim ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği”, **KMÜ İİBF Dergisi** (15), 101-118, <http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/aralik2008/101-118.pdf> (04.11.2013).
- Ay, Hasan (2014), **Kamu Maliyesi**, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Batirel, Ömer Faruk (1990), **Kamu Maliyesi Teorisine Giriş**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Matbaa Birimi.
- Biggs M.L. and Dutta J. (1999) “The Distributional Effects of Education Expenditures”, **National Institute Economic Review**, July, 68-77, <http://ner.sagepub.com/content/169/1/68.short> (04.02.2013).

- Bilen, Mahmut ve Es, Muharrem (1998), “Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümünde Yeni Arayışlar” **Yönetim ve Siyasette Etik Sempozyumu**, 376-399, Adapazarı, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/bilen98.pdf> (21.06.2013).
- Boratav K. (1991), **1980’li Yıllarda Türkiye’ de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bozkurt, Cuma (2010), “Enflasyonun Ekonomik ve Sosyal Maliyetleri”, **Bütçe Dünyası Dergisi**, 2 (34), 168-183, <http://kutuphane.dogus.edu.tr/makale/13094750/2010/cilt2/sayi34/M0009361.pdf> (05.11.2013).
- Bulut, Nihat (2009), **Sanayi Devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar**, İstanbul: 12 Levha Yayıncılık.
- Bulutay, Tuncer (2006), “İktisat Kuramı, Eğitim ve Gelir Bölüşümü”, **İktisat İşletme ve Finans İnceleme-Araştırma** 21 (241), 5-69, <http://www.iif.com.tr/index.php/iif/search/results> (23.12.2013).
- Demery, Lionel (2003), “Analyzing the Incidence of Public Expenditure”, François Bourguignon ve Luiz A. Pereira da Silva (Ed.), **The Impact of Economic Policies on Poverty and Income Distribution**, içinde (41-68), New York: World Bank and Oxford University Press. <http://books.google.com.tr/> (04.02.2013).
- Devarajan, Shantayanan and Shaikh I. Hossain (1998), “The Combined Incidence of Taxes and Public Expenditures in the Philippines”, **World Development** 26 (6), 963-977, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X98000321> (04.02.2013).
- Devlet Planlama Teşkilatı (2001), “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu” **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara: DPT: 2599 - ÖİK: 610.
- Devrim, Fevzi (2002), **Kamu Maliyesine Giriş**, 4. Baskı, İzmir: İlkem Ofset.
- Durmuş, Mustafa (2008), **Kamu Ekonomisi**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Edizdoğan, Nihat (1995), **Kamu Maliyesi**, 4. Baskı, İstanbul: Ekin Yayınevi.

- Eğilmez, Mahfi (18.09.2012), “Gelir Dağılımında Düzeltme Yok, Bozulma Var” **T24 Bağımsız İnternet Gazetesi**, <http://t24.com.tr/haber/gelir-dagiliminda-duzelme-yok-bozulma-var/213299>.
- Eğilmez, Mahfi ve Kumcu, Ercan (2004), **Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması**, 15. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ersezer, Devrim ve Ulutürk, Süleyman (2004), “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansı**, 90 (46), <http://www.tuhed.org/> (12.12.2014).
- Eşiyok, Bayram Ali ve Sekmen, Faruk (2012), “Türkiye Ekonomisinde Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları, Doğu Anadolu’nun Bölgesel Gelişmedeki Yeri ve Çözüm Önerileri”, **Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.**
- Filiztekin, Alpay ve Çelik, Murat Alp (2010), “Türkiye’de Bölgesel Gelir Eşitsizliği”, **Megaron**, 5 (3), 116-127, <http://research.sabanciuniv.edu/16550/> (18.11.2013).
- Gertler ve Glewwe (1990), “The Willingness to Pay for Education in Developing Countries: Evidence from Rural Peru”, **Journal of Public Economics** 42 (3), 251–275, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/004727279090017C> (05.02.2013).
- Gözler, Kemal (2010), **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Bursa: Ekin Yayıncılık. www.anayasa.gen.tr (05.02.2014).
- Güçlü, Sami ve Bilen, Mahmut (1995); “1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler”, **Yeni Türkiye Dergisi**, (6), 160-171, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/bilen95.pdf> (21.06.2013).
- Işık, N. (2006) “Sektörel Gelir Dağılımının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi**, (11), 119-126, <http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/aralik2006/9.pdf> (24.06.2013).
- James E. and Benjamin G. (1986) “Educational Distribution and Income Redistribution through Education in Japan”, **The Journal of Human Resources**, 22 (4), 469-489, <http://www.jstor.org/stable/145693> (05.02.2013).

- Kar, Muhsin ve Ağır, Hüseyin (2003), “Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Testi”, **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, 181-190, İzmir.
- Karaarslan, Erkan (2008), **Kamu Harcama Hukuku**, 2. Baskı, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.
- Karlık, Rıdvan (1999), **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi, Yapısal ve Sosyal Değişim**, 6. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Kesbiç, C. Yenal (2011), “Kamu Ekonomisi ve Gelir Dağılımı Analizi”, Abdulkadir Kökocak (Ed.), **Kamu Ekonomisi, içinde** (171-186), Bursa: Ekin Yayıncılık.
- Kılavuz, Emine (2010), “Sağlık Harcamalarındaki Artış ve Temel Bakım Hizmetleri” **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 29 (2010/2), 173-192.
- Kibritçioğlu, Aykut (1998), “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, **AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 207-230.
- Kirmanoglu, Hülya (2011), **Kamu Ekonomisi Analizi**, 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kuştepelı, Yeşim ve Halaç, Umut, (2004), “Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 6 (4), 143-160, <http://www.sbe.deu.edu.tr/dergi/cilt6.say%C4%B14/6.4%20kustepeli-halac.pdf> (20.11.2013).
- Martinez-Vazquez, Jorge, (2001), “The Impact of Fiscal Policy on the Poor: Fiscal Incidence Analysis”, **International Studies Program Working Paper Series**, 1-10.
- Martinez-Vazquez, Jorge, Moreno-Dodson, Blanka, Vulovic, Voleta (2012), “The Impact of Tax and Expenditure Policies on Income Distribution: Evidence from a Large Panel of Countries”, **Andrew Young School of Policy Studies Research Paper Series**, 12-30, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2188608 (07.08.2013).

- Meerman, Jacob (1979). "Public Expenditure in Malaysia: Who Benefits and Why", New York: **Oxford University Press**.
- Nadaroğlu, Halil (2000), **Kamu Maliyesi Teorisi**, 11. Baskı, Kırklareli: Beta Basım A.Ş.
- OECD Health Data (2012), <http://www.oecd.org>.
- Özatay, Fatihi (2013), **Parasal İktisat Kuram ve Politika**, 3. Baskı, Ankara: Elif Yayınevi.
- Özbilen, Şevket (1998), **Maliye Politikası, Teori-İlkeler-Yöntemler ve Uygulama Sorunları**, Bursa: Ezgi Yayınları.
- Özbilen, Şevki (2010), **Kamu Maliyesi**, Ankara: Gazi Kitapevi.
- Öztürk, Nazım (2009), **İktisatta Bölüşüm, Kuram Politika**, Ankara: Palme Yayıncılık.
- Öztürk, Nazım (2012), **Maliye Politikası**, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Öztürk, Nazım (2013), **Kamu Mali Yönetim (Mali Kurumlar)**, 1. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Öztürk, Nazım ve Göktolga, Z. Gökalp (2010), "Yoksulluk ve Gelir Bölüşümünü Belirlemede Kullanılan Ölçütler", **Bütçe Dünyası Dergisi**, 2 (34), 3-25.
- Özyakışır, Deniz (2011), "Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme" **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, 6 (1), 46-71.
- Parasız, İlker (2006), **İktisada Giriş**, 8. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Pehlivan, Osman (2013), **Kamu Maliyesi**, Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Saygılıoğlu, Nevzat ve Arı, Selçuk (2003), **Etkin Devlet, Kurumsal Bir Tasarı ve Politika Önerisi**, 1. Baskı, İstanbul: Sabancı Üniversitesi.
- Selowsky, Marcelo (1979). "Who Benefits from Government Expenditures?", **Oxford University Press for the World Bank**, Washington D.C.
- Sundrum R.M. (1992), "Income Distribution in Less Developed Countries", **Routledge**, London and New York.

- Şahin, Hüseyin (2011), **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi Bugünkü Durumu**, 11. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Şener, Orhan (2006), **Kamu Ekonomisi**, 8. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Taban, Sami ve Kar, Muhsin (2008), “Beşeri Sermaye ve Kalkınma”, Sami Taban ve Muhsin Kar (Ed.), **Kalkınma Ekonomisi, içinde** (325-335), Bursa: Ekin Yayıncılık.
- T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, **Hanehalkı Bütçe Araştırması** (1994-2005), <http://www.turkstat.gov.tr/> (05.05.2015).
- T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (2012), **Türkiye İstatistik Yıllığı 1923-2011 Gelir ve Yaşam Koşulları Anket Çalışması**, Yayın No: 3890, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, <http://www.turkstat.gov.tr>.
- T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (2014), **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, Haber Bülteni**, Sayı: 16083, <http://www.tuik.gov.tr/> (10.05.2015).
- T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (2015), **Hanehalkı İşgücü İstatistikleri**, <http://www.tuik.gov.tr/>
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, **Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler, Hanehalkı Kullanılabilir Gelirine Göre Yıllık Gelirlerin Dağılımı (1963-2010)**, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (05.05.2015).
- T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, **İstatistikler, Bütçe Büyüklükleri ve Bütçe Gerçekleşmeleri, Konsolide Bütçe Dengesi (1973-2005), Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi (2000-2013)**, <http://www.bumko.gov.tr/TR,160/>.
- Tuncer, Selahattin (1979), **Gelirin yeniden Dağılımı**, No:23, İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı.
- Türkmen, Fatih, (2002), “Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması”, **DPT Uzmanlık Tezleri**, No: 2655, Ankara: DPT Yayınları, www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3204/ekonomik.pdf (02.12.2013).

- Tuncer, Selahattin, (1970), **Gelirin Yeniden Dağılımı**, İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı.
- Tuncer, İsmail ve Yüksel, Cihan (2011), “Kamu Harcamalarının Ekonomik Analizi”, Abdulkadir Kökocak (Ed.), **Kamu Ekonomisi**, içinde (213-274), Bursa: Ekin Yayıncılık.
- Ulusoy, Ahmet (2007), **Maliye Politikası**, 5. Basım, Konya: Mikro Yayıncılık.
- Ulutan, Burhan (1969), **Maliye**, Ankara: İpek Matbaası.
- Ünsal, Erdal M. (2011), **Makro İktisat**, 9. Baskı, Ankara: İmaj Kitabevi.
- Uysal, Yaşar (2007), “Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Bağlamında Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 9 (2), 248-292.
- Van de Walle, Dominique (1998), ”Assessing the Welfare Impacts of Public Spending”, **World Development** 26 (3), 365-379, <http://www1.worldbank.org/publicsector/learningprogram/PEAM/VanDeWalle2.pdf> (03.02.2013).
- Younger, Stephen D. (1999), “The Relative Progressivity of Social Services in Ecuador”, **Public Finance Review** 27 (3), 310-352, <http://pfr.sagepub.com/content/27/3/310.short> (04.02.2013).
- Yumuşak, İbrahim Güran ve Bilen, Mahmut (2000), “Gelir Dağılımı-Beşeri sermaye ilişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, **Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, (1), 77-96, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/bilen00.pdf> (21.06.2013).
- Yüksel Arabacı, Rabihan (2012), “Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”, Aysen Tokol ve Yusuf Alper (Ed.), **Sosyal Politika**, 2. Baskı içinde (117-143), Bursa: Dora Yayıncılık.
- Yükseler, Zafer (2004), “1994, 2002 ve 2003 Yılları Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi: Anket Sonuçlarına Farklı Bir Bakış”, **T.C. Merkez Bankası**, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/gelirvetuketimanketleri.pdf>.
- World Bank, **GNI Per Capita, Atlas Method (Current US\$)**, <http://search.worldbank.org/data> (11.04.2015).

World Bank, **Health Expenditure, Public (% of GDP)**, <http://data.worldbank.org/>, (11.04.2015).

ÖZ GEÇMİŞ

01.01.1985 yılında Trabzon'da doğdu. İlk-orta ve lise eğitimini Trabzon Dumlupınar İlk Okulu, Trabzon Kanuni Orta Okulu ve Trabzon Erdoğan Lisesinde gördü. Lisans eğitimini Karadeniz Teknik Üniversitesi Maliye Bölümünde aldı. 11.07.2008 tarihinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Maliye Bölümünden mezun oldu. 2008-2009 yılları arasında Ankara Güvercinlik Kara Havacılık Komutanlığı'nda askerlik görevini yerine getirdi. 2012-2013 yılları arasında Avrasya Üniversitesinde Araştırma Görevlisi olarak çalıştı. 2013 yılı itibariyle halen Abant İzzet Baysal Üniversitesinde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.